

9

INLICHTINGEN- EN VEILIGHEIDSDIENSTEN

9.1 Onderzoek van de Commissie

Een onderwerp dat in de discussie rond Irak veel aandacht heeft gekregen, is de kwestie welke rol de twee Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten, de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD), in de Nederlandse besluitvorming hebben gespeeld. In het instellingsbesluit van de Commissie is dan ook bepaald dat zij onderzoek doet naar ‘aspecten van de inlichtingen- en informatievoorziening’ ten aanzien van de ‘voorbereiding en besluitvorming in de periode zomer 2002 tot zomer 2003 over de politieke steun van Nederland aan de inval in Irak’.¹ De Commissie heeft bij haar werkzaamheden uitvoerig aandacht geschonken aan het bij de beide inlichtingendiensten aanwezige materiaal en verdere archiefbestanden die relevant konden worden geacht voor haar onderzoek. Verder heeft zij zich tot de commissie voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten van de Tweede Kamer (commissie IVD) gewend met het verzoek daar aanwezige verslagen en ander materiaal, voor zover voor haar onderzoek ter zake, te mogen inzien. Aan dit verzoek is genereus gevolg gegeven. Tevens heeft zij zowel de toenmalige hoofden van de inlichtingendiensten als een aantal (toenmalige) medewerkers van de diensten mondeling ondervraagd. Voorts heeft de Commissie met drie fractievoorzitters van destijds gesproken die aan de vergaderingen van de commissie IVD deelnamen. De Commissie heeft daarnaast zorgvuldig acht geslagen op hetgeen over het onderwerp van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten in de afgelopen jaren in de Nederlandse en internationale media werd gepubliceerd.

Ten behoeve van haar onderzoek, en om tot een zo goed mogelijke beschrijving van haar bevindingen te komen, heeft de Commissie zich de volgende vragen gesteld (voor de antwoorden wordt verwezen naar de achter de vraag genoemde paragrafen):

- (a) Welke inlichtingen hebben de AIVD en de MIVD verstrekt aan de departementen en bewindslieden ten behoeve van de besluitvorming voorafgaand aan de oorlog in Irak? (paragrafen 9.4.3 en 9.5.3)
- (b) Over welke bronnen en inlichtingen beschikten de AIVD en de MIVD en hoe zijn deze inlichtingen geanalyseerd? (paragrafen 9.4.4 en 9.5.4)
- (c) Welke informatie hebben de AIVD en de MIVD verstrekt aan de staten die oorlog voerden tegen Irak? (paragraaf 9.6)
- (d) Hoe zijn de inlichtingen van de AIVD en de MIVD door de departementen en bewindslieden betrokken bij de besluitvorming? (paragraaf 9.8)
- (e) Welke inlichtingen zijn door de bewindslieden verstrekt aan de Staten-Generaal? (paragraaf 9.9)

Deze vragen hebben de AIVD en de MIVD zichzelf ook gesteld. Zo heeft de AIVD begin 2009 een aanvang gemaakt met een interne reconstructie. Het was naar alle waarschijnlijkheid een conceptversie van deze reconstructie, gedateerd 4 maart 2009, die op 28 maart 2009 in *De Telegraaf* uitlekte.² De definitieve versie van de reconstructie werd op 16

---

¹ Het instellingsbesluit met toelichting is als bijlage A opgenomen.

² ‘AIVD faalde rond Irak’, *De Telegraaf*, 28 maart 2009. Deze uitgelekte versie was ook aan de dienstleiding aangeboden. Een volgende versie werd, nog voor het uitlekken van de eerdere versie in *De Telegraaf*, naar de minister verzonden. Na maart 2009 werd de reconstructie verder bewerkt en aangevuld.

juli 2009 aan de dienstleiding van de AIVD aangeboden. De Commissie heeft beide versies bestudeerd.³ De definitieve notitie komt de Commissie uitputtender voor dan de conceptnotitie, die een wat vluchtig karakter heeft. Beide versies van de notitie beogen in kaart te brengen welke informatie de AIVD heeft verstrekt en over welke bronnen de dienst beschikte.⁴

De MIVD en de Directie Algemene Beleidszaken van het ministerie van Defensie (DAB) hebben reeds in de zomer van 2003 op hoofdlijnen getracht te reconstrueren welke inlichtingen de MIVD had verstrekt over het massavernietigingswapenprogramma (mvw-programma) van Irak. Op 3 juni 2003 legde de MIVD een kort overzicht van de rapporten die de dienst voorafgaand aan de oorlog had opgesteld over het Iraakse mvw-programma, aan de minister van Defensie voor. Op achtereenvolgens 23 juli en 1 augustus 2003 trok DAB op basis hiervan conclusies in twee nota's aan de minister van Defensie. Daarnaast heeft het hoofd van het MIVD-team Irak in 2005 een evaluatie geschreven van het functioneren van het team zowel voor als tijdens en na de oorlog. Ook deze stukken heeft de Commissie bestudeerd.

Bij haar onderzoek naar de inlichtingen- en veiligheidsdiensten heeft de Commissie rekening moeten houden met de volgende beperkingen.

Derdepartijregel

In artikel 3 van het informatieprotocol van de Commissie is een voorbehoud gemaakt inzake de van buitenlandse inlichtingendiensten afkomstige informatie waarover de AIVD en de MIVD beschikken.⁵ Ten aanzien van deze informatie geldt de tussen inlichtingendiensten gebruikelijke derdepartijregel, ook wel *third party rule* genoemd, die inhoudt dat verkregen informatie slechts verder mag worden verspreid indien de dienst waarvan de informatie afkomstig is daarvoor toestemming heeft verleend.⁶ De Commissie heeft de AIVD en de MIVD verzocht de buitenlandse diensten te benaderen die in de periode 2002-2003 informatie hebben verstrekt over de situatie in Irak, in het bijzonder over het mvw-programma. Hierbij is gevraagd zowel om de rapporten die het standpunt van de regering onderbouwden, als om de rapporten die contra-indicaties aanreikten. Tot teleurstelling van de Commissie is die toestemming slechts van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten van één land verkregen. Ook diensten naar welks functioneren inzake Irak in de periode 2002-2003 soms diepgaand onderzoek is ingesteld door de eigen nationale regeringen, hebben, zelfs indien zulk onderzoek tot publicaties heeft geleid, de gevraagde medewerking geweigerd en volstaan met een verwijzing naar die publicaties. Een aantal diensten heeft niet gereageerd op de verzoeken. Het is aldus voor de Commissie niet mogelijk na te gaan welke rol de (later onjuist gebleken) inlichtingen

---

3 De Commissie is hierbij wel gehinderd geweest door de toepassing van de derdepartijregel, aangezien in deze notities ook de betekenis van inlichtingen van buitenlandse diensten is geanalyseerd, hetgeen voor de Commissie vanwege de ontbrekende toestemming niet inzichtelijk is gemaakt.

4 Aangezien de notitie in beide versies meer inventariserend dan opiniërend van aard is, zal de Commissie deze niet nader analyseren, maar veeleer haar eigen reconstructie van de informatieverstrekking en de bronnen van de AIVD geven teneinde bovenstaande vragen te beantwoorden. Dit geldt goeddeels ook voor de reconstructies van de MIVD, zij het dat hierop nog zal worden ingegaan in paragraaf 9.8.3.

5 *Kamerstukken II, 2008/09, 31 847, nr. 12* (bijlage); zie ook bijlage B van dit rapport.

6 Zie ook artikel 37 Wiv 2002. Voor een nadere bespreking van deze regel zie tevens het toezichtsrapport van de CTIVD nr. 22A inzake de samenwerking van de AIVD met buitenlandse inlichtingen- en/of veiligheidsdiensten, *Kamerstukken II, 2009/10, 29 924, nr. 39* (bijlage), p. 24, ook beschikbaar op www.ctivd.nl.

en de (later onbetrouwbaar gebleken) bronnen van bijvoorbeeld de Britse en de Amerikaanse dienst hebben gespeeld in de beeldvorming van de AIVD en de MIVD. Het ene land dat toestemming tot inzage verleende, stelde hierbij wel als voorwaarde dat op geen enkele wijze in de publieke verslaglegging van de Commissie de naam van de desbetreffende diensten en de inhoud van de rapporten vermeld zou worden.

De Commissie heeft geconstateerd dat zowel de AIVD als de MIVD zich heeft ingespannen om de vereiste toestemming te verkrijgen van de relevante diensten. De Commissie heeft ten behoeve van deze oordeelsvorming inzage gevraagd en gekregen in de gevoerde correspondentie, die geen andere conclusie toelaat dan dat zij zich bij deze weigering zal moeten neerleggen.

Modus operandi en bronbescherming

De AIVD en de MIVD hebben zich op het standpunt gesteld dat artikel 15 van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 een nadere beperking inhoudt van de in het informatieprotocol aan de Commissie toegekende bevoegdheden. Artikel 15 luidt:

De hoofden van de diensten dragen zorg voor:

- a. de geheimhouding van daarvoor in aanmerking komende gegevens;
- b. de geheimhouding van daarvoor in aanmerking komende bronnen waaruit gegevens afkomstig zijn;
- c. de veiligheid van de personen met wier medewerking gegevens worden verzameld.

De diensten achtten zich ook ten aanzien van de Commissie verplicht de specifieke werkwijze van de diensten, de zogenaamde modus operandi, en de identiteit van menselijke bronnen geheim te houden. Dit heeft consequenties gehad voor zowel het archiefonderzoek als de door de Commissie gevoerde gesprekken. In het kader van de geheimhouding van de modus operandi kreeg de Commissie in een aantal gevallen geen inzage in de specifieke wijze waarop de AIVD en de MIVD in hun operationeel onderzoek te werk zijn gegaan. In het kader van de bescherming van de informanten en agenten van de AIVD en de MIVD (de zogenaamde bronbescherming) is de Commissie niet geïnformeerd over de identiteit van bronnen.

Geconfronteerd met deze beperkingen heeft de Commissie er bij de AIVD en de MIVD op aangedrongen te verduidelijken om welke informatie het ging en hieromtrent ook inhoudelijk nadere toelichting te geven. De AIVD en de MIVD hebben hierop geïndiceerd in welke individuele gevallen op basis van deze beperkingen geen inzage was verleend. Volgens de diensten ging het om een beperkt aantal operaties, waaromtrent vervolgens wel toelichting aan de Commissie is gegeven. Hoewel de Commissie begrip heeft voor de terughoudendheid van de AIVD en de MIVD in het verstrekken van gevoelige informatie, is zij van mening dat de diensten zich, vooral in de beginfase van het onderzoek, wel iets ruimhartiger hadden kunnen opstellen, ook omdat de leden en staf van de Commissie aan de hoogste eisen van het jegens hen ingestelde veiligheidsonderzoek hadden voldaan. Bovendien ging het hier om een historisch onderzoek naar een inmiddels afgesloten episode. Ondanks deze beperkingen heeft de Commissie de indruk zicht te hebben gekregen op de wijze waarop met deze gevoelige operaties is omgegaan, welke informatie uit deze operaties is voortgekomen en op de betrouwbaarheid van deze informatie.

Tijdens het archiefonderzoek van de Commissie bleek dat bij de meerderheid van de rapporten van zowel de AIVD als de MIVD annotaties ontbraken. Ook waren er geen afgebakende dossiers van achterliggende stukken bij de rapporten beschikbaar, omdat deze

nooit gevormd zijn. Dit heeft het onderzoek van de Commissie gehinderd aangezien het haar daardoor niet altijd inzichtelijk is geworden op welke bronnen de constatering en conclusies in de rapporten waren gebaseerd.⁷

De Commissie is voor het overige niet ontevreden over de door de AIVD en de MIVD verleende medewerking. Niet alleen werden de door de Commissie gevraagde documenten met inachtneming van de hierboven omschreven beperkingen ter beschikking gesteld, maar ook was de vroegere leiding van beide diensten bereid de Commissie inlichtingen te verschaffen. Hetzelfde gold voor een achttal medewerkers van de diensten op de ‘werkvloer’, met wie soms indringende gesprekken zijn gevoerd. Ten aanzien van deze laatstbedoelde personen is afgesproken dat hun identiteit niet in het rapport zal worden onthuld.

Overige opmerkingen

In dit hoofdstuk zullen de VN-wapeninspecties in het voorjaar van 2003 alleen ter sprake komen voor zover het de inlichtingen van AIVD en de MIVD hierover betreft. De beoordeling van de inspecties door de regering en de constatering van *material breach* op basis hiervan komen uitgebreid aan de orde in paragraaf 7.4, ‘De Nederlandse beoordeling van de wapeninspecties’.

9.2 Wettelijke taken van de AIVD en de MIVD inzake Irak

Op 29 mei 2002 trad de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 (Wiv 2002) in werking. De Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) kreeg een inlichtingentaak en ging Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) heten. Ook de Militaire Inlichtingendienst (MID) kreeg nieuwe taken en ging Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) heten.⁸ Naast een uitbreiding van taken voor beide diensten werden de daarbij horende bevoegdheden inzichtelijk en limitatief in de wet vastgelegd.

AIVD

De voornaamste taak van de AIVD, de zogenaamde veiligheidstaak, bleef in de Wiv 2002 ongewijzigd. Zowel de Wiv 1987, die in 2002 werd ingetrokken, als de Wiv 2002 schrijft voor dat de AIVD onderzoek verricht naar:

(...) organisaties en personen welke door de doelen die zij nastreven, dan wel door hun activiteiten aanleiding geven tot het ernstige vermoeden dat zij een gevaar vormen voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde, dan wel voor de veiligheid of voor andere gewichtige belangen van de staat.⁹

---

7 Ook in de in 2009 door de AIVD zelf gemaakte reconstructies wordt geconstateerd dat reconstructie van de betekenis van bronnen moeilijk is door het ontbreken van annotatie.

8 In dit hoofdstuk zullen doorgaans de namen AIVD en de MIVD gehanteerd worden, ook indien de activiteiten betrekking hebben op de periode vóór de inwerkingtreding van de Wiv 2002.

9 Artikel 8 lid 2 sub a Wiv 1987 en artikel 6 lid 2 sub a Wiv 2002. In de Wiv 2002 werd ten aanzien van alle taken van de diensten toegevoegd dat deze ‘in het belang van de nationale veiligheid’ verricht dienden te worden.

Onderdeel van deze taak is het onderzoek naar de proliferatie van massavernietigingswapens (mvw). Dit onderzoek heeft tot doel het onderkennen van heimelijke pogingen van vreemde mogendheden en niet-staatelijke actoren (bijvoorbeeld terroristische groeperingen) om in of via Nederland materiaal of kennis te verwerven ten behoeve van mvw-programma's. Toen na de Golfoorlog het VN-sanctieregime tegen Irak in werking trad, richtte het onderzoek van de BVD en later de AIVD zich ook op proliferatie van mvw door Irak. De dienst had tot taak de voor het non-proliferatie- en exportbeleid verantwoordelijke ministeries van Buitenlandse Zaken en Economische Zaken hieromtrent van advies te voorzien.

In het kader van de veiligheidstaak hield de AIVD zich in de periode 2002-2003 ook bezig met de mogelijke gevolgen van een oorlog in Irak voor de Nederlandse samenleving. Ten behoeve hiervan werd onderzoek verricht naar het effect van de ontwikkelingen in Irak op in Nederland verblijvende minderheden en de bedreiging van Nederlandse belangen bij het verlenen van steun of deelname aan de oorlog. Ook onderzocht de AIVD vanuit de veiligheidstaak de ongewenste bemoeienis van de Iraakse inlichtingendienst in Nederland.

Met de inwerkingtreding van de Wiv 2002 kreeg de AIVD er een nieuwe onderzoekaak bij: de inlichtingentaak buitenland. Nadat in 1994 de onder het ministerie van Algemene Zaken ressorterende Inlichtingendienst Buitenland (IDB) was opgeheven, werd het aanvankelijk niet langer nodig geacht een dienst met bijzondere bevoegdheden inlichtingen te laten vergaren over politieke, maatschappelijke en economische ontwikkelingen in het buitenland. De BVD beschikte dan ook niet over een dergelijke bevoegdheid. Met de inwerkingtreding van de nieuwe Wiv veranderde dit en werd de AIVD een inlichtingendienst. Op basis van artikel 6 lid 2 sub d Wiv 2002 heeft de AIVD tot taak om in het belang van de nationale veiligheid onderzoek te verrichten 'betreffende andere landen ten aanzien van onderwerpen die door Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, in overeenstemming met Onze betrokken Ministers zijn aangewezen'. Bij de uitvoering van deze taak mag de AIVD bijzondere inlichtingmiddelen inzetten. Het eerste formele ministeriële aanwijzingsbesluit werd op 18 maart 2003 uitgevaardigd.¹⁰ In het openbare deel werd in artikel 1, aanhef en sub e, als onderwerp van onderzoek aangewezen: 'ontwikkelingen in landen die relevant zijn in het kader van de proliferatie van massavernietigingswapens en hun overbrengingsmiddelen'. Irak werd in het geheime deel genoemd als regio van onderzoek voor wat proliferatie betreft. Hieruit blijkt dat in de periode voorafgaand aan de oorlog in Irak nog niet formeel was vastgelegd dat in het kader van de inlichtingentaak buitenland onderzoek betreffende dat land verricht moest worden. Er werd echter al wel gewerkt aan de ontwikkeling en opbouw van de inlichtingentaak buitenland, ook ten aanzien van Irak.

MIVD

Zoals gesteld werd ook de taakomschrijving van de MIVD met de invoering van de Wiv 2002 verruimd. In verband met de gewijzigde taakstelling van de krijgsmacht na het einde van de Koude Oorlog werd het wenselijk geacht de MIVD meer bevoegdheden te geven ten behoeve van mogelijke vredesoperaties.¹¹ Net als de AIVD kreeg de MIVD een inlichtingentaak

10 Besluit van 18 maart 2003, *Staatscourant*, 25 maart 2003, nr. 59, 7.

11 Artikel 7 lid 2 sub a 2 en sub c 3, zie ook *Kamerstukken II*, 1997/98, 25 877, nr. 3 (mvt bij wetsvoorstel Wiv 2002), p. 12.

buitenland, en wel ten aanzien van door de desbetreffende ministers aangewezen onderwerpen met militaire relevantie (artikel 7 lid 2 sub e Wiv 2002).

De taak om inlichtingen betreffende het buitenland te vergaren was echter voor de MIVD niet nieuw. Zowel de nieuwe als de oude, in 2002 ingetrokken, Wiv 1987 schrijft als eerste taak voor dat het onderzoek van de MIVD zich richt op 'het potentieel en de strijdkrachten van andere mogendheden, welke nodig zijn voor een juiste opbouw en een doeltreffend gebruik van de krijgsmacht'.¹²

De minister van Defensie stelt jaarlijks de (geheime) Inlichtingen- en Veiligheidsbehoefte Defensie (IVD) vast, waarin wordt beschreven inzake welke onderzoeksgebieden de MIVD inlichtingen moet vergaren en verstrekken. In 2002 en 2003 was Irak aangemerkt als een zogenaamd categorie II-gebied. Onder deze categorie vallen landen waar de krijgsmacht kan worden ingezet of landen die een specifiek belang hebben in het Nederlands veiligheidsbeleid.¹³ Ten aanzien van deze landen kan de MIVD bijzondere bevoegdheden inzetten. Binnen het onderzoek naar proliferatie was Irak in de IVD aangewezen als een land met de hoogste prioriteit. Onderzoek naar de mogelijke aanwezigheid van mvw in Irak werd op basis van de al bestaande inlichtingentaak voorafgaand aan de inwerkingtreding van de Wiv 2002 door de MIVD verricht. Dit onderzoek kon na 2002 nader uitgebouwd worden op basis van de nieuwe taken. Ook voor de MIVD gold dat het eerste formele ministeriële 'aanwijzingsbesluit' pas op 18 maart 2003 verscheen.¹⁴ In de geheime bijlage hiervan werd, net als bij de AIVD, Irak aangewezen als aandachtsgebied in het kader van proliferatie.

9.3 De wijze van kennisverwerving door de AIVD en de MIVD

Op een verzoek van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer om te worden geïnformeerd over de informatie en bronnen waarover de regering kon beschikken met betrekking tot de reële dreiging die uitging van het bezit door Irak van massavernietigingswapens, heeft minister van Buitenlandse Zaken De Hoop Scheffer in een brief aan de Tweede Kamer van 22 augustus 2003 medegedeeld dat de kennis van de regering op drie pijlers berustte. De eerste pijler betrof open bronnen, te weten openbare rapporten van UNSCOM, IAEA en UNMOVIC. Ten tweede waren er de openbare inlichtingendocumenten en -presentaties van vooral de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Die informatie was, aldus de minister, alleen gebruikt na 'zorgvuldig te zijn getoetst door de AIVD en de MIVD'. Daarnaast waren buitenlandse inlichtingen op vertrouwelijke basis gedeeld zowel tussen inlichtingendiensten onderling als in het NAVO-kader en de internationale exportcontroleregimes. De derde pijler betrof de inlichtingen die de MIVD en AIVD uit eigen bronnen hadden.¹⁵

In antwoord op vragen van het Tweede Kamerlid Van Bommel (SP) spitste minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties Remkes op 25 augustus 2004 namens de re-

---

12 Artikel 9 lid 2 sub a Wiv 1987 en artikel 7 lid 2 sub a 1 Wiv 2002.

13 Categorie I betreft landen waar de krijgsmacht aanwezig is of zal zijn. Deze landen hebben voor de MIVD de hoogste prioriteit. Categorie III betreft interessegebieden waar de MIVD de nodige relevante informatie over verzamelt, in beginsel zonder hier bijzondere bevoegdheden voor in te zetten. Categorie IV betreft overige gebieden, ten aanzien waarvan de MIVD geen bijzondere bevoegdheden inzet.

14 Besluit van 18 maart 2003, *Staatscourant*, 25 maart 2003, nr. 59, 8.

15 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23432, nr. 124.

gering deze mededeling nader toe op de inlichtingendiensten. De MIVD en de AIVD hadden zich inzake de mogelijke aanwezigheid van mvw in Irak gebaseerd op rapporten van UNSCOM en UNMOVIC, op inlichtingenmateriaal dat in internationaal verband werd gedeeld, en op eigen onderzoek. Minister Remkes voegde er nog aan toe dat de rapporten van buitenlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten werden geëvalueerd op basis van vergelijking met ander inlichtingenmateriaal, een weging van de herkomst van de informatie en een inhoudelijke beoordeling op consistentie en waarschijnlijkheid. De MIVD en AIVD hadden, aldus de bewindsman, over hun bevindingen steeds op genuanceerde wijze gerapporteerd.¹⁶ De Commissie zal in paragraaf 9.8 en 9.9 nader ingaan op deze door de regering na de oorlog in Irak gegeven toelichting op de rol en werkwijze van de inlichtingendiensten.

Zowel de AIVD als de MIVD verrichtte in de periode 2002-2003 onderzoek naar het Iraakse mvw-programma. De Commissie stelt vast dat, hoewel de taken van de diensten elkaar deels overlaptten, deze overlapping geen aantoonbaar negatieve consequenties heeft gehad voor de rapportage aan de bewindspersonen en departementen. Zowel de dienstleiding als benaderde medewerkers van beide diensten hebben in hun gesprekken met de Commissie aangegeven geen fundamentele problemen te hebben ondervonden met deze overlapping.¹⁷ Op werkniveau werd frequent contact onderhouden. Wel gingen de diensten in hun onderzoek op geheel eigen wijze te werk. De rapporten van de MIVD geven blijk van een sterke militair-technische oriëntatie. De AIVD rapporteerde over het Iraakse mvw-programma vanuit en ten behoeve van de in Nederland geconstateerde verwervingspogingen. In de paragrafen 9.4, 9.5 en 9.7 zullen zowel de overeenkomsten als de verschillen in het gebruik van bronnen, de analyse en rapportage tot uiting komen. Hieronder zal, ten behoeve van een goed begrip van deze paragrafen, kort de context en de wijze van kennisverwerving door beide diensten worden geschetst. Daarnaast zij verwezen naar bijlage G van dit rapport, waarin een overzicht wordt gegeven van de verschillende typen mvw en de effecten van deze strijdmiddelen.

De AIVD en de MIVD kunnen op verschillende wijzen inlichtingen vergaren, waaronder met heimelijke, veelal op de privacy inbreuk makende onderzoeksmiddelen. Deze zogenaamde bijzondere bevoegdheden worden in de artikelen 18 tot 30 van de Wiv 2002 beschreven en omvatten onder meer de inzet van agenten (gestuurde menselijke bronnen), telefoontaps en andere technische bronnen en observatie. Bij de inzet hiervan zijn de diensten gebonden aan de beginselen van noodzakelijkheid, proportionaliteit en subsidiariteit (artikelen 18, 31, 32 Wiv 2002). Dit houdt onder meer in dat de diensten bij het verrichten van onderzoek *eerst* gebruik dienen te maken van open, voor eenieder toegankelijke bronnen. Deze kunnen vervolgens (technisch) worden geanalyseerd en eventueel worden getoetst aan informatie afkomstig van buitenlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Daarna kan worden afgewogen of bijzondere bevoegdheden ingezet dienen te worden.

---

16 *Aanhangsel Handelingen II*, 2002/03 nr. 2104.

17 Zoals in de jaarverslagen van beide diensten van 2008 is beschreven, zijn in september 2008 de non-proliferatieteams van de AIVD en de MIVD samengevoegd tot één unit. Dit was ook een aanbeveling van de Commissie van Toezicht betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CTIVD) in haar onderzoek naar de rechtmatigheid van het MIVD- en AIVD- onderzoek naar proliferatie van massavernietigingswapens en overbrengingsmiddelen, zie rapport nr. 5a, aanbeveling 5.1 en rapport 5b, aanbeveling 6.1. Beschikbaar op www.ctivd.nl.

Voor wat het mvw-programma van Irak betreft waren open bronnen aanwezig van een bijzonder kaliber: de rapporten van de vn-wapeninspecteurs. De eindrapporten van UNSCOM en IAEA bevatten hoogwaardige informatie over de stand van (de vernietiging van) het Iraakse mvw-programma. Daarnaast werd over Irak veel gepubliceerd in de media. Onder meer was algemeen bekend dat het Iraakse regime er in de jaren tachtig niet voor was teruggedeinsd mvw tegen minderheden in eigen land en tegen het Iraanse leger te gebruiken.

Voor een goede informatiepositie inzake het mvw-programma van Irak werd daarnaast de beschikking over buitenlandse inlichtingen door zowel de AIVD als de MIVD van cruciaal belang geacht. De samenwerking met buitenlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten was vaak bilateraal. De MIVD participeerde tevens in verschillende inlichtingenfora van de NAVO. De AIVD was, op uitnodiging van het ministerie van Buitenlandse Zaken, actief in diverse internationale exportcontroleregimes waarbinnen inlichtingen werden uitgewisseld om verboden verwervingsactiviteiten te onderkennen.¹⁸

In de bilaterale samenwerking met buitenlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten geldt een aantal spelregels. Zo worden de inlichtingen doorgaans niet zomaar gegeven, maar tussen de diensten 'geruild'. Wie zelf niets te bieden heeft, kan niets verwachten.¹⁹ Er zijn wel 'bevriende' staten, maar geen 'bevriende' diensten. Daarbij geldt dat de samenwerking met veiligheidsdiensten doorgaans soepeler verloopt dan de samenwerking met inlichtingendiensten. Veiligheidsdiensten van bevriende landen zijn met elkaar verbonden in hun gemeenschappelijke veiligheidsbelangen en er bestaat aldus een zekere wederzijdse afhankelijkheid. Inlichtingendiensten daarentegen hebben vaak tegenstrijdige belangen van (geo)politieke aard.²⁰

Daarnaast moet bij het uitwisselen van informatie steeds rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat de verstrekte informatie politiek gekleurd is of een manipulatief karakter heeft. Buitenlandse inlichtingendiensten zijn er evenmin afkerig van om, hetzij rechtstreeks, hetzij via hun ambassades, personen met regeringsverantwoordelijkheid in andere, ook bondgenootschappelijke landen te benaderen met inlichtingen. Deze inlichtingen komen zo direct bij personen met regeringsverantwoordelijkheid terecht, zonder eerst door de eigen veiligheidsdienst te zijn gezeefd en gevalideerd. De door *Prime Minister* Blair aan minister-president Balkenende verstrekte for-your-eyes-only-brief is hiervan een typerend voorbeeld (zie paragraaf 9.8.1). Ten aanzien van het mvw-programma van Irak was ook veel informatie uit Amerikaanse bron politiek gekleurd, temeer daar de Amerikanen van hun intenties geen geheim maakten.

Het kan ook zijn dat informatie waarheidsgetrouw lijkt omdat zij van verschillende zijden door buitenlandse diensten bevestigd wordt. Het gevaar dat het materiaal juist dan onbetrouwbaar is, omdat verschillende diensten elkaar napraten en de informatie dus 'rondzingt' (een zogenaamde *information loop*), is in zulke gevallen reëel. Op het terrein

---

18 Dit betreft bijvoorbeeld het Missile Technology Control Regime (www.mtcr.info), de Australia Group (www.australiagroup.net) en de Nuclear Suppliers Group (www.nuclearsuppliersgroup.org).

19 Voor meer toelichting op het quid pro quo of wederkerigheidsbeginsel, zie: Toezichtsrapport van de CTIVD nr. 22A inzake de samenwerking van de AIVD met buitenlandse inlichtingen- en/of veiligheidsdiensten, *Kamerstukken II*, 2009/10, 29 924, nr. 39 (bijlage), p. 12, ook beschikbaar op www.ctivd.nl.

20 Toezichtsrapport van de CTIVD nr. 22A inzake de samenwerking van de AIVD met buitenlandse inlichtingen- en/of veiligheidsdiensten, *Kamerstukken II*, 2009/10, 29 924, nr. 39 (bijlage), p. 19, ook beschikbaar op www.ctivd.nl.

van het mvw-programma van Irak deed deze situatie zich veelvuldig voor omdat de meeste, zo niet alle diensten in dit land een beperkte informatiepositie hadden en de bereidheid groot was om bij gebrek aan nieuws berichten van anderen over te nemen.

In dit opzicht verdient een opmerking vermelding die vn-wapeninspecteur Blix bij zijn gesprek met de Commissie maakte. In een conversatie met de Franse president Chirac begin 2003 had deze gesteld dat Irak waarschijnlijk helemaal niet over mvw beschikte. Toen Blix hem er beleefd op wees dat zijn eigen geheime dienst daar anders over dacht, zou de president hebben geantwoord dat de buitenlandse diensten 'had intoxicated each other': elkaar hadden bedwelmd.²¹

Ten slotte konden de AIVD en de MIVD in het onderzoek naar het mvw-programma van Irak zelf bijzondere onderzoeksbevoegdheden inzetten. De mogelijkheden om menselijke bronnen in te zetten die over dit programma informatie konden aanleveren, waren echter beperkt. Men kon bijvoorbeeld proberen om in Nederland contact te maken met personen die als wetenschapper of deskundige betrokken waren (geweest) bij het Iraakse mvw-programma. Uiteraard moest de van deze personen verkregen informatie zeer zorgvuldig worden gewogen, onder andere vanwege de mogelijke politieke bijbedoelingen van deze personen. Bovendien geldt juist hier de algemene ervaringsregel dat menselijke bronnen vaak 'fake', dus valse, informatie verschaffen. Ook kan het zijn dat bronnen geen nieuwe informatie aanleveren, maar zich baseren op internet of op andere open bronnen. Het aansturen van menselijke bronnen in Irak was voor zowel de MIVD als de AIVD niet alleen juridisch, maar ook praktisch complex. Het bleek evenmin gemakkelijk om met de inzet van technische bronnen, zoals telefoontaps of signaalinterceptie, meer te weten te komen over het mvw-programma van Irak.

Alle informatie die bij de diensten binnenkomt, ondergaat een proces van analyse waarbij de bronnen en de informatie op betrouwbaarheid worden getoetst en tegen elkaar worden afgewogen. Ook de bij de diensten aanwezige (technische) inzichten en ervaringen worden hierin meegewogen, zeker wanneer het een onderzoeksterrein als non-proliferatie en mvw-programma's betreft.

Een belangrijk verschil tussen de AIVD en de MIVD in de periode 2002-2003 was dat de MIVD vooral een inlichtingendienst was, en de AIVD vooral een veiligheidsdienst. Beide diensten hadden weliswaar sinds de invoering van de Wiv 2002 zowel een 'i'- als een 'v'-taak, maar de oriëntatie van de jaren negentig was nog sterk zichtbaar. Toenmalig hoofd van de AIVD Van Hulst gaf hierover in gesprek met de Commissie aan dat Nederland, onder meer vanwege het ontbreken van geopolitieke belangen, van nature niet sterk georiënteerd was op politieke inlichtingen over het buitenland. Ten aanzien van de AIVD stelde hij dat de dienst nog vooral een veiligheidsdienst was waarvan de kwaliteit lag in het kunnen schetsen van de ontwikkelingen in Nederland. Deze kwaliteit werd volgens Van Hulst binnen de politieke gemeenschap omarmd.²²

---

21 Blix, 2 september 2009.

22 Van Hulst, 29 juni 2009.

9.4 Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD)

9.4.1 INLEIDING

De AIVD hield zich vanuit de veiligheidstaak reeds decennialang bezig met het thema non-proliferatie van mvw. Het team dat dit thema onderzocht omvatte eind jaren negentig een twintigtal personen, onder wie analisten en operateurs. Het team richtte pas vanaf medio 2001 zijn aandacht op Irak. Daarvoor was de focus vooral gericht op enkele andere landen in het Midden-Oosten waar de ontwikkeling van kernwapens niet ondenkbeeldig leek. In 2002-2003 werden binnen dit team ongeveer vijf FTE besteed aan het onderzoek naar non-proliferatie in relatie tot Irak. Het doel van de werkzaamheden was het onderkennen van verwervingspogingen in Nederland. Om te kunnen ontdekken welke goederen Irak mogelijk in Nederland wilde verwerven, trachtte het team het zogenaamde Iraakse boodschappenlijstje in kaart te brengen. Het team verrichtte dan ook onderzoek naar de status van het Iraakse mvw-programma. Voormalig plaatsvervangend hoofd van de AIVD Th.P.L. Bot benadrukte in het gesprek met de Commissie dat het volgen van activiteiten in Irak niet behoorde tot de primaire onderzoekstaak van het non-proliferatieteam.²³ Desalniettemin verschenen er in 2002-2003 verschillende rapporten over het Iraakse mvw-programma. De nieuwe inlichtingentaak buitenland bood voor dit meer inlichtingenmatige onderdeel van het onderzoek naar mvw een uitbreiding van de onderzoeksmogelijkheden.

In het kader van de inlichtingentaak buitenland was er in 2002 een team opgericht dat Irak als een van zijn aandachtsgebieden had. Het onderzoek diende zich te richten op de heimelijke politieke intenties van het regime. Dit team bevond zich in een opstartfase die aanzienlijke tijd in beslag nam, waardoor de informatiepositie in 2002-2003 nog zeer beperkt was. Het team keek onder meer naar de politieke situatie in Irak en de mogelijke banden tussen Irak en Al Qaida.

Vanuit de veiligheidstaak werd in 2002-2003 daarnaast onderzoek gedaan naar de mogelijke effecten van een oorlog in Irak op de Nederlandse samenleving. Naarmate de oorlog dichterbij kwam, werd dit onderzoek gecentraliseerd en geïntensiveerd en werden stelselmatig de binnenlandse risico's geanalyseerd.

De onderzoeksoopdracht van de Commissie heeft betrekking op de informatie die mogelijk een rol heeft gespeeld in de besluitvorming van de Nederlandse regering over de politieke steun aan de oorlog in Irak. Het ging in dit verband om informatie waaruit kon blijken of Irak de Veiligheidsraadresoluties naleefde. Dit betekent dat in het vervolg van dit hoofdstuk vooral gekeken zal worden naar de informatie over mvw en het verloop van de VN-wapeninspecties. Daarnaast zal kort aandacht worden besteed aan het mogelijke verband tussen Irak en Al Qaida.

De AIVD-analyses van de binnenlandse risico's van een oorlog in Irak bleken van belang voor de te treffen binnenlandse maatregelen in het kader van onder meer bewaking en beveiliging.²⁴ Hieromtrent werden beslissingen genomen in de ministeriële Stuurgroep

---

23 Th. Bot, 24 juni 2009.

24 Deze maatregelen betroffen onder andere de voorbereiding op terroristische aanslagen met biologische en chemische wapens. Hierbij werd niet een direct verband gelegd met de dreiging die van het Iraakse mvw-programma uitging. Wel werd voor mogelijk gehouden dat de oorlog in Irak individuen zou kunnen motiveren dergelijke aanslagen te plegen. Zoals ook blijkt uit de brief van de minister van vws van 13 december 2002, was de spanning rondom Irak wel aanleiding reeds gemaakte draaiboeken, in dit geval voor het pokkenvirus, te activeren. Zie *Kamerstukken II, 2002/03, 25 295, nr. 9, p. 5.*

Resolutie 1441, waarvan de AIVD overigens zelf geen deel uitmaakte. Deze risicoanalyses hebben geen rol gespeeld in het besluit van de regering om alleen politieke en geen militaire steun te verlenen. Aan deze risicoanalyses zal de Commissie dan ook verder geen aandacht besteden. Ook wordt niet nader ingegaan op de informatie die na de inval in Irak door de AIVD is verzameld en verstrekt aan de departementen, omdat dat buiten de onderzoeksopdracht van de Commissie valt.

9.4.2 INSTANTIES DIE DE INLICHTINGEN VAN DE AIVD ONTVINGEN

Het onderzoek dat de AIVD verricht op grond van artikel 6 lid 2 Wiv 2002, heeft tot doel de verantwoordelijke instanties tijdig te kunnen waarschuwen voor mogelijke bedreigingen van de in de taakomschrijving genoemde gewichtige belangen.²⁵ Met de inlichtingentaak buitenland wordt beoogd in het belang van de nationale veiligheid de behoeftstellende departementen te voorzien van informatie over de aangewezen landen en thema's.

Inzake de inlichtingen die van belang zijn voor dit onderzoek, hield de AIVD in de eerste plaats de eigen minister, de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, op de hoogte van belangrijke bevindingen. Deze minister stuurde geregeld AIVD-inlichtingenrapporten door aan de minister-president en aan de minister van Buitenlandse Zaken. Ten behoeve van de Raad voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (RIV), een onderraad van de Ministerraad, leverde het hoofd van de AIVD incidenteel een bijdrage.²⁶ Deze onderraad bestond in 2002-2003 uit de minister-president, de vice-premiers en de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Defensie, Buitenlandse Zaken en Justitie. Op ambtelijk niveau werd vanaf het najaar van 2002 meermalen informatie verstrekt aan het Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland (CVIN).²⁷ Het CVIN is het ambtelijk voorportaal van de RIV en wordt voorgezeten door de coördinator inlichtingen- en veiligheidsdiensten (I&V). In 2002 en 2003 bestond het CVIN verder uit de DG Veiligheid van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de DG Politieke Zaken van Buitenlandse Zaken, de DG Rechtshandhaving van Justitie, het hoofd AIVD en de directeur MIVD. Ter voorbereiding van de RIV en het CVIN rapporteerde de AIVD van 19 december 2002 tot 20 maart 2003 gezamenlijk met het ministerie van Buitenlandse Zaken en de MIVD achtmaal in de vorm van zogenaamde *situation reports* (sitreps)

---

25 *Kamerstukken II*, 1997/98, 25 877, nr. 3 (mvt bij wetsvoorstel Wiv 2002), p. 55; *Kamerstukken II*, 2003/04, 29 743, nr. 3 (mvt bij wetsvoorstel Afgeschermde Getuigen), p. 5.

26 Tijdens de RIV van 4 maart 2003 gaf het hoofd van de AIVD een presentatie over Irak. Hierbij kwam het onderwerp mvw nauwelijks aan de orde.

27 Voor zover de Commissie heeft kunnen reconstrueren is het CVIN in de onderzoeksperiode zevenmaal bijeengekomen. Er werd geen informatie over Irak en mvw of Al Qaida verstrekt op 21 juni, 30 augustus, 15 november en 13 december 2002 en 24 januari 2003. Er werd informatie over de banden tussen Al Qaida en Irak verstrekt tijdens het CVIN van 20 september. In de extra vergadering van 9 december reikte de AIVD een notitie uit over internationale risico's van een eventuele Nederlandse bijdrage aan een militair ingrijpen in Irak. Op 9 december werd ook aan de hand van een notitie van de MIVD gesproken over de taakverdeling tussen AIVD, MIVD en het ministerie van Buitenlandse Zaken in de informatievoorziening over Irak. De AIVD rekende zich tot zijn voornaamste taak om risicoanalyses op te stellen, gericht op de binnenlandse effecten van een eventuele oorlog in Irak. Uit de archieven van het ministerie van Algemene Zaken blijkt niet dat tussen 24 januari en 21 maart 2003 vergaderingen van het CVIN hebben plaatsgevonden.

over Irak. Daarnaast verzond de AIVD inlichtingenrapporten aan de Directie Veiligheidsbeleid van het ministerie van Buitenlandse Zaken en aan de coördinator inlichtingen- en veiligheidsdiensten van het ministerie van Algemene Zaken. Met het ministerie van Buitenlandse Zaken vond ook mondeling overleg plaats.

De AIVD verzond in de periode 2002-2003 twee ambtsberichten²⁸ vanwege geconstateerde verwervingspogingen ten behoeve van Irak. Een ambtsbericht werd verzonden aan het ministerie van Economische Zaken en een aan de landelijk officier van justitie voor terrorismebestrijding. In het kader van de bij wet voorgeschreven samenwerking²⁹ werden ook inlichtingen uitgewisseld met de MIVD. Eind februari 2003 stelde de AIVD vast dat de situatie rond Irak een climax naderde. Er werd besloten over te gaan op dagelijkse rapportage betreffende internationale ontwikkelingen en de eventuele repercussies daarvan op de Nederlandse veiligheidssituatie. De dagelijkse rapporten verschenen vervolgens in twee varianten. Het als geheim gerubriceerde *Brandpunt Irak* werd verzonden aan bewindspersonen en een select aantal betrokken secretarissen-generaal en directeuren-generaal. Ten behoeve van beleidsmakers en uitvoerende instanties stelde de AIVD daarnaast het als confidentieel gerubriceerde *Dagrapport Irak* op. Van 26 februari 2002 tot 22 april 2003 werden van zowel *Brandpunt Irak* als *Dagrapport Irak* 37 exemplaren verzonden, waarvan in totaal 16 voor en 21 na de inval in Irak op 20 maart.

9.4.3 DOOR DE AIVD VERSTREKTE INLICHTINGEN

Inleiding

Op 20 maart 2002 besteedde de AIVD in een 'dreigingsanalyse Irak' kort aandacht aan Irak en mvw. Deze analyse werd in het kader van het CVIN en onder de betrokken ministers verspreid. In mei 2002 stelde de AIVD een uitgebreide nota op met als titel *Status van de Iraakse massavernietigingswapens- en ballistische en raketprogramma's*. Deze nota werd in mei 2002 aangeboden aan de Directie Veiligheidsbeleid (DVB) van Buitenlandse Zaken en in september 2002 in een geactualiseerde versie, door tussenkomst van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, aan de minister-president en de minister van Buitenlandse Zaken. De bevindingen in deze nota werden in de periode 2002-2003 als uitgangspunt door de AIVD gehanteerd. Enkele malen werd in rapporten op basis van nieuwe informatie het beeld aangepast of aangevuld. Belangrijke rapportagemomenten later in het jaar betreffen de AIVD-reactie van 13 september 2002 op een CIA-rapport over het Iraakse mvw-programma³⁰ en de AIVD-reactie van 3 oktober 2002 op het op 24 sep-

---

28 Dit zijn berichten waarin informatie wordt verstrekt aan een instantie die bevoegd is naar aanleiding hiervan maatregelen te treffen tegen de persoon of instantie op wie of waarop het bericht betrekking heeft. Voor meer informatie over de wijze van informatieverstrekking door de AIVD in ambtsberichten zie: 'Rapport van de Commissie van Toezicht betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten nr. 9a inzake de door de AIVD uitgebrachte ambtsberichten in de periode van januari 2004 tot oktober 2005', *Kamerstukken II*, 2005/06, 29 924, nr. 9 (bijlage). Ook beschikbaar op www.ctivd.nl.

29 Artikel 58 Wiv 2002.

30 Met beroep op de derdepartijregel heeft de AIVD het rapport zelf niet aan de Commissie verstrekt, maar enkel de reactie van de AIVD hierop. Het CIA-rapport is niet openbaar (geworden). Op de website van de CIA (www.cia.gov) zijn wel andere rapporten te vinden, waaronder het CIA-paper van oktober 2002: *Iraq's Weapons of Mass Destruction Programs*.

tember openbaar gemaakte rapport van de Britse regering getiteld *Iraq's Weapons of Mass Destruction*. Beide reacties werden verzonden aan de minister-president. Begin 2003 is vooral de reactie op de presentatie van de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Powell in de VN-veiligheidsraad op 5 februari van belang. Deze werd verzonden aan de eigen minister en besproken met het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Nucleaire strijdmiddelen

In de dreigingsanalyse van 20 maart 2002 stelde de AIVD dat Irak waarschijnlijk nog onderzoekscapaciteit had voor nucleaire strijdmiddelen, maar dat het ontbrak aan de benodigde hoeveelheden splijtbaar materiaal. In de nota van mei 2002 gaf de AIVD aan dat IAEA na 1991 alle bekende voorraden *weapons grade* splijtstof uit Irak had verwijderd. Dit nam volgens de AIVD niet weg dat in Irak nog laagverrijkt uranium aanwezig was. Daarnaast was er ook nog de kennis en technologie om het voor kernwapens benodigde hoogverrijkt uranium te produceren. Diverse inlichtingendiensten hadden volgens de AIVD aanwijzingen dat Irak bezig was de productiefaciliteiten, waaronder een ultracentrifugesysteem, opnieuw op te bouwen. De AIVD stelde zelf pogingen te hebben geconstateerd tot het bemachtigen van *dual use*-goederen ten behoeve van het nucleaire programma van Irak. Westerse inlichtingendiensten bevestigden volgens de AIVD de inschatting van Khidir Hamza, een Iraakse overloper die voor het kernwapenprogramma had gewerkt, dat Irak binnen drie jaar over drie tot vijf kernwapens zou kunnen beschikken.³¹ Als Irak direct hoogverrijkt uranium zou kunnen bemachtigen, zou dit al eerder het geval kunnen zijn. Concluderend schatte de AIVD in dat er sterke vermoedens waren dat Irak zijn kernwapenprogramma na het vertrek van IAEA-inspecteurs had hervat en dat slechts het ontbreken van splijtstof kon verhinderen dat Irak vrij snel, dat wil zeggen binnen enkele jaren, over kernwapens zou beschikken. In de dreigingsanalyse die de AIVD voor de CVIN-vergadering van 20 september verspreidde, werd hieraan toegevoegd dat niet kon worden uitgesloten dat Irak bij een aanval door de Verenigde Staten gebruik zou maken van nucleaire wapens.

Op 3 oktober 2002 rapporteerde de AIVD desgevraagd aan de minister-president over het al genoemde openbare rapport van de Britse regering. De AIVD stelde zelf geen informatie te hebben over het terugroepen van specialisten voor werk aan het kernwapenprogramma, zoals het Britse rapport stelde. Ook ten aanzien van de door de Britten veronderstelde pogingen van Irak om uranium aan te schaffen via landen in Afrika stelde de AIVD geen eigen informatie te hebben. Later, in *Brandpunt Irak* van 12 maart 2003, meldde de AIVD dat, hoewel IAEA van mening was dat de documenten waaruit deze pogingen zouden moeten blijken 'niet authentiek' waren, vooralsnog verscheidene inlichtingen- en veiligheidsdiensten ervan uitgingen dat de Iraakse pogingen tot aankoop van uranium daadwerkelijk hadden plaatsgevonden. In *Brandpunt Irak* van 14 maart 2003 onderkende de AIVD de mogelijkheid van de valsheid van de documenten.

In zijn presentatie in de Veiligheidsraad stelde Powell dat Irak sinds 1998 langs verschillende wegen geprobeerd had de hand te leggen op aluminiumbuizen. Deze buizen konden volgens Powell onder meer gebruikt worden in een ultracentrifugesysteem ten behoeve van uraniumverrijking. In *Brandpunt Irak* van 28 februari stelde de AIVD uit betrouwbare bron te hebben vernomen dat IAEA van mening was dat de aluminium buizen

31

Hamza schreef in 2000 samen met J. Stein een boek met de titel: *Saddam's Bombmaker: The Terrifying Inside Story of the Iraqi Nuclear and Biological Weapons Agenda*. In juli 2002 zou Hamza in de Amerikaanse Senaatscommissie voor Buitenlandse Zaken verklaren dat Irak meer dan tien ton verrijkt uranium tot zijn beschikking had.

‘op geen enkele manier toepasbaar zijn voor de ontwikkeling van een nucleair wapen’.³²

De AIVD besteedde uitsluitend in de nota van mei 2002 kort aandacht aan radiologische wapens. In de media werd gesuggereerd dat Saddam Hoessein bezig was een ‘vuile bom’ te ontwikkelen, waarin radioactief materiaal zou zijn verwerkt. De AIVD stelde deze berichten niet te kunnen bevestigen.³³

Biologische strijdmiddelen

In de nota van mei 2002 bracht de AIVD in herinnering dat Irak tijdens de Golfoorlog over duizenden liters biologische strijdmiddelen zoals antrax, botuline toxine, aflatoxine en ricine beschikte. De inschatting van UNSCOM eind jaren negentig was volgens de AIVD dat Irak over drie tot vier keer de door het land zelf opgegeven hoeveelheid biologische stoffen beschikte. De AIVD stelde op basis van informatie van buitenlandse diensten te vermoeden dat Irak nog altijd grote hoeveelheden biologische strijdmiddelen bezat. Hieraan werd echter toegevoegd dat dit niet betekende dat deze hoeveelheden nu nog inzetbaar zouden zijn. De AIVD lichtte niet nader toe waar dit voorbehoud op gebaseerd was. De AIVD stelde zelf dat Irak naar alle waarschijnlijkheid met nog aanwezige kennis, materiaal en voorraden opnieuw biologische strijdmiddelen had ontwikkeld. De productiecapaciteit voor een aantal van deze middelen was volgens de AIVD nog aanwezig. Productiefaciliteiten zouden soms onder een dekmantel functioneren en enkele productiefaciliteiten waren na vernietiging weer opgebouwd. De AIVD besteedde in deze nota weinig aandacht aan de grootschalige vernietiging van biologische wapens door UNSCOM tot 1998. Er werd alleen gesteld dat UNSCOM het Iraakse biologischewapenprogramma had getypeerd als een ‘zwart gat’.³⁴

In reactie op een rapport van de MIVD vulde de AIVD op 15 juli 2002 aan dat bekend was dat de infrastructuur om biologische wapens te vervaardigen de afgelopen jaren weer was opgebouwd en dat Irak reeds in staat moest worden geacht om dergelijke wapens te produceren. Op 13 september 2002 rapporteerde de AIVD aan de minister-president en de minister van Buitenlandse Zaken over het al genoemde CIA-rapport. In deze rapportage stelde de AIVD dat de CIA verzuimde de stelling nader te onderbouwen dat Irak de beschikking zou hebben over mobiele productiefaciliteiten. Volgens de AIVD waren de westerse inlichtingen- en veiligheidsdiensten er ook eerder niet in geslaagd enig bewijs hiervoor te leveren.

In zijn reactie van 3 oktober 2002 op het openbare rapport van de Britse regering stelde de AIVD over de voortgang van de productie van biologische strijdmiddelen geen eigen inlichtingen te hebben, maar wel informatie van buitenlandse diensten die het in het Britse rapport geschetste beeld bevestigde. Over militaire plannen voor en het gebruik van biologische wapens en mobiele laboratoria had de AIVD geen eigen informatie. De AIVD had in Nederland geen verwervingspogingen voor (*dual use*-goederen ten behoeve van) biologische wapens geconstateerd.

---

32 IAEA verklaarde dit ook op 7 maart 2003 aan de Veiligheidsraad.

33 In de rapporten van UNSCOM, UNMOVIC en IAEA blijkt hiervoor overigens ook geen bijzondere aandacht te zijn geweest.

34 Deze kwalificatie is de Commissie niet tegengekomen in de officiële rapportage van UNSCOM. Voormalig hoofd van UNSCOM Butler heeft deze kwalificatie gebruikt in interviews, zie bijvoorbeeld op 6 november 1997 www.pbs.org/newshour/bb/middle_east/july-dec97/iraq_11-6.html.

Op 7 maart 2003 meldde de AIVD desgevraagd aan de DVB van het ministerie van Buitenlandse Zaken niet over bronnen te beschikken die bevestigden dan wel ontkenden dat Irak beschikte over het pokkenvirus. De AIVD achtte het niet ondenkbaar dat Irak het virus bezat, mede omdat tijdens de UNSCOM-inspecties hiervoor aanwijzingen waren gevonden. Op 13 maart 2003 lichtte de AIVD het directoraat-generaal Volksgezondheid van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport in over dezelfde kwestie. De AIVD stelde vooreerst dat het geen eigen bronnen had. Daaraan werd echter toegevoegd dat het niet ondenkbaar was dat Irak over het pokkenvirus kon beschikken, maar dat aanwijzingen hieromtrent voornamelijk *circumstantial* waren.

Chemische strijdmiddelen

In de nota van mei 2002 stelde de AIVD dat Irak sinds 1991 onderdelen van zijn civiele chemische infrastructuur weer had opgebouwd. Irak had volgens de AIVD dan ook tot aan het geallieerde ingrijpen tijdens Operatie *Desert Fox* in 1998 substantiële hoeveelheden van de zenuwgassen sarin en tabun, vx en het traditionele mosterdgas geproduceerd. Het was de AIVD onbekend of Irak nadien opnieuw was begonnen met de productie van chemische strijdmiddelen. De AIVD stelde wel over informatie te beschikken dat enkele eerder vernietigde pesticidefabrieken weer waren opgebouwd en mogelijk voor de productie van chemische strijdmiddelen werden aangewend. Er waren volgens de AIVD aanwijzingen dat sleutelposities binnen deze fabrieken werden ingenomen door personeel dat eerder in de chemische wapenindustrie had gewerkt. Om te komen tot omvangrijke productie had Irak wel goederen en kennis uit het buitenland nodig, UNSCOM zou volgens de AIVD vooral veel onduidelijkheid hebben gehad over de daadwerkelijke voorraad vx. Vast stond wel dat Irak de beschikking had over de technologie om een hoge kwaliteit vx te vervaardigen, van een lange houdbaarheid en persistentie. De AIVD had zelf onbevestigde informatie dat Irak tussen 1996 en 1998 vx in Rusland zou hebben ingekocht. Naar een schatting van de AIVD beschikte Irak nog over enkele tientallen tonnen ongetraceerde voorraden vx, sarin en mosterdgas. Over de levering van vx door Rusland aan Irak was de AIVD in eerdere rapporten uitgesproken. In het geheime deel bij het jaarverslag van 2001 werd gesteld: 'Voorts zijn er uit eigen BVD-bronnen indicaties van levering van zenuwgas vx aan Irak vanuit Rusland.' Hierop zal worden teruggekomen in paragraaf 9.4.4 onder de noemer *Eigen bron inzake MVW*.

In reactie op het openbare rapport van de Britse regering stelde de AIVD op 3 oktober 2002 geen eigen informatie te hebben over de productie van chemische strijdmiddelen. Informatie van buitenlandse diensten bevestigde volgens de AIVD het door de Britse regering geschetste beeld wel. Over militaire plannen voor gebruik en arrangementen voor daadwerkelijk gebruik van chemische wapens had de AIVD geen eigen informatie. Er waren door de AIVD in Nederland geen verwervingspogingen voor (*dual use*-goederen ten behoeve van) chemische wapens geconstateerd.

Op 5 december 2002 meldde de AIVD in een 'risicoanalyse Irak' aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties dat 'het een feit is dat Irak recentelijk heeft geprobeerd om in Turkije het middel atropine te kopen'. Omdat dit middel de gevolgen van zenuwgas tegengaat, zag de AIVD deze informatie als een aanwijzing voor de intentie van Irak om chemische wapens in te zetten.³⁵

Ten slotte bleek volgens de AIVD uit de op 5 februari 2003 door Powell getoonde foto's van een fabriek inderdaad dat chemische voorraden verplaatst waren.

Overbrengingsmiddelen

In de dreigingsanalyse van 20 maart 2002 stelde de AIVD dat het vermoeden bestond dat Irak nog de beschikking had over enige Scudraketten van voor de Golfoorlog met een bereik van 650 kilometer of meer. De AIVD waarschuwde dat dit zou betekenen dat de zuidflank van het grondgebied van de NAVO bereikt kon worden.

In de nota van mei 2002 bracht de AIVD in herinnering dat UNSCOM had gerapporteerd dat er raketkoppen, bommen, helikopters en vliegtuigen met sproeitanks in Irak waren voor de verspreiding van biologische en chemische strijdmiddelen zoals antrax. Het was de AIVD onbekend of deze ooit waren vernietigd. Irak zou daarnaast tot eind jaren negentig onderzoek hebben gedaan naar het gebruik van onbemande vliegtuigen. Het was de AIVD onbekend of de Iraakse experimenten succesvol waren geweest.

Ten aanzien van het ballistisch raketprogramma stelde de AIVD vast dat UNSCOM erin was geslaagd het vrij omvangrijke vermogen van Irak te vernietigen. Desalniettemin was de AIVD van mening dat Irak nog steeds beschikte over een beperkt aantal Scudvarianten, lanceerinrichtingen en raketkoppen voor de verspreiding van chemische en biologische strijdmiddelen.

Veiligheidsraadresolutie 687 stond Irak toe korteafstandsraketten te ontwikkelen met een maximumbereik van 150 kilometer. De AIVD tekende hierbij aan dat dit Irak in de gelegenheid stelde om de hierbij gebruikte technieken toe te passen op een programma voor langeafstandsraketten. De AIVD verwachtte dat het type korteafstandsraket Al Samoud, na te zijn opgevoerd, 180 kilometer zou kunnen bereiken. Bij het opheffen van economische sancties achtte de AIVD het waarschijnlijk dat Irak nog langere afstanden zou nastreven. De AIVD stelde net als andere inlichtingendiensten zelf verwervingspogingen voor overbrengingsmiddelen te hebben geconstateerd.

Op 13 september gaf de AIVD aan dat er, in tegenstelling tot wat in het CIA-rapport geconcludeerd werd, geen aanwijzingen waren dat Iraakse experimenten met onbemande vliegtuigen succesvol waren geweest.

In reactie op het openbare rapport van de Britse regering stelde de AIVD een maand later over overbrengingsmiddelen geen eigen informatie te hebben. Het illegaal achterhouden van Al Hussein-raketten en de test van raketmotoren kon de AIVD op geen enkele manier bevestigen. Over de pogingen het bereik van de Al Samoud- en Ababil-100-raketten te vergroten had de AIVD wel informatie van collega-diensten. Ten aanzien van verwervingspogingen voor materiaal voor de constructie van langeafstandsraketten kon de AIVD wel zelf aanwijzingen constateren. Over de presentatie van Powell in de Veiligheidsraad stelde de AIVD in februari 2003 dat deze geen nieuwe informatie had opgeleverd.

Tijdens de UNMOVIC-inspecties werd een voorraad 'opgevoerde' Al Samoud-raketten gevonden. De AIVD rapporteerde op 25 februari dat Saddam Hoessein niet wilde meewerken aan de vernietiging hiervan. Op 28 februari bleek dat Irak hier toch mee had ingestemd. Tijdens de UNMOVIC-inspecties werd tevens geconstateerd dat in Irak op afstand geleide luchtvaartuigen getest waren. De AIVD stelde dat dit reeds langer bekend was, maar dat in het algemeen de inlichtingendiensten de proefvluchten als niet erg succesvol zagen.

Algemene conclusie MVW

De AIVD hanteerde vanaf de dreigingsanalyse van 20 maart 2002 als algemeen uitgangspunt:

(...) er bestaan internationaal binnen inlichtingen- en veiligheidsdiensten breed gedeelde vermoedens dat Irak gebruik heeft gemaakt van de afwezigheid van enige internationale controle, en ondanks sanctieregime op bijna alles – behalve voedsel en medicijnen – hard heeft gewerkt aan de wederopbouw van zijn mvw-programma's.

Zoals uit het vorenstaande reeds viel af te leiden, rapporteerde de AIVD ook direct aan onder meer de minister-president en de minister van Buitenlandse Zaken over Britse en Amerikaanse inlichtingenrapporten. Naar aanleiding van het daags daarvoor ontvangen CIA-rapport stelde de AIVD op 13 september 2002 uit te gaan van een wederopbouw van mvw-programma's. Het rapport bracht volgens de AIVD niets nieuws wat het reeds bestaande beeld zou kunnen wijzigen. De CIA poneerde enkele veronderstellingen die niet verder onderbouwd werden. De gepresenteerde conclusie kon dan ook niet met dezelfde stelligheid door de AIVD worden onderschreven. Ter toelichting op het eigen standpunt stuurde de AIVD de geactualiseerde versie van de nota van mei 2002 mee.

In reactie op het openbare rapport van de Britse regering, *Iraq's Weapons of Mass Destruction*, stelde de AIVD op 3 oktober 2002 allereerst dat ook dit rapport niets nieuws bevatte wat het bestaande beeld zou kunnen wijzigen. De AIVD meldde vervolgens bij elf van de veertien punten uit de samenvatting van het Britse rapport niet over eigen informatie te beschikken. Desondanks concludeerde de AIVD over het Britse rapport:

De AIVD is overtuigd van de validiteit van de informatie van de Britse inlichtingen- en veiligheidsdiensten zoals die is verwerkt in het rapport-Blair.

Ook hier sloot de AIVD de nota uit mei 2002 bij.

Na de presentatie van de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Powell in de Veiligheidsraad op 5 februari 2003 rapporteerde de AIVD aan de eigen minister en aan het ministerie van Buitenlandse Zaken. Over Powells onthullingen zei de AIVD:

(...) geen smoking gun, maar wel concretere aanwijzingen dan tot op heden naar buiten [zijn] gebracht.

De AIVD vatte vervolgens in zijn reactie de presentatie van Powell samen, zonder deze nader te weerleggen of te onderbouwen.³⁶

Ten aanzien van de geruchten dat Irak zijn wapenvoorraden zou hebben ondergebracht in buurlanden, stelde de AIVD in reactie op Powells presentatie ook zelf over – vooralsnog voor de AIVD onbevestigde – inlichtingen te beschikken die hierop wezen. UNMOVIC was bezig dit voor zover mogelijk te onderzoeken. In *Brandpunt Irak* van 6 maart 2003 stelde de AIVD toch geen nadere aanwijzingen te hebben dat Irak zijn voorraden in omringende landen had opgeslagen, zoals eerder verschillende inlichtingendiensten hadden gesuggereerd.

VN-wapeninspecties

In de nota van mei 2002 stelde de AIVD dat sinds het vertrek van de UNSCOM-inspecteurs eind 1998 de internationale gemeenschap het zicht op de (ontwikkeling van) massavernietigingswapens in Irak had verloren. Irak had het in 1999 opgerichte UNMOVIC nog niet toegestaan inspecties te verrichten. Op dat moment ging de AIVD ervan uit dat bij nieuwe inspecties het 'kat-en-muisspelletje' opnieuw zou beginnen.

---

36 Powell verwees in zijn presentatie naar het rapport *Iraq – Its Infrastructure of Concealment, Deception and Intimidation*, dat op 3 februari door de Britse regering was gepubliceerd. Over dit rapport ontstond vlak na het verschijnen veel commotie toen bleek dat het deels was overgeschreven uit een artikel in een internationaal tijdschrift. De AIVD en de MIVD hebben geen inhoudelijke reactie op dit rapport gegeven.

Op 16 september 2002 stemde Irak in met de terugkeer van de VN-wapeninspecteurs. Op 8 november werd resolutie 1441 aangenomen, waarin het inspectieregime aanzienlijk werd aangescherpt. Irak werd gesommeerd uiterlijk 8 december een uitputtend overzicht te verschaffen inzake de staat van het mvw-programma. De AIVD rapporteerde op 4 december aan het CVIN naar aanleiding van een 'gesprek met UNMOVIC'. Uit dit gesprek was gebleken dat UNMOVIC er op basis van de beschikbare inlichtingen zeker van was dat Irak verborgen wapenarsenalen herbergde, die niet in het overzicht vermeld zouden worden.

Het overzicht dat Irak op 7 december aan de Veiligheidsraad aanbood, bleek een enorme omvang te hebben. Op 27 januari 2003 presenteerde UNMOVIC naar aanleiding van dit overzicht en de reeds verrichte inspecties een interim-rapport. De AIVD communiceerde begin februari aan het ministerie van Buitenlandse Zaken dat de dienst ten behoeve van de werkzaamheden van UNMOVIC inlichtingen had verstrekt. UNMOVIC had op dat moment naar aanleiding van deze inlichtingen nog geen inspecties verricht. De AIVD meldde dat deze manier van handelen leek te passen in het scenario dat UNMOVIC het inspecteren van inlichtingenmatig verkregen locaties zo lang mogelijk wilde uitstellen, omdat dit wel eens een *smoking gun* kon opleveren die 'het startschot voor een oorlog kon zijn'. De AIVD wekte met deze bewering de indruk dat UNMOVIC in dat stadium nog geen mvw wilde aantreffen.

De met de AIVD en het ministerie van Buitenlandse Zaken opgestelde sitreps van januari tot half maart 2003 besteedden veel aandacht aan de VN-wapeninspecties. De informatie hierin beperkte zich tot een weergave van de ontwikkelingen, vooral gebaseerd op de openbare verklaringen van Blix en ElBaradei en informatie van het ministerie van Buitenlandse Zaken, en niet op inlichtingen.

Naar aanleiding van Powells presentatie in de Veiligheidsraad rapporteerde de AIVD op 6 februari aan de eigen minister dat van UNMOVIC was vernomen dat Powell de geluidsfragmenten al eerder aan UNMOVIC had overhandigd. De presentatie bevatte voor UNMOVIC dan ook geen nieuwe gegevens. Volgens de AIVD merkte UNMOVIC dat de Iraakse houding van *defiance* (openlijke ongehoorzaamheid) onveranderd was en dat er geen aanwijzing was dat deze houding zou veranderen. Men maakte zich bij UNMOVIC zorgen over de eventuele evacuatie van de wapeninspecteurs.

In *Brandpunt Irak* van 6 maart stelde de AIVD uit betrouwbare bron te hebben vernomen dat het de volgende dag aan de Veiligheidsraad te presenteren rapport van Blix mild en neutraal geformuleerd zou zijn en dat het voor 'elk wat wils' voor alle betrokken lidstaten zou bevatten. De AIVD had uit deze bron ook vernomen dat UNMOVIC geen vertrouwen meer had in de Iraakse medewerking. De inspecties waren volgens deze bron niet effectief. Irak bezat naar de overtuiging van UNMOVIC nog immer kleine voorraden mvw en bovendien het vermogen deze voorraad in korte tijd op te bouwen met behulp van de nog functionerende infrastructuur. De onwil van Irak om mee te werken aan de wapeninspecties bleek volgens de AIVD ook uit het beperkte aantal personen dat gehoord kon worden.

In *Brandpunt Irak* van 14 maart stelde de AIVD dat UNMOVIC geen enkele verandering in de samenwerkingshouding van Irak zag. Deze houding zou slechts procedureel en geenszins inhoudelijk constructief te noemen zijn. Er werd door UNMOVIC niet verwacht dat het bewijs dat Saddam Hoessein die dag zou overleggen over de voorraden vx, overtuigend zou zijn.

Verwervingspogingen

De constatering door de AIVD van Iraakse verwervingspogingen is in de Tweede Kamer meermalen aangedragen als voornaamste voorbeeld van eigen inlichtingenwerk.³⁷

37 *Kamerstukken II, 2002/03, 23 432, nr. 120, p. 33, Kamerstukken II, 2002/03, 23 432, nr. 124, p. 3, Handelingen II, 2003/04, nr. 90, p. 5816.*

De AIVD stuurde op 7 maart 2002 een ambtsbericht aan het ministerie van Economische Zaken.³⁸ Ten behoeve van de taak van dit ministerie inzake de exportcontrole informeerde de AIVD geregeld over al dan niet aanwezige banden van personen of bedrijven met de proliferatie van mvw en/of militair gevoelige projecten. Het ambtsbericht meldde dat de AIVD uit betrouwbare bronnen had vernomen dat een Nederlands bedrijf handeldreef met een bedrijf dat onderdeel was van een Jordaanse verwervingsorganisatie voor het Iraakse mvw- en raketprogramma. De AIVD had vermoedens dat het Nederlandse bedrijf op de hoogte was van de verwervingsactiviteiten.

In de nota van mei 2002 stelde de AIVD net als andere inlichtingen- en veiligheidsdiensten aanwijzingen te hebben dat Irak onder meer probeerde een ultracentrifugesysteem op te bouwen. De AIVD meldde zelf pogingen te hebben gesignaleerd om *dual use*-goederen te verwerven. De AIVD had echter geen aanwijzingen dat Irak trachtte hoogverrijkt uranium te verwerven. In het geheime deel van het AIVD-jaarverslag van 2001 stond vermeld:

Er komen steeds meer signalen dat Irak bezig is met het hervatten van zijn programma's voor mvw en ballistische raketten. Meer details daarover werden door de BVD verzameld, onder andere over de verwervingsconstructies en routes via Jordanië en Syrië richting Irak. Een aantal Jordaanse bedrijven in Bagdad werkt samen met het Iraakse Military Inspection Committee (MIC) om strategische en *dual use*-goederen te importeren.

Op 16 oktober 2002 stuurde de AIVD een ambtsbericht aan de landelijk officier van justitie voor terrorismebestrijding. In dit ambtsbericht maakte de AIVD melding van dezelfde informatie als in het eerdere ambtsbericht aan het ministerie van Economische Zaken, en gaf daarbij uitgebreidere informatie over het bedrijf en de geconstateerde activiteiten. De AIVD verstreekte voorts specifieke informatie over de geconstateerde verwervingspogingen aan UNMOVIC. In diverse rapporten meldde de AIVD zelf verwervingspogingen te hebben geconstateerd. Uit het archiefonderzoek en de gesprekken met AIVD-medewerkers is de Commissie gebleken dat de geconstateerde verwervingspogingen betrekking hadden op *dual use*-goederen die mogelijk gebruikt konden worden in een nucleair programma of ten behoeve van de ontwikkeling van raketten. Er was door de AIVD geen verwerving van (*dual use*-)goederen geconstateerd voor de ontwikkeling van biologische of chemische wapens.

Banden tussen het Iraakse regime en Al Qaida

In de nota van mei 2002 stelde de AIVD geen aanwijzingen te hebben dat Irak banden onderhield met het terroristische netwerk Al Qaida. Ook in de geactualiseerde versie van september 2002, in een notitie over de Iraakse oppositie die op 8 augustus aan het CVIN werd verstrekt, en in een dreigingsanalyse die in september aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en in het CVIN werd verstrekt, herhaalde de AIVD dat overtuigende aanwijzingen voor het bestaan van deze banden ontbraken. In een tweetal risicoanalyses inzake Nederlandse betrokkenheid bij militair ingrijpen gericht aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties op respectievelijk 18 november en 5 december hield de AIVD echter wel een slag om de arm:

---

38 Opvallend genoeg werd in de dreigingsanalyse van 20 maart 2002 nog gesteld: 'De BVD heeft geen concrete aanwijzingen dat Irak goederen voor deze [mvw-]programma's in Nederland werft.'

Hoewel er geen concrete aanwijzingen zijn dat er banden bestaan tussen het Iraakse regime en terroristische organisaties en Al Qaida, valt een dergelijke relatie niet geheel uit te sluiten. Al Qaida gebruikt de westerse inmenging in de Arabische wereld als argument om terroristische activiteiten te ontplooiën.

In zijn presentatie in de Veiligheidsraad van 5 februari 2003 trachtte Powell nader te beargumenteren op welke wijze het Al Qaida-netwerk onder leiding van de Jordaanse terrorist Al Zarqawi aan het bewind van Saddam Hoessein gerelateerd kon worden. De AIVD reageerde op deze presentatie in een rapport aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en aan het ministerie van Buitenlandse Zaken op respectievelijk 6 en 7 februari 2003. Ook ging het hoofd van de AIVD hierop in een presentatie aan de Minister-raad op 7 februari nader in. De aanwezigheid van terroristische trainingsfaciliteiten op Iraaks grondgebied en de betrokkenheid daarbij van de Jordaanse terrorist Al Zarqawi werd door informatie van de AIVD bevestigd. Hier werd echter aan toegevoegd:

De conclusie die Powell aan deze gegevens verbindt, namelijk dat er een directe link zou zijn tussen het Iraakse bewind en Al Qaida, is volgens de AIVD niet aangetoond.

In twee dagrapporten opgemaakt in februari en maart herhaalde de AIVD dat er geen aanwijzingen waren die een direct verband aantoonde. Deze boodschap werd nog eens herhaald in samen de met de MIVD en het ministerie van Buitenlandse Zaken gezamenlijk opgestelde sitrep van 18 februari. De AIVD stelde hierin niet over inlichtingen te beschikken die bewezen dat er sprake was van samenwerking tussen het regime van Saddam Hoessein en islamistisch-terroristische groeperingen en netwerken, zoals Al Qaida.

Desgevraagd deelde de AIVD aan de Commissie mee dat, doordat er geen bronnen waren die concrete aanwijzingen leverden voor banden tussen Al Qaida en het Iraakse bewind, de AIVD niet overtuigd was van het door de Verenigde Staten veronderstelde verband.

9.4.4 BRONNEN, INLICHTINGEN EN ANALYSE

Inleiding

Het was sinds het vertrek van de UNSCOM-inspecteurs in 1998 moeilijk geweest zicht te krijgen op het mvw-programma van Irak. De Britse premier Blair stelde in de inleiding van het rapport van zijn regering in september 2002 dat het verzamelen van inlichtingen in Irak niet gemakkelijk was vanwege de geslotenheid van het land en het regime. In reactie hierop gaf de AIVD aan: 'Dit geldt voor de AIVD, als kleinere dienst, evenredig.'

In de nota van mei 2002 lichtte de AIVD toe van welke bronnen gebruik werd gemaakt:

Voorname zal worden teruggegrepen op wat bekend was tot aan het vertrek van de VN-inspecteurs, aangevuld met informatie uit eigen bron of van westerse inlichtingen- en veiligheidsdiensten over de ontwikkelingen van 1998 en nu.

Deze bronnen, waaronder ook een aantal eigen bronnen, zullen hieronder worden besproken. De Commissie heeft geen aanwijzingen dat de AIVD menselijke bronnen in Irak had. Inlichtingenliaisons van de AIVD hebben geen informatie gegenereerd over het Iraak-

se mvw-programma.³⁹ In het navolgende zal worden ingegaan op de bronnen van de AIVD, de inlichtingen die hieruit voortvloeiden, en de wijze waarop de AIVD deze heeft geanalyseerd en uiteindelijk heeft gepresenteerd in zijn rapporten.

Open bronnen

Voor wat de inlichtingen over de status van de mvw van Irak betreft waren er de omvangrijke openbare rapporten van UNSCOM, IAEA en, in een later stadium, UNMOVIC. Deze rapporten lijken voor de AIVD de belangrijkste bron van informatie te zijn geweest. In de nota van mei 2002 presenteerde de AIVD informatie die voor een groot deel afkomstig was uit de eindrapporten van UNSCOM en IAEA.

Het is de Commissie opgevallen dat de bevindingen van de VN-wapeninspecties niet altijd evenwichtig zijn weergegeven door de AIVD. In een aantal gevallen is vooral aandacht voor de negatieve elementen en niet voor hetgeen door de VN-wapeninspecties reeds was bereikt vóór 1998. Daarnaast waren UNMOVIC en vooral ook IAEA in de laatste fase van de inspecties voorzichtig optimistisch over de voortgang en de Iraakse medewerking. In de rapporten van de AIVD werden deze optimistische uitspraken niet betrouwbaar geacht. De eigen bronnen leverden andere informatie. Onder *Eigen contacten met UNSCOM, UNMOVIC en IAEA* wordt hierop nader ingegaan.

Buitenlandse diensten

In diverse interne AIVD-documenten van ná 2003 constateerde de dienst dat de inlichtingen van collega-diensten de voornaamste inlichtingenbron waren op basis waarvan de AIVD zijn eigen inschattingen over Irak kon maken. De interne reconstructie van de AIVD van 16 juli 2009 stelde terugkijkend dat het grootste deel van de informatie van Groot-Brittannië afkomstig was, gevolgd door de Verenigde Staten. De AIVD ontving daarnaast inlichtingen van aantal andere, veelal Europese, inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Uit de inlichtingenrapporten viel volgens de AIVD op te maken dat ook voor deze diensten de openbare informatie van de VN-wapeninspecteurs van groot belang was en dat ook deze diensten moeite hadden met het vergaren van eigen inlichtingen. De reeds uitgevoerde onderzoeken naar het functioneren van inlichtingen- en veiligheidsdiensten in onder meer de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk bevestigen dit beeld (zie bijlage K van dit rapport).

De Commissie heeft slechts kennis kunnen nemen van de door één buitenlandse dienst aan de AIVD verstrekte rapporten. Deze buitenlandse dienst putte inderdaad voor een groot deel uit openbare bronnen en gaf een enkele keer aan op basis van eigen inlichtingen aanwijzingen te hebben voor de hervatting van het mvw-programma van Irak. Het is de Commissie niet gebleken dat informatie van deze dienst voor de AIVD van doorslaggevende waarde was. De Commissie is door de weigering van inzage in de overige geheime buitenlandse inlichtingenrapporten niet in staat te beoordelen hoe de AIVD deze bronnen heeft gewogen. Er kan alleen worden bekeken hoe de AIVD formeel heeft gereageerd op een drietal buitenlandse berichten. Het betreft de hierboven uitgebreid aan de orde gekomen reacties ten behoeve van bewindspersonen op het rapport van de CIA (13 september 2002), het Britse openbare rapport (3 oktober 2002) en de presentatie van Powell (5 februari 2003).

39

Voor meer informatie over Nederlandse inlichtingenliaisons in het buitenland, zie het toezicht rapport van de CTIVD nr. 22A inzake de samenwerking van de AIVD met buitenlandse inlichtingen- en/of veiligheidsdiensten, *Kamerstukken II*, 2009/10, 29 924, nr. 39 (bijlage), p. 21- 22, ook beschikbaar op www.ctivd.nl.

Het valt de Commissie op dat de AIVD in reactie op deze buitenlandse berichten over het Iraakse mvw-programma in de meeste gevallen geen eigen inlichtingen aandroeg. Ook werd niet getracht de door de buitenlandse diensten aangedragen conclusies te onderbouwen of te weerleggen. De AIVD stelde in het algemeen dat de buitenlandse berichten weinig nieuwe informatie aanleverden en pasten in het bij de AIVD bestaande beeld. In de reactie van 13 september 2002 op het CIA-rapport maakte de AIVD een voorbehoud ten aanzien van de stelligheid van de conclusies, aangezien nadere onderbouwing ervan ontbrak. De overtuiging van de AIVD dat de informatie in het openbare Britse rapport valide was, was dan ook vooral gebaseerd op de veronderstelde betrouwbaarheid van de Britse dienst. Voormalig hoofd van de AIVD Van Hulst legde uit dat dit vertrouwen gebaseerd was op de jarenlange relatie tussen beide diensten.⁴⁰ In zijn gesprek met de Commissie op 24 juni 2009 zei het voormalig plaatsvervangend hoofd Th.P.L. Bot dat hij terugkijkend vindt dat de AIVD toch wat stellig is geweest over gegevens van buitenlandse diensten. Achteraf gezien zijn er naar zijn oordeel op basis van dun materiaal stevige conclusies getrokken. Een naar aanleiding hiervan geleerde les was volgens Bot om meer op de kennis en capaciteiten van de eigen dienst te vertrouwen.

De Commissie constateert dat de AIVD bij het ontbreken van eigen informatie de indruk wekte de door de Amerikaanse en Britse diensten aangedragen informatie voor waar aan te nemen, zij het wellicht niet altijd met dezelfde stelligheid. In de reactie op deze buitenlandse rapporten voor de Nederlandse bewindspersonen gaf de AIVD wat dit betreft geen blijk van een eigen kritische analyse. De enkele keer dat de AIVD buitenlandse informatie wel expliciet in twijfel trok, betrof het geen uitspraken over het Iraakse mvw-programma, maar de door Powell gesuggereerde banden tussen Irak en Al Qaida.

Bronnen in het kader van verwervingspogingen

Het onderzoek naar verwervingspogingen dat uiteindelijk leidde tot de verzending van de twee ambtsberichten aan de landelijk officier van justitie voor terrorismebestrijding en het ministerie van Economische Zaken ving aan met berichten van buitenlandse diensten. Vervolgens heeft een tweetal eigen operaties van de AIVD in bijzondere mate bijgedragen aan het inzicht in Iraakse verwervingspogingen in Nederland en in een breder internationaal verwervingsnetwerk. De AIVD kwalificeerde de informatie die uit deze bronnen voortkwam als betrouwbaar.

In verband met de derdepartijregel heeft de Commissie geen inzage gekregen in de berichten van de buitenlandse diensten. De Commissie heeft wel kennisgenomen van de dossiers van beide AIVD-operaties. Om redenen van modus operandi en bronbescherming kan hier in het openbaar weinig over gezegd worden. Van belang is te vermelden dat naar het oordeel van de Commissie de AIVD redelijkerwijs heeft kunnen concluderen dat de informatie die voortkwam uit deze bronnen betrouwbaar was. De uitspraken die in de ambtsberichten werden gedaan over de activiteiten van een Nederlands bedrijf, worden door de informatie uit deze bronnen gedekt. In de ambtsberichten werden de buitenlandse bedrijven waarmee door het Nederlandse bedrijf handel werd gedreven, getypeerd als 'verwervingsorganisaties voor het Iraakse massavernietigingswapen- en raketprogramma'. Deze constatering is deels afkomstig uit eigen onderzoek en deels uit buitenlandse inlichtingenrapporten. Het eigen onderzoek van de AIVD komt de Commissie betrouwbaar voor. De bevindingen uit buitenlandse inlichtingenrapporten zijn voor de Commissie, vanwege de derdepartijregel, niet te toetsen.

Eigen bron inzake MVW

De Commissie heeft tevens geconstateerd dat de AIVD van 2000 tot begin 2002 contact heeft gehad met een menselijke bron die informatie aanleverde over het MVW-programma van Irak.⁴¹ Deze bron leverde data over de locaties, personen en technieken waarvan hij stelde zelf kennis te hebben opgedaan. In de interne informatierapporten gaf de AIVD bij voortduring aan dat 'de betrouwbaarheid van de bron nog niet is vast komen te staan'. Het laatste gesprek met deze bron was in januari 2002. In augustus 2002 werd het contact met de bron formeel beëindigd. Als motivering hiervoor werd aangegeven dat er, gelet op de evaluatie van geleverde informatie, twijfels waren over zijn betrouwbaarheid. Verder was zijn informatie vaak te algemeen en gedateerd.

Desondanks gebruikte de AIVD de informatie die deze bron aanleverde echter verschillende keren. In paragraaf 9.4.3 werd onder *Chemische strijdmiddelen* melding gemaakt van uitspraken in het AIVD-jaarverslag van 2001 over vx-transporten van Rusland naar Irak. Deze uitspraken wekten de indruk dat er verschillende bronnen waren die dezelfde informatie hadden verstrekt, maar uit de dossiers en gesprekken is gebleken dat de enige bron bovenbedoelde menselijke bron was. De medewerkers van de AIVD konden hier desgevraagd geen nadere verklaring voor geven aan de Commissie.

De AIVD verstrekte van eind 2001 tot de eerste helft van 2002 ook enkele malen informatie afkomstig van deze bron aan de Amerikaanse dienst en binnen de *Australia Group*, een internationaal forum voor exportcontrole. In een bericht aan buitenlandse diensten werd gesteld: 'The BVD assesses that the source provided reliable information that has always been detailed.' Ook in het jaarverslag van 2001 werd de indruk gewekt dat de informatie betrouwbaar was.

Bij het verstrekken van informatie van de bron werd aldus de indruk gewekt dat de bron betrouwbaar was, terwijl uit interne documentatie bleek dat dit nog niet vaststond. Daarnaast hadden de uitspraken van de bron over vx-levering door Rusland betrekking op hetgeen hij had geobserveerd voor het vertrek van de wapeninspecteurs in 1998. Aangezien de mededeling in het jaarverslag van 2001 werd gedaan, wekte dit de indruk dat het een op dat moment recente levering betrof.

De Commissie constateert dat de AIVD tekort is geschoten in de zorgvuldige verwerking van de informatie die deze menselijke bron aanleverde. De dienst heeft bij het gebruiken van de aangeleverde informatie onvoldoende acht geslagen op de beperkingen van en onzekerheden over deze bron.

Eigen contacten met UNSCOM, UNMOVIC en IAEA

Kort na de oprichting van UNSCOM werden de lidstaten van de VN opgeroepen om UNSCOM te assisteren, onder meer door het leveren van een bijdrage in personeel en kosten.⁴² Nederland heeft hier sinds begin jaren negentig gehoor aan gegeven door kennis en materieel ter beschikking te stellen.⁴³ Toen in 1999 in de internationale media speculaties verschenen met als strekking dat nationale inlichtingendiensten te veel invloed op de werkzaamheden van UNSCOM uitoefenden, werden in de Tweede Kamer vragen gesteld. In antwoord hierop verklaarde de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties dat de BVD vertrouwelijke informatie aan UNSCOM ter beschikking stelde, die

---

41 Het betreft hier, zoals reeds in de inleiding is aangegeven, geen menselijke bron in Irak.

42 Veiligheidsraadresolutie 699 (1991), par. 4.

43 *Kamerstukken II*, 1992/93, 21 664, nr. 88; *Kamerstukken II*, 1997/98, 21 664, nr. 92.

UNSCOM bij de uitvoering van de inspecties in Irak kon gebruiken en waarover UNSCOM vervolgens aan de BVD terugkoppeling kon geven.⁴⁴

Informatie uit de archieven van de AIVD bevestigt dat in de jaren negentig contact is onderhouden met zowel UNSCOM als IAEA. De Commissie is niet gebleken dat in de periode 2002-2003 informatie-uitwisseling heeft plaatsgevonden tussen de AIVD en IAEA. Wel bestond er frequent contact tussen de AIVD en UNMOVIC. De AIVD heeft een aantal malen schriftelijke informatie verstrekt aan UNMOVIC. Deze informatie kwam voort uit eigen operationele inspanningen en de verstrekking had tot doel UNMOVIC onderzoeksmateriaal aan te reiken. Door destijds betrokken AIVD-medewerkers is medegedeeld dat uit de inhoudelijke terugkoppeling door UNMOVIC bleek dat de informatie niet had geleid tot de vondst van onderdelen van het Iraakse mvw-programma.

In de uitzending van het programma *Zembla* op 15 oktober 2004 getiteld 'De waarheid van de wapeninspecteurs' werd gesteld dat de AIVD op basis van contacten met VN-wapeninspecteurs had moeten weten dat Irak goeddeels ontwapend was. In de Tweede Kamer en ook in de commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten werden vervolgens vragen gesteld. Voor de bespreking en beoordeling hiervan zij verwezen naar paragraaf 9.9.

Uit het archiefonderzoek en de gevoerde gesprekken is het de Commissie niet gebleken dat de AIVD de contacten bij UNSCOM, IAEA en UNMOVIC op enigerlei wijze heeft aangestuurd. Voor zover de Commissie deze heeft kunnen reconstrueren, betrof de door de gesprekscontacten verstrekte informatie informele eigen inschattingen over het verloop van de inspecties. Uit de contacten met UNMOVIC in 2002-2003 kwam een pessimistisch beeld van de inspecties naar voren dan Blix had gegeven in zijn rapporten. Er werd geen informatie verstrekt over de afwezigheid van mvw in Irak of over de onjuistheid van de mededelingen van Powell. Het valt de Commissie hierbij op dat de AIVD de uitspraken van gesprekscontacten bij UNMOVIC zwaarder liet wegen dan de officiële UNMOVIC-uitspraken en -rapporten. De toon van het rapport van de AIVD over de wapeninspecties was (mede) hierdoor pessimistisch.⁴⁵ Tevens valt op dat de AIVD bij het rapporteren over de informatie van de gesprekscontacten spreekt over wat UNMOVIC vindt, terwijl het voor de Commissie niet vaststaat dat de uitspraken representatief waren voor de organisatie.

Speculaties over mogelijke contacten tussen de AIVD en F. van Anraat

In de media en in de Tweede Kamer is meermalen gespeculeerd over mogelijke contacten tussen F. van Anraat, wiens cassatieberoep tegen zijn veroordeling voor medeplichtigheid aan oorlogsmisdaden op 30 juni 2009 door de Hoge Raad werd verworpen, en de AIVD. De Commissie zag het als haar taak te onderzoeken in hoeverre deze speculaties van belang waren voor het vervullen van de onderzoekopdracht. De Commissie heeft hiertoe kennisgenomen van de informatie die ook in 2005 met de commissie IVD is besproken.⁴⁶ Op basis van deze informatie komt de Commissie tot het oordeel dat deze kwestie niet van belang is voor haar onderzoek.

---

44 *Handelingen II*, 1999/2000, Aanhangsel nr. 108.

45 In de samen met de MIVD en het ministerie van Buitenlandse Zaken opgestelde sitreps kwam dit overigens niet tot uitdrukking.

46 *Kamerstukken II*, 2005/06, 30 542, nr. 1.

9.5 Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD)

9.5.1 INLEIDING

Reeds vóór 2002 had de MIVD het mvw-programma van Irak in het vizier. Voormalig directeur MIVD Dedden zei in zijn gesprek met de Commissie op 30 juni 2009 dat vanaf begin jaren negentig een zogenaamd normbeeld voor Irak werd bijgehouden. De MIVD gebruikt de term ‘normbeeld’ voor een basisrapport over een afgebakend onderzoeksterrein waaraan nieuw binnenkomende informatie grondig en periodiek getoetst dient te worden. In september 2002 achtte de MIVD het wenselijk een interdisciplinair ‘team-Irak’ op te richten. Dit team kreeg de opdracht Irak intensief te gaan volgen. Het team bestond uit een kerngroep van zeven personen en ontving ondersteuning van alle gelederen van de dienst.⁴⁷ De aandacht van het team diende volgens de teamopdracht vooral uit te gaan naar de stabiliteit van en politiek-militaire ontwikkelingen in Irak en naar het mvw-programma van Irak. In de rapporten van de MIVD in de periode 2002-2003 werd ruime aandacht besteed aan de conventionele militaire middelen van Irak. Onder de noemer non-conventionele middelen werd over mvw gerapporteerd. Daarnaast kwam zowel de interne, als de regionale, als de internationale politieke situatie geregeld aan de orde.

Ook voor de informatie van de MIVD over Irak geldt dat de Commissie zich in haar onderzoek heeft gericht op de informatie die een mogelijke rol heeft gespeeld in de besluitvorming van de Nederlandse regering die uitmondde in het besluit politieke steun te verlenen aan de oorlog in Irak. Uit het onderzoek is gebleken dat dit informatie betreft waaruit zou kunnen blijken of Irak de Veiligheidsraadresoluties naleefde, hetgeen betekent dat vooral gekeken zal worden naar de informatie over mvw en het verloop van de VN-wapeninspecties.⁴⁸ De rapporten over de politieke situatie en de conventionele militaire middelen zullen daarom niet worden besproken. Ook zal geen aandacht worden besteed aan de informatie die *na* de inval in Irak door de MIVD is verzameld en verstrekt, omdat deze buiten de onderzoeksopdracht van de Commissie valt.

9.5.2 INSTANTIES DIE DE INLICHTINGEN VAN DE MIVD ONTVINGEN

Het onderzoek dat de MIVD verricht op grond van artikel 7 lid 2 Wiv 2002, heeft in de kern tot doel de verantwoordelijke instanties tijdig te kunnen waarschuwen voor mogelijke bedreigingen van de in de taakomschrijving genoemde gewichtige belangen.⁴⁹ Met de inlichtingentaak buitenland wordt beoogd in het belang van de nationale veiligheid de behoeftstellende departementen te voorzien van informatie over de aangewezen landen en thema's.

In de reguliere ‘dagelijkse briefings’ van de MIVD was Irak in 2002-2003 een terugkerend onderwerp van aandacht. Deze briefings werden gepresenteerd aan het Defensie Crisisbeheersingscentrum (DCBC), waar onder meer de chef Defensiestaf en de souschef Operatiën er kennis van namen. Deze dagelijkse briefings werden daarnaast verstuurd aan de minister van Defensie, de secretaris-generaal van Defensie, de Directeur Algemene Be-

---

47 Bij de MIVD zijn de inlichtingenmatige disciplines, bijvoorbeeld menselijke, technische of open bronnen of de analyse daarvan, ondergebracht in eigen afdelingen. In een team is iedere discipline vertegenwoordigd.

48 Voor een toelichting op massavernietigingswapens en hun effecten, zie bijlage G van dit rapport.

49 *Kamerstukken II*, 1997/98, 25 877, nr. 3 (mvt bij wetsvoorstel Wiv 2002), p. 55; *Kamerstukken II*, 2003/04, 29 743, nr. 3 (mvt bij wetsvoorstel Afgeschermde Getuigen), p. 5.

leidszaken van Defensie, de secretaris-generaal van Algemene Zaken en de vertegenwoordiger van het ministerie van Defensie bij de NAVO.

Ook in de reguliere wekelijkse *intelligence summaries* (weekintsums) werd in 2002-2003 geregeld over Irak gerapporteerd, zij het dat de nadruk daarbij vooral lag op de conventionele militaire middelen. De weekintsum werd breed verspreid binnen het ministerie van Defensie, de krijgsmachtonderdelen, de internationale staven en de defensieattachés. Daarnaast werd een exemplaar verzonden aan de secretaris van het CVIN en de Directie Veiligheidsbeleid van het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Incidenteel stuurde de MIVD ook notities aan de eigen minister, de Defensiestaf, het ministerie van Buitenlandse Zaken en het ministerie van Algemene Zaken. Daarnaast werden MIVD-appreciaties betreffende de situatie in Irak aan de Directeur Algemene Beleidszaken gezonden.

De directeur van de MIVD verstreekte een enkele keer mondeling informatie in het CVIN.⁵⁰ Ten behoeve van de CVIN-vergadering van 20 september 2002 leverde de MIVD een notitie aan inzake de dreiging van de Iraakse mvw.⁵¹ In de RIV-vergaderingen van 15 oktober en 4 maart gaf de directeur MIVD-presentaties waarin onder meer het mvw-programma van Irak aan de orde kwam. De MIVD leverde daarnaast een bijdrage aan de eerder genoemde sitreps (zie paragraaf 9.4.2).

9.5.3 DOOR DE MIVD VERSTREKTE INLICHTINGEN

Inleiding

Op 21 juni 2002 stelde de MIVD een notitie op met de titel *Irak: politiek-militaire situatie*. De notitie werd breed verspreid binnen zowel het ministerie van Defensie als het ministerie van Buitenlandse Zaken, en ook de secretaris-generaal van het ministerie van Algemene Zaken ontving een exemplaar.⁵² Daarnaast presenteerde de directeur van de MIVD de inhoud van de notitie op dezelfde dag aan het CVIN.⁵³ Ten behoeve van de CVIN-vergadering van 20 september 2002 leverde de MIVD vervolgens een bijdrage met als specifiek onderwerp de dreiging die uitging van de Iraakse mvw. De inhoud van deze bijdrage kwam grotendeels overeen met de dagelijkse briefing van 23 september 2002. Deze briefing kan gezien worden als het 'normbeeld' van de MIVD vanaf september 2002. De MIVD stelde zich tot doel bij de analyse van nieuw binnenkomende informatie deze te toetsen aan dit normbeeld.

---

50 Op 9 december 2002 werd aan de hand van een notitie van de MIVD gesproken over de taakverdeling tussen de AIVD, de MIVD en het ministerie van Buitenlandse Zaken in de informatievoorziening over Irak. De MIVD beschouwde als zijn voornaamste taak de reeds uitgebrachte documenten over de politiek-militaire situatie in Irak en het Iraakse mvw-programma geregeld te actualiseren.

51 Deze notitie is wel in het archief van het ministerie van Algemene Zaken aanwezig, maar noch uit het CVIN verslag van 20 september 2002, noch uit het archief kan worden opgemaakt wat er met dit document is gebeurd.

52 Uit het archief van het ministerie van Algemene Zaken blijkt niet dat de ambtenaren de minister-president op de hoogte hebben gesteld van deze notitie.

53 Op 19 juli 2002 sprak directeur van de MIVD Van Reijn, met toestemming van de minister van Defensie, met eurocommissaris Bolkestein. De spreektekst voor dit gesprek geeft dezelfde lijn weer als de notitie van 21 juni 2002. Daarnaast benadrukte Van Reijn dat de MIVD ervan uitging 'dat Amerikaanse gegevens over Irak die naar buiten worden gebracht in sterke mate gepolitiseerd zijn'.

Belangrijke rapportagemomenten in het najaar van 2002 betroffen verder de twee reacties van de MIVD op het Britse rapport. In de dagelijkse briefing van 25 september gaf de MIVD een korte samenvatting en beoordeling. Op 3 oktober werd het Britse rapport uitvoeriger beoordeeld in een reactie die op verzoek van de minister-president was opgesteld. Ook de briefing die de directeur van de MIVD op 15 oktober voor de RIV gaf, ging in op het Britse rapport. Begin 2003 was vooral de reactie op de presentatie van de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Powell in de Veiligheidsraad op 5 februari van belang. De MIVD stuurde deze reactie aan de eigen minister.

Nucleaire en radiologische strijdmiddelen

In de notitie van 21 juni 2002 wist de MIVD het zeker: Irak beschikte op dat moment niet over nucleaire wapens. Dit werd in vrijwel alle rapporten daarna herhaald en nooit in twijfel getrokken. In de dagelijkse briefing van 23 september stelde de MIVD dat de directeur-generaal van IAEA al in november 1993 had verklaard dat de missie van de ontmanteling van het Iraakse nucleaire programma was geslaagd. IAEA wilde echter geen eindoordeel geven omdat Irak nog niet aan alle gestelde voorwaarden had voldaan. De MIVD veronderstelde dat Irak poogde de kennis en kunde zo veel mogelijk op peil te houden, zodat het nucleaire programma zou kunnen worden gereactiveerd. In de situatie van dat moment nam de MIVD aan dat Irak, vooral vanwege het sanctieregime, niet de faciliteiten had om op korte termijn over nucleaire wapens te beschikken. Na opheffing van de sancties zou het volgens de MIVD vijf tot zeven jaar duren voordat Irak een simpel kernwapen ontwikkeld zou kunnen hebben. Indien er reeds voldoende splijtstof aanwezig zou zijn, kon een simpel kernwapen binnen één jaar ontwikkeld worden. In een notitie voor DAB van 16 november voegde de MIVD daaraan toe dat Irak niet alleen niet over nucleaire wapens beschikte, maar ook niet de adequate infrastructuur had voor de verrijking van uranium.

Op 5 februari 2003 reageerde de MIVD op de door Powell eerder die dag gehouden presentatie. Geresumeerd werd dat Powell een aantal voorbeelden had genoemd om aan te tonen dat Irak bezig was zijn nucleaire faciliteiten nieuw leven in te blazen, zoals de import van aluminiumbuizen en contacten voor het aankopen van nucleaire componenten. De MIVD trachtte niet deze aanwijzingen te bevestigen of te weerleggen. De dienst bevestigde slechts dat Irak de nucleaire optie openhield en dat zonder sancties deze optie binnen enkele jaren gerealiseerd kon worden.

De MIVD rapporteerde incidenteel over radiologische wapens. In de dagelijkse briefing van 23 september stelde de MIVD geen aanwijzingen te hebben dat Irak op dat moment over radiologische wapens beschikte. In het verleden waren de pogingen van Irak tot de ontwikkeling van radiologische wapens inefficiënt gebleken en had Irak ze daarom gestaakt. Niettemin moest het land wel in staat worden geacht met de aanwezige kennis dergelijke wapens relatief gemakkelijk te kunnen produceren.

Biologische strijdmiddelen

In de notitie van 21 juni 2002 werd aangenomen dat Irak een deel van zijn biologischewapenprogramma aan de inspecties had weten te onttrekken. Zelfs indien Irak over een restant strijdmiddelen zou beschikken, zou volgens de MIVD de kwaliteit echter zodanig zijn teruggelopen dat van een effectieve inzet nauwelijks sprake kon zijn. Een grotere dreiging ging dan ook uit van de mogelijkheid van Irak om het biologischewapenprogramma opnieuw, zij het op kleine schaal, te hervatten. In de dagelijkse briefing van 23 september voegde de MIVD hieraan toe dat het inzetten van biologische strijdmiddelen

door middel van ballistische raketten met een eenvoudige biologische kop buitengewoon moeilijk was, omdat er een grote kans bestond dat het merendeel van het strijdmiddel door de inslag zou worden vernietigd. Ook als het strijdmiddel de inslag overleefde, zou slechts een relatief klein gebied worden besmet. Het Britse rapport dat een dag later verscheen, wekte volgens de MIVD ten onrechte de indruk dat Irak binnen 45 minuten biologische wapens effectief kon inzetten.

In zijn presentatie voor de Veiligheidsraad trachtte Powell aan te tonen dat Irak overbrengingsmiddelen voor biologische wapens bezat. De MIVD nuanceerde dit in de reactie aan de eigen minister door te stellen dat met deze overbrengingsmiddelen alleen binnen de grenzen van Irak geopereerd kon worden. Powell benadrukte daarnaast in zijn presentatie dat Irak nog steeds biologische strijdmiddelen had, waaronder grote hoeveelheden antrax. De MIVD stelde in reactie hierop dat er inderdaad geen bewijs was dat de restanten biologische wapens waren vernietigd.

Dat deze middelen nog steeds geproduceerd werden, trachtte Powell aan te tonen met foto's van wat mobiele productie-eenheden zouden zijn. De MIVD vond hierin een overtuigend bewijs van Powells stelling dat Irak nog steeds trachtte biologische wapens te produceren. Op de vraag naar de houdbaarheid van deze biologische wapens werd niet ingegaan. Powell had een buisje met een poeder dat antrax moest voorstellen getoond. De MIVD constateerde niet dat Irak antrax uitsluitend in beperkt houdbare vloeibare vorm had weten te produceren, terwijl dat volgens wapeninspecteur J. Rozing wel duidelijk was geworden tijdens de UNSCOM-inspecties.⁵⁴

Chemische strijdmiddelen

Op 21 juni 2002 meldde de MIVD dat er vooralsnog van uit moest worden gegaan dat Irak over enkele honderden tonnen chemische strijdmiddelen kon beschikken. Het was echter niet bekend van welke samenstelling en kwaliteit de overgebleven chemische strijdmiddelen waren. Ook was niet duidelijk of Irak recentelijk nieuwe strijdmiddelen had geproduceerd. De dagelijkse briefing van 23 september voegde hieraan toe dat Irak in staat werd geacht de productie van chemische strijdmiddelen op kleine schaal te hervatten. Net als bij de biologische strijdmiddelen benadrukte de MIVD dat, hoewel Irak de kennis bezat om een eenvoudige chemische kop op een ballistische raket te monteren, de effectiviteit van zo'n wapen beperkt was. In Irak was echter de kennis en kunde aanwezig om artilleriegranaten en raketten te produceren met chemische strijdmiddelen. Van die kennis en kunde ging volgens de MIVD de voornaamste bedreiging uit. Het Britse rapport dat een dag later verscheen, wekte volgens de MIVD ten onrechte de indruk dat Irak binnen 45 minuten chemische wapens effectief kon inzetten.

Naar aanleiding van de door Powell aangedragen informatie stelde de MIVD op 5 februari 2003 dat er inderdaad van uit moest worden gegaan dat Irak chemische wapens bezat die binnen Irak relatief gemakkelijk zouden kunnen worden ingezet. De MIVD trachtte niet de aanwijzingen van Powell over het verplaatsen van chemische wapens te bevestigen of te weerleggen.

Overbrengingsmiddelen

De notitie van 21 juni 2002 erkende dat het niet uit te sluiten was dat Irak een onbekend aantal raketten verborgen had weten te houden voor de VN-inspecteurs. Conform de VR-re-

soluties was het Irak geoorloofd om over korteafstandsraketten te beschikken met een maximaal bereik van 150 kilometer (de Al Samoud- en Ababil-100-raketten). Het primaire doel van deze programma's leek volgens de MIVD vooral het behoud van kennis en expertise op het gebied van ballistische raketten. Het was echter onduidelijk in hoeverre Irak in staat zou zijn om op korte termijn de programma's voor middellangeafstandsraketten te hervatten (bereik: 1000-3000 kilometer). De MIVD nam in de dagelijkse briefing van 23 september aan dat indien de VN-sancties niet meer van kracht zouden zijn, het Irak met buitenlandse hulp alsnog vijf tot zeven jaar zou kosten om een raket met een bereik van 1000 kilometer te ontwikkelen. De MIVD sloot niet uit dat Irak een restant van ongeveer een dozijn ballistische raketten met een maximaal bereik van 650 kilometer (de Al Hussein-raketten) bezat.

In de dagelijkse briefing van 25 september 2002 reageerde de MIVD op het daags daarvoor verschenen Britse openbare rapport. De belangrijkste kanttekening die de MIVD hierbij plaatste had, zoals hierboven al werd aangegeven, betrekking op de stelling dat Irak daadwerkelijk beschikte over chemische en biologische wapens die binnen 45 minuten konden worden ingezet. De MIVD veronderstelde dat dit slechts een verwijzing was naar bestaande Iraakse slagveldwapens, zoals (chemische) artilleriegranaten met een beperkt bereik en een gelimiteerde militaire toepasbaarheid. Volgens de MIVD waren er 'uitdrukkelijk geen wapens met een (groter) bereik die mogelijk met een korte waarschuwingstijd gebruikt zouden kunnen worden als "psychologische" terreurwapens tegen regionale bevolkingcentra'. De MIVD achtte het het meest waarschijnlijk dat chemische wapens tegen grondtroepen in Irak konden worden ingezet. In de reactie aan de minister-president op 3 oktober noemde de MIVD de Britse '45 minutenclaim' 'zeer suggestief'. Ook in de presentatie voor de RIV op 15 oktober trok de directeur van de MIVD Van Reijn deze claim sterk in twijfel. Hij voegde hieraan toe dat Irak 'niet in staat is tot een effectieve aanval op buurlanden'.

In de dagelijkse briefing van 27 november⁵⁵ stelde de MIVD dat het vermoeden bestond dat er nog twintig Al Hussein-raketten in Irak aanwezig waren, maar dat hier geen bewijzen voor waren. De MIVD schatte de betrouwbaarheid en operationele gereedheid van deze raketten laag in. De raketten hadden immers, als ze nog zouden bestaan, lang opgeslagen gelegen. De MIVD verwachtte verder niet dat de door de VN toegestane conventionele korteafstandraket Ababil-100 op korte termijn operationeel zou worden. De door de VN toegestane Al Samoud-raket werd wel geacht operationeel te zijn. In de briefing van 20 december werd hieraan toegevoegd dat er geen indicaties waren dat Irak in staat was om de Al Samoud-raket uit te rusten met een chemische of biologische kop. Op 8 januari 2003 stelde de MIVD in de dagelijkse briefing dat er aanwijzingen waren dat twee varianten waren ontwikkeld met een opgevoerd bereik van respectievelijk 180 en 280 kilometer. Dit overschreed het door de VN toegestane bereik. Deze varianten hadden volgens de MIVD in vergelijking met de Scud-B-raket een kleinere lading en waren onnauwkeuriger en minder effectief. Tevens werd ervan uitgegaan dat Irak beschikte over een tiental zelf ontwikkelde lanceervoertuigen. Op 4 februari stelde de MIVD vast dat UNMOVIC had ontdekt dat korteafstandsraketten zoals de Al Samoud bij proeflanceringen afstanden van 161 tot 183 kilometer hadden afgelegd. Dit lag boven het door de VN toegestane bereik van 150 kilometer. Op 3 maart rapporteerde de MIVD dat UNMOVIC had geconstateerd dat Irak een aanvang had gemaakt met het vernietigen van deze 'illegale' raketten.

Over de ballistische raketten stelde Powell in zijn presentatie van 5 februari dat er indicaties waren dat Saddam Hoessein beschikte over enkele dozijnen raketten van de Scud-

variant met een bereik van 650 tot 900 kilometer en dat er bewijzen waren dat Irak het bereik van zijn kortereafstandraketten had vergroot. De MIVD bracht hiertegen in:

Het is de vraag of de ballistische raket met een bereik van 650-900 kilometer nog steeds inzetbaar is. Er is sinds 1995 een discussie gaande over deze wapens en er zijn geen bewijzen geleverd dat deze wapens operationeel inzetbaar zijn.

Tijdens zijn presentatie in de RIV op 4 maart stelde de directeur van de MIVD:

Er dient rekening gehouden te worden met een raketdreiging tot 650 km buiten de grens van Irak. De kans dat Irak daadwerkelijk in staat is om een Al Hussein-raket af te vuren of de kans krijgt om het te doen wordt als klein ingeschat.

De MIVD rapporteerde ook over de Iraakse ontwikkeling van onbemande vliegtuigen (*Unmanned Aerial Vehicle, UAV*) als overbrengingsmiddel voor MVW. In de weekintsum van 26 juli 2002 stelde de MIVD dat het door Irak verder ontwikkelde type L-29 niet bij uitstek geschikt was als basis voor een bewapende UAV vanwege de lage snelheid en het beperkte vliegbereik. Voor de verspreiding van chemische en biologische strijdmiddelen zouden wel brandstoftanks gebruikt kunnen worden. Dit zou echter ten koste gaan van het bereik. In de notitie voor het CVIN van 20 september nam de MIVD aan dat een bereik tot 600 kilometer mogelijk was. In zijn presentatie in de Veiligheidsraad had Powell ook gesteld dat Irak verder gevorderd was met de ontwikkeling van UAV's tot een bereik van 500 kilometer. De MIVD stelde hierover zonder nadere toelichting: 'Op het punt van overbrengingsmiddelen voor biologische en chemische strijdmiddelen heeft de Verenigde Staten nieuwe informatie verstrekt omtrent de operationele inzet van UAV's.'

Algemene conclusie MVW

In de dagelijkse briefing van 23 september 2002 oordeelde de MIVD, na de verschillende strijdmiddelen te hebben besproken: 'De dreiging die momenteel van Irak uitgaat is voornamelijk de Iraakse kennis en kunde op het gebied van massavernietigingswapens.' Deze algemene conclusie werd consistent gehanteerd in de rapporten en kwam tevens terug in het openbare jaarverslag van de MIVD over 2002. De MIVD memoreerde daarnaast dat het regime van Saddam Hoessein in het verleden had bewezen bereid te zijn tot het inzetten van chemische strijdmiddelen en raketten. In de notitie van 21 juni 2002 beargumenteerde de MIVD wel dat de inzet van MVW 'zeker geen automatisme is of zal geschieden op basis van irrationele overwegingen'.

In de dagelijkse briefings van 23 en 30 juli 2002 stelde de MIVD dat ervan uit kon worden gegaan dat Irak na het beëindigen van de inspecties in 1998 meer vrijheid van handelen had gekregen om in het buitenland benodigdheden voor zijn MVW-programma te verwerven. Met de aanwezige kennis van zaken, maar ook met de aanwezige infrastructuur, achtte de dienst Irak in staat om het MVW-programma te reactiveren. Deze mogelijkheid nuanceerde de MIVD nadat DAB op 3 september 2002 in een notitie aan de minister van Defensie vrijvergaande uitspraken had gedaan over het gevaar van het Iraakse MVW-programma (zie paragraaf 9.8.3). In de notitie aan DAB van 5 september stelde de MIVD dat Irak *tijdens* de UNSCOM-periode 'met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid' niet in staat was geweest materialen ten behoeve van het MVW-programma te verwerven. Ondanks de grotere vrijheid van handelen voor Irak sinds de beëindiging van de inspecties veronderstelde de MIVD dat op dit gebied in de praktijk *sindsdien* niet wezenlijk veel veranderd zou zijn. De conclusie luidde dan

ook: 'Irak beschikt niet meer over de mogelijkheden de benodigde middelen in enige omvang lokaal te produceren, dit als gevolg van de door UNSCOM ontmantelde infrastructuur terzake.' Indien er dus nieuw geproduceerde chemische of biologische strijdmiddelen zouden zijn, dan ging het om een zeer beperkte hoeveelheid.

De MIVD oordeelde in de dagelijkse briefing van 25 september 2002 dat het Britse openbare rapport slechts een samenvatting leek te zijn van wat ook bij de MIVD al langer bekend was over het Iraakse wapenarsenaal. Het rapport bevatte volgens de MIVD geen nieuwe, concrete, onweerlegbare bewijzen met betrekking tot het Iraakse mvw-programma. De conclusies van het rapport waren in lijn met de analyse van de MIVD aangaande de Iraakse mvw-programma's. Alleen de '45 minutenclaim' werd door de MIVD ontkracht, zoals hierboven is beschreven. De MIVD trok de eigen conclusie dat de kern van de zaak was dat de dreiging die op dat moment van Irak uitging niet zozeer beruiste op de restcapaciteit van mvw, als wel op de kennis en de kunde op het gebied van mvw. Daarnaast had het regime in het verleden bewezen dat het inzetten van chemische strijdmiddelen en ballistische raketten een reële optie was.

In de reactie op het Britse rapport die de MIVD op 3 oktober aan de minister-president verstuurde, werden deze kanttekeningen nader toegespitst. Het beeld dat van het rapport werd geschetst werd er niet gunstiger door. Het Britse rapport gaf volgens de MIVD in wezen slechts de reeds bekende informatie uit de periode 1991-1998 weer. Voor wat de informatie uit de periode daarna betreft gaf het geen overtuigend bewijs. Het rapport was volgens de MIVD opgesteld voor publieke consumptie; een onderbouwing met feiten ontbrak. Zo werd de gestelde 'reële dreiging' die van Saddam Hoessein en zijn mvw-programma uit zou gaan niet uitgelegd. Onduidelijk bleef in hoeverre Irak in staat zou zijn de mvw daadwerkelijk in te zetten. De claim dat Irak binnen 45 minuten chemische en biologische wapens in kon zetten, noemde de MIVD 'zeer suggestief'. Van grootschalige wederopbouw van het mvw-programma kon geen sprake zijn. De in het Britse rapport genoemde volumes mvw waren volgens de MIVD waarschijnlijk geflatteerd en waren dus aan de hoge kant. De MIVD plaatste aldus nadere inhoudelijke kanttekeningen bij de veronderstelling van de 'reële dreiging'. Dat het Iraakse mvw-programma een zeker risico inhield, ontkende de MIVD niet. Ook tijdens de RIV op 15 oktober liet directeur MIVD Van Reijn zich kritisch uit over het Britse rapport. Tijdens het gesprek met de Commissie zei Van Reijn dat zijn opmerking dat het Britse rapport was 'gepolitiseerd' niet goed viel bij de bewindslieden.

Opvallend is daarentegen dat de presentatie van Powell in de Veiligheidsraad op 5 februari een positieve en weinig kritische beoordeling kreeg. De informatie was weliswaar bij de MIVD bekend, maar 'nieuw is dat de informatie nadrukkelijk is onderbouwd met bewijzen afkomstig uit intercepties, satellietfoto's en menselijke bronnen'. De beoordeling hiervan was als volgt:

Dezerzijds wordt ervan uitgegaan dat de onderbouwing is gebaseerd op harde feiten en er geen sprake is van gemanipuleerd materiaal. Geconstateerd moet aldus worden dat het regime van Saddam Hoessein de lacunes in de in december 2002 ingediende documenten nog steeds niet heeft toegelicht en dat er sprake is van misleiding en tegenwerking van de inspecteurs. De smoking gun is nog niet gevonden!

VN-wapeninspecties

Tijdens de vergadering van het CVIN op 15 november 2002 deelde de MIVD mee 'specifieke aandacht' te gaan besteden aan het 'monitoren van de VN-wapeninspecties met het oog op tijdige informatie over mogelijke *material breaches*'. Op 4 februari 2003 rapporteerde de

MIVD voor het eerst naar aanleiding van de op 18 november 2002 aangevangen wapeninspecties. Aanleiding was het rapport van UNMOVIC van 27 januari. De MIVD memoreerde dat UNSCOM en IAEA in het verleden veel hadden vernietigd. UNMOVIC moest uitzoeken hoeveel niet-opgegeven restanten MVW nog aanwezig en bruikbaar waren. Ook moest vastgesteld worden of Irak na 1998 nieuwe MVW had geproduceerd, en zo ja welke. Na een samenvatting van het rapport oordeelde de MIVD dat het document 'in zeer voorzichtig bewoordingen' was gesteld. UNMOVIC had 'niet of nauwelijks harde aanwijzingen voor het bezit dan wel het continueren van programma's voor massavernietigingswapens kunnen vinden'. Irak had echter nog geen afdoende antwoorden gegeven op vragen van de inspecteurs en Blix gaf aan meer tijd nodig te hebben. Naar aanleiding van de presentatie van Powell in de Veiligheidsraad stelde de MIVD op 5 februari: 'Vastgesteld is dat Irak op een grove wijze resolutie 1441 met voeten treedt. Er moet niet voor worden teruggeschrokken de nodige actie te ondernemen om tot ontwapening van Irak te komen, wat dat ook zal inhouden.'

Op 17 februari volgde een samenvatting en beoordeling van het op 14 februari verschenen rapport van UNMOVIC. De MIVD gaf aan dat het rapport in voorzichtiger bewoordingen was gesteld dan de presentatie van 27 januari. Blix liet zich redelijk positief uit over de medewerking die de inspecteurs kregen. Antwoorden op de onjuiste, onvolledige of ontbrekende opgaven waren er nog niet. De conclusie van de MIVD was dat 'Saddam Hoessein steeds een beetje maar niet volledig meewerkt met het VN-inspectieregime'. Irak kwam naar het oordeel van de MIVD 'absoluut onvoldoende tegemoet aan de doelstelling van de resolutie, te weten ontwapening en volledige medewerking aan de inspecties'.

Op 21 februari stelde de MIVD in een briefing dat uit een eigen bron bleek welke misleidingstechnieken Irak tijdens de UNSCOM-inspecties had gebruikt. De MIVD achtte het heel goed denkbaar dat deze technieken ook werden toegepast tijdens de UNMOVIC-inspecties. In een briefing van 3 maart maakte de MIVD melding van het op 28 februari door Blix bij de Veiligheidsraad ingediende rapport. Opnieuw stelde Blix 'niet of nauwelijks' harde aanwijzingen te hebben kunnen vinden voor het bezit van MVW dan wel het continueren van MVW-programma's. Irak had nog steeds geen eenduidige en complete antwoorden kunnen geven op de vragen van de inspecteurs. Verschil was echter wel dat Irak was begonnen met het vernietigen van Al Samoud-raketten die het door de VN toegestane bereik overschreden. De MIVD concludeerde opnieuw dat Irak 'nog steeds een beetje maar niet volledig meewerkt, en zeker niet actief, aan het VN-inspectieregime'.

Op 10 maart vatte de MIVD de voortgangsrapporten van UNMOVIC en IAEA van 7 maart samen. Blix had aanwijzingen dat het inspectieproces niet zonder wrijvingen verliep, maar dat er relatief weinig problemen voorkwamen tijdens de inspecties. ElBaradei stelde dat er een belangrijke voortgang was geboekt in het aangeven door Irak van wat resteerde van de nucleair gerelateerde activiteiten. IAEA had de geruchten over de aluminiumbuizen, over de magneten ten behoeve van het verrijken van uranium en over de uraniumimport uit Niger weten te ontcrachten. De MIVD observeerde dat de dubbelzinnige opstelling van UNMOVIC tot verdere verscherping van de tegenstellingen leidde. De conclusie uit de briefings van 17 februari en 3 maart kon volgens de MIVD worden herhaald: Saddam Hoessein werkte steeds een beetje maar niet volledig mee met het VN-inspectieregime.

In het voorjaar van 2003 werd tevens geregeld in de met de MIVD en het ministerie van Buitenlandse Zaken gezamenlijk opgestelde sitreps een korte samenvatting gegeven van de officiële rapportagemomenten van IAEA en UNMOVIC.

Banden tussen het Iraakse regime en Al Qaida

Over de veronderstelde banden tussen het Iraakse regime en Al Qaida rapporteerde de MIVD slechts na de presentatie van Powell in de Veiligheidsraad op 5 februari. De MIVD stelde dat Powell niet of nauwelijks nieuwe feiten had gepresenteerd en dat in de presentatie deze informatie verhoudingsgewijs het zwakst was. Bij verschillende inlichtingendiensten bestonden twijfels over de betrouwbaarheid van de verstrekte informatie over deze banden. Deze boodschap werd herhaald in de met de MIVD en het ministerie van Buitenlandse Zaken gezamenlijk opgestelde sitrep van 18 maart.

9.5.4 BRONNEN, INLICHTINGEN EN ANALYSE

Inleiding

Uit de rapporten van de MIVD blijkt zelden van welke bronnen gebruik is gemaakt. In de presentatie in de RIV op 15 oktober stelde de directeur van de MIVD dat ondanks het ontbreken van recente gegevens 'op basis van de eindsituatie van UNSCOM en technische factoren van invloed op de periode daarna, een redelijk betrouwbare schatting [is] te maken'. Een eigen inventarisatie vond plaats naar aanleiding van Tweede Kamervragen van 4 en 18 juni en 22 juli 2003 over de informatie van de inlichtingendiensten. De MIVD schreef een korte, ongedateerde nota aan DAB met een bronbeoordeling van de informatie over Irak. De MIVD benadrukte als doel te hebben gehad 'onafhankelijk de situatie in Irak te beoordelen ten behoeve van de meningsvorming van de Nederlandse regering'. Om de situatie in Irak te kunnen beoordelen was gebruikgemaakt van verscheidene open en gesloten bronnen. Op 1 augustus 2003 stuurde DAB een nota aan de minister van Defensie met onder meer een antwoord op de vraag welke inlichtingenpositie de MIVD had. Deze nota stelde:

Het gros van de gegevens op basis waarvan de MIVD haar beoordelingen heeft geformuleerd, was afkomstig van Amerikaanse en Britse bronnen, zowel open als gesloten. Daarnaast is gebruik gemaakt van informatie uit NAVO-documenten en VN-kanalen (UNSCOM, UNMOVIC, IAEA). Ten slotte beschikte de MIVD op zeer beperkte schaal over zelfstandig ingewonnen informatie.

Ten aanzien van deze laatste categorie zelf ingewonnen informatie stelde voormalig directeur MIVD Dedden in het gesprek met de Commissie dat achteraf gezien 'de informatiepositie van de MIVD met betrekking tot het dossier massavernietigingswapens dun is geweest'.

Open bronnen

De hoeveelheid aan open bronnen over Irak was in de periode voorafgaand aan de oorlog zeer groot geweest, zo constateerde de MIVD in de zomer van 2003. Het was niet uitgesloten dat niet alle informatie was verwerkt, maar er waren geen aanwijzingen dat de beoordelingen van de MIVD hierdoor aan waarde hadden ingeboet. Uit het hierboven geschetste wordt inderdaad duidelijk dat de MIVD veel informatie uit de openbare rapporten van UNSCOM, IAEA en UNMOVIC gebruikte. De Commissie vermoedt dat deze rapporten voor de MIVD de belangrijkste bron van informatie vormden.

Het is de Commissie gebleken dat de MIVD de bevindingen van de wapeninspecties evenwichtig weergaf. De informatie uit het eindrapport van UNSCOM werd op nuchtere wijze in kaart gebracht. Daarnaast werd zelfstandig geanalyseerd welke dreiging er uit

kon gaan van het Iraakse mvw-programma zoals dit uit het UNSCOM-eindrapport naar voren kwam en zich sindsdien mogelijk had ontwikkeld. De op basis hiervan getrokken conclusies waren genuanceerd. Ook in het voorjaar van 2003 werden de rapporten van UNMOVIC op hun merites beoordeeld. De MIVD hechtte hieraan echter wel de (politieke) conclusie dat Irak bij voortduring niet voldoende meewerkte aan de uitvoering van resolutie 1441.

Buitenlandse diensten

Zowel in de presentatie in de RIV op 15 oktober als in de notitie voor DAB van 18 november 2002 stelde de MIVD dat ook in de geheime Amerikaanse en Britse informatie recente gegevens over de precieze stand van zaken rond mvw in Irak vrijwel ontbraken. Toch gaf de dienst in een poging tot evaluatie van de eigen werkwijze inzake mvw in Irak *na de oorlog* in de zomer van 2003 toe:

Het gros van de gegevens op basis waarvan de MIVD haar beoordelingen heeft geformuleerd is dus afkomstig van Amerikaanse en Britse bronnen, zowel open als gesloten.

De gegevens afkomstig van buitenlandse bronnen werden volgens de MIVD altijd aan een afweging onderworpen om de betrouwbaarheid vast te stellen. Hierbij werden 'de ervaringen uit het verleden met deze bronnen meegewogen en tevens werd bezien in hoeverre de bron partij was in de situatie en de ontwikkelingen in Irak'. De meeste bronnen waren 'partij geweest' in de Golfoorlog, zo stelde de MIVD vast. Daarnaast constateerde de dienst: 'De weinige gegevens die niet direct van de Amerikanen of Britten afkomstig waren, bleken na nadere analyse, via het in inlichtingenkringen bekende "rondzingen" van informatie, vaak toch van hen afkomstig.' Hier maakte de MIVD dus zelf melding van een zogenaamde *information loop* die tijdens de analyse van de informatie was onderkend. Hieraan werd toegevoegd dat de MIVD in de analyse van de gegevens 'regelmatig tot andere conclusies kwam dan de Amerikaanse en Britse politiek leiders presenteerden'. De MIVD droeg als voorbeelden aan: de inschattingen over de inzet en aanwezigheid van mvw en de capaciteiten van het Iraakse leger om zich tegen een Amerikaans-Britse aanval te verdedigen.

Zoals eerder vermeld heeft de Commissie slechts kennis kunnen nemen van de door één buitenlandse dienst aan de MIVD verstrekte rapporten. Het is de Commissie niet gebleken dat informatie van deze dienst voor de MIVD van doorslaggevende waarde was. De Commissie is vanwege de weigering van inzage in de overige geheime buitenlandse inlichtingenrapporten niet in staat te beoordelen hoe de MIVD deze bronnen heeft gewogen. Er kan slechts worden bekeken hoe de MIVD formeel heeft gereageerd op het Britse openbare rapport (25 september en 3 oktober 2002) en de presentatie van Powell (5 februari 2003).

De Commissie stelt vast dat de MIVD het Britse openbare rapport kritisch toetste en dat de dienst inderdaad deels tot andere conclusies kwam. Deze andere conclusies leken niet zozeer gebaseerd op andere (eigen) inlichtingenbronnen, als wel op een eigen militair-technische analyse van de aangedragen informatie. Toenmalig directeur MIVD Van Reijn stelde over deze analytische expertise in zijn gesprek met de Commissie op 29 juni 2009 dat de militair-technische kennis die sinds de jaren tachtig was opgedaan nog steeds van grote betekenis was voor het onderzoek van de MIVD naar de mvw-programma's in Irak.

Gelet op de kritische toetsing van het Britse rapport valt het de Commissie echter op dat de reactie van de MIVD op de presentatie van Powell deze eigen analyse geheel miste. De door Powell aangeleverde informatie lijkt zonder de analytische toets aan het eigen

normbeeld te zijn aangenomen. Het blijkt niet dat eigen onderzoek is verricht. Integendeel, de informatie werd voor waar aangenomen op basis van de veronderstelling dat deze gebaseerd was op harde feiten en niet was gemanipuleerd.

Technische bronnen

De Commissie heeft geen aanwijzingen dat de MIVD technische bronnen (signaalinterceptie, telefoontaps et cetera) had die informatie over het Iraakse mvw-programma genereerden.

Menselijke bronnen

De Commissie beschikt evenmin over aanwijzingen dat de MIVD menselijke bronnen in Irak had. De MIVD had wel een aantal menselijke bronnen in Nederland. De Commissie heeft kunnen vaststellen dat van één bron informatie is gebruikt in een rapport. Het betreft de dagelijkse briefing van 21 februari 2003, waarin de MIVD beschreef dat een recente bron had aangegeven van welke misleidingstechnieken Irak tijdens de UNSCOM-inspecties gebruikmaakte. De MIVD achtte het heel goed denkbaar dat ook de UNMOVIC-inspecteurs met soortgelijke praktijken werden geconfronteerd. Dit paste volgens de MIVD in de eerder gegeven kritische beoordeling van de medewerking van Irak. Deze interpretatie van de door de bron aangeleverde informatie lijkt de Commissie valide. De MIVD had echter, conform artikel 12 lid 4 Wiv 2002, in de dagelijkse briefing dienen aan te duiden hoe betrouwbaar de bron was. Niet alleen in de briefing, maar ook in interne documenten ontbreekt een beoordeling van de betrouwbaarheid van de bron in de periode 2002-2003.

De MIVD had geen gesprekscontacten bij UNMOVIC. Er was noch informatie aan UNMOVIC verstrekt, noch van UNMOVIC informatie ontvangen. De rechtsvoorganger van de MIVD had in de jaren negentig wel een aantal contacten bij UNSCOM. Van gesprekken met deze contactpersonen zijn echter in de archieven geen verslagen gevonden.

9.6 Informatieverstrekking door de AIVD en de MIVD aan de staten die oorlog voerden tegen Irak

Kort voor het uitbreken van de oorlog werden in Europa verblijvende Irakezen geworven door de Amerikanen om een bijdrage te leveren aan de oorlog in Irak. Het actualiteitenprogramma *Netwerk* besteedde in februari, september en november 2003 aandacht aan de werving van Irakezen in Nederland. In de uitzendingen kwamen Irakezen aan het woord die naar eigen zeggen door de Verenigde Staten waren benaderd. Diegenen die hiermee hadden ingestemd zouden in februari naar een Amerikaans trainingskamp in Hongarije vertrekken om getraind te worden voor burgerfuncties in het leger, waaronder de functie van tolk.

Naar aanleiding van deze uitzendingen stelden De Graaf en Bakker (D66) Kamervragen. De minister van Buitenlandse Zaken antwoordde bij herhaling dat de Nederlandse overheid niet betrokken was bij de werving en screening van Irakezen.⁵⁶ De Amerikaanse

---

56 *Aanhangsel Handelingen II*, 2002/03, nr. 1034; *Aanhangsel Handelingen II*, 2003/04, nr. 309; *Handelingen II*, 2003/04, nr. 27, p. 1913.

overheid had bij de werving geen beroep gedaan op de AIVD. Wel had de AIVD, zo meldde de minister, op basis van eigen informatie de Amerikaanse autoriteiten op bepaalde operationele risico's gewezen. De commissie IVD was hierover ingelicht. Dit laatste gebeurde op 13 maart 2003. In het verslag van de vergadering staat slechts vermeld dat het hoofd van de AIVD hier een 'uiteenzetting' over gaf.

Tijdens het dossieronderzoek is de Commissie gebleken dat de AIVD in februari 2003 de Verenigde Staten op de hoogte bracht van informatie betreffende een in Nederland verblijvende Iraakees. De AIVD veronderstelde dat als de betrokkene door de Verenigde Staten geworven zou worden, hij de Amerikaanse belangen zou kunnen schaden. Naar aanleiding van deze melding ontving de AIVD van de Verenigde Staten een lijst van personen die mogelijk geworven zouden worden. De AIVD verstrekte vervolgens ook ten aanzien van andere personen op deze lijst informatie aan de Verenigde Staten.

Tijdens de oorlog in Irak is de uitwisseling van informatie tussen de Nederlandse diensten en de diensten van de staten die met Irak in oorlog waren doorgegaan. Een enkele keer is door de AIVD en de MIVD informatie verstrekt aan de oorlogvoerende landen in het kader van hun presentie in Irak. Het betrof hierbij onder andere door de AIVD en de MIVD waargenomen ontwikkelingen of situaties binnen Irak die mogelijk effect konden hebben op de militaire operatie.

In april 2003 reisde een menselijke bron van de AIVD, een agent op basis van artikel 21 Wiv 2002, met medeweten van de AIVD naar Irak. De AIVD bracht de bron in contact met een van de oorlogvoerende landen. De menselijke bron heeft dit land tijdens en na de oorlog in Irak voorzien van informatie die in de ogen van dit land zeer waardevol was.

De Commissie constateert dat de informatieverstrekking en samenwerking inzake zowel de werving van Iraakezen door de Verenigde Staten als de situatie in Irak tijdens de oorlog plaatsvond in het kader van de gebruikelijke samenwerking tussen inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Het is de Commissie niet gebleken dat door de regering aan de AIVD en de MIVD instructies zijn gegeven om ten aanzien van Irak de samenwerking met de oorlogvoerende landen ofwel te intensiveren ofwel te beëindigen. Zoals artikel 59 lid 2a Wiv 2002 voorschrijft, dient samenwerking alleen plaats te vinden indien dit niet strijdig is met de belangen die de AIVD en de MIVD hebben te behartigen. De belangen die de diensten hebben te behartigen lijken voor, tijdens en na de oorlog in Irak niet aan verandering onderhevig te zijn geweest.

Tweede Kamerlid Halsema (GroenLinks) heeft in haar vragen van 29 juni 2009 de kwestie aangeroerd of bekend was dat voor en tijdens de oorlog in Irak de Duitse en Franse inlichtingendiensten nauw met de Amerikaanse diensten samenwerkten.⁵⁷ Het is de Commissie niet gebleken dat de AIVD of MIVD hiervan op de hoogte was. Ook verzocht Halsema antwoord op de vraag of medewerkers van de AIVD of MIVD voor of tijdens de inval in Irak op de Franse ambassade waren geweest. Ook dit is de Commissie niet gebleken.

9.7 Inlichtingenverstrekking inzake massavernietigingswapens. De beide diensten met elkaar vergeleken

Om de kwaliteit van de aan de Nederlandse regering verstrekte informatie over de eventuele aanwezigheid van mvw in Irak in de periode maart 2002-maart 2003 zo goed mogelijk te kunnen beoordelen, loont het de moeite de door de twee Nederlandse inlichtingendiensten ingewonnen en verstrekte informatie onderling te vergelijken. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen drie tijdvakken. Het eerste beslaat de periode maart-september 2002, toen de kwestie-Irak zich allengs op de voorgrond drong en de Nederlandse regering haar standpunt moest bepalen. Het tweede tijdvak omvat de maanden oktober-december 2002, waarin vooral gereageerd werd op de informatie afkomstig van de CIA en de Britse regering. Het derde tijdvak betreft de periode januari-18 maart 2003, waarin de reacties op de presentatie van Powell in de Veiligheidsraad en op de rapporten van de wapeninspecteurs centraal stonden. Ten slotte wordt stilgestaan bij de algemene conclusies die beide diensten trokken over de aan- of afwezigheid van mvw in Irak.

Uitgangspositie (maart-september 2002)

De MIVD was ervan overtuigd dat Irak niet beschikte over nucleaire strijdmiddelen. De dienst beriep zich daarvoor op gegevens en rapporten van IAEA, dat al in de jaren negentig deze conclusie getrokken had, nadat de ontmanteling van het Iraakse nucleaire programma was voltooid. Wel werd reactivering van het wapenprogramma mogelijk geacht aangezien Irak de nodige kennis en kunde in huis had. Na opheffing van de sancties tegen het land zou het internationaal nucleaire splijtstof kunnen verwerven, waarna het volgens de MIVD binnen vijf tot zeven jaar een kernwapen kon ontwikkelen; bezat het die splijtstof al, dan kon binnen één jaar een simpel kernwapen worden geproduceerd. Er waren geen aanwijzingen dat Irak over radiologische wapens beschikte, maar het land moest in staat worden geacht dergelijke wapens relatief gemakkelijk te kunnen produceren.

De AIVD meende dat in Irak geen splijtbaar materiaal, maar wel laagverrijkt uranium aanwezig was. Ook waren er aanwijzingen dat het land opnieuw productiefaciliteiten opbouwde, waaronder een ultracentrifugesysteem. Uit de door de AIVD zelf geconstateerde verwervingspogingen trok de dienst de conclusie dat Irak goederen poogde te importeren ten behoeve van zijn nucleaire programma. 'Er bestaan sterke vermoedens dat Irak zijn kernwapenprogramma na het vertrek van IAEA-inspecteurs in 1998 heeft hervat.' Binnen drie tot vijf jaar zou Irak over kernwapens kunnen beschikken. Alleen het ontbreken van splijtstof was daarvoor een obstakel. De AIVD was op het punt van de nucleaire strijdmiddelen vergeleken met de MIVD dus aanmerkelijk alarmerender in zijn berichtgeving. De AIVD sloot zelfs in september 2002 het gebruik van nucleaire wapens door Irak bij een aanval door de Verenigde Staten niet uit.

De AIVD vermoedde op basis van informatie van buitenlandse diensten dat Irak nog altijd over grote hoeveelheden biologische strijdmiddelen beschikte, zonder dat hun inzetbaarheid daarmee vaststond. Productiecapaciteiten en infrastructuur voor de vervaardiging van dit strijdmiddel waren nog aanwezig en werden waarschijnlijk ook benut. 'Irak zal naar alle waarschijnlijkheid opnieuw biologische gifstoffen hebben ontwikkeld met de nog aanwezige kennis, materiaal en voorraden' (mei 2002). De AIVD ging ervan uit dat Irak tot eind 1998 in staat was geweest nieuwe chemische strijdmiddelen te produceren. De dienst sloot niet uit dat de productie na de bombardementen tijdens operatie *Desert Fox* was hervat. Om tot een omvangrijke productie te komen had het land echter wel goederen en kennis uit het buitenland nodig.

De MIVD nam aan dat Irak een deel van zijn biologischewapenprogramma aan de inspecties had weten te onttrekken, maar dat voor effectieve inzet van een eventueel restant als gevolg van de teruggelopen kwaliteit niet gevreesd hoefde te worden. Ook ging de MIVD ervan uit dat er nog enkele honderden tonnen chemische strijdmiddelen van onbekende kwaliteit waren, die nauwelijks effectief konden worden ingezet. De biologische- en chemischewapenprogramma's konden volgens de MIVD worden hervat, zij het op kleine schaal.

Ten aanzien van de zogenaamde overbrengingsmiddelen ging de AIVD ervan uit dat, ook al was veel materieel onder toezicht van UNSCOM vernietigd, Irak nog steeds beschikte over een beperkt aantal Scudraketten, lanceerinrichtingen en raketkoppen voor de verspreiding van biologische en chemische strijdmiddelen, zoals antrax. Daartoe strekkende verwervingspogingen had de dienst zelf kunnen constateren.

De MIVD hield rekening met het verborgen houden door Irak van een onbekend aantal verboden raketten. De kans dat deze nog operationeel inzetbaar waren werd echter klein geacht. Voor hervatting van een programma van (middel)langeafstands-raketten zou na opheffing van de sancties naar schatting vijf tot zeven jaar nodig zijn.

Eerste reacties op buitenlandse rapporten (september-december 2002)

De eerste reactie op een buitenlands rapport kwam van de AIVD. De AIVD toonde zich in september 2002 sceptisch over een CIA-rapport over het Iraakse mvw-programma. Diverse veronderstellingen, waaronder die inzake de aanwezigheid van mobiele productiefaciliteiten in Irak, achtte de AIVD niet voldoende onderbouwd. Zo'n kritische benadering ontbrak echter bij de AIVD ten aanzien van het Britse openbare rapport *Iraq's Weapons of Mass Destruction* van 24 september. Informatie van buitenlandse diensten zou de Britse stelling over de recente productie door Irak van biologische en chemische strijdmiddelen bevestigen. De AIVD vond in het rapport niets opzienbarends, omdat het 'dienaangaande niets [meldt] dat het bestaande beeld zou kunnen wijzigen'. Verwervingspogingen van goederen ten behoeve van biologische en chemische wapens waren door de AIVD zelf niet geconstateerd. Ook voor het overige kon de AIVD de informatie niet toetsen. De dienst ging dan ook af op de betrouwbaarheid van de Britse dienst en was daarom 'overtuigd van de validiteit van de informatie'. Uiteraard is dit een weinig overtuigend argument.

De MIVD reageerde niet op het CIA-rapport, maar wel, zelfs tweemaal, op het Britse rapport. De dag na de openbaarmaking concludeerde de MIVD dat het Britse rapport 'slechts' een samenvatting leek te zijn van wat bij de dienst zelf al langer bekend was. De als nieuw feit door de Britten gepresenteerde '45 minutenclaim', waarbij werd geïndiceerd dat Irak beschikte over een systeem voor de inzet van mvw binnen 45 minuten, typeerde de MIVD als 'slechts' een verwijzing naar slagveldwapens met een beperkte militaire toepasbaarheid. In het rapport aan de minister-president een week later noemde de MIVD deze '45 minutenclaim' zelfs 'zeer suggestief'. Het Britse rapport was volgens de MIVD 'oppervlakkig' en bevatte alleen reeds bekende informatie uit de periode 1991-1998.

Reacties op de presentatie van Powell en op de wapeninspecties van UNMOVIC (januari-maart 2003)

De AIVD en de MIVD gaven als eerste reactie op Powells presentatie dat deze concretere aanwijzingen naar voren had gebracht over het Iraakse mvw-programma, maar dat er geen *smoking gun* was gevonden. Beide diensten wisten uit eigen wetenschap aan de presentatie van Powell ten aanzien van de mvw weinig toe te voegen, noch in bevestigende, noch in ontkennde zin. Ook was er noch bij de AIVD, noch bij de MIVD sprake van een analyse van de gepresenteerde informatie. Vooral voor de MIVD had zo'n analyse, gezien het door deze dienst eerder getoonde technisch inzicht, in de rede gelegen. Zo nam de

MIVD naar aanleiding van Powells presentatie aan dat de foto's die mobiele productie-eenheden zouden voorstellen een overtuigend bewijs waren voor de stelling dat Irak nog steeds trachtte biologische wapens te produceren. Ten aanzien van het door Powell gepresenteerde antrax in poedervorm wierp de MIVD geen vragen op over de houdbaarheid, noch noemde de dienst het feit dat Irak slechts vloeibaar antrax had gefabriceerd. Dit terwijl de MIVD in eerdere rapportages wel had vermeld dat de kwaliteit van de restanten biologische strijdmiddelen zodanig zou zijn teruggelopen dat deze niet meer effectief ingezet konden worden. De MIVD was klaarblijkelijk onder de indruk van het door Powell aangedragen bronnenmateriaal en concludeerde dat 'de onderbouwing is gebaseerd op harde feiten en er geen sprake is van gemanipuleerd materiaal'. De AIVD verwoordde dit niet zo expliciet, maar leek de betrouwbaarheid van de aangedragen informatie geenszins te betwijfelen.

Wel trokken beide diensten het door Powell gepresenteerde verband tussen het Iraakse regime en Al Qaida in twijfel. Vooral de AIVD bestreed deze suggestie met nadruk.

Powells bewering dat Irak aluminiumbuizen trachtte te verwerven voor een ultracentrifugesysteem ten behoeve van uraniumverrijking weersprak de AIVD eind februari 2003 met een verwijzing naar IAEA. Ten aanzien van materiaal voor de constructie van langeafstands-raketten kon de AIVD wel aanwijzingen voor zulke verwervingspogingen vaststellen. De door Powell aan de hand van foto's toegelichte verplaatsing van chemische strijdmiddelen werd door de AIVD bevestigd.

Nadat de wapeninspecteurs hun werk in Irak waren begonnen, citeerden de beide diensten uitgebreid uit de openbare rapporten van UNMOVIC en IAEA. De MIVD vatte deze rapporten in het algemeen vrij evenwichtig samen, maar schroomde niet de conclusie te trekken dat Irak resolutie 1441 niet naleefde. De AIVD schetste, mede op basis van eigen gesprekscontacten bij UNMOVIC, een nog pessimistischer beeld van de wapeninspecties en trok ook de rapportages van Blix in twijfel naarmate deze optimistischer werden. De sitreps die door het ministerie van Buitenlandse Zaken gecoördineerd werden en waarvoor de AIVD en de MIVD informatie aanleverden, bevatten geen inlichtingen voor zover werd gesproken over MVW en wapeninspecties. Het ministerie van Buitenlandse Zaken stelde de samenvattingen van de wapeninspecties en van de gebeurtenissen in de Veiligheidsraad samen. De AIVD en de MIVD voelden zich niet geroepen om hieraan zelf een bijdrage te leveren.

Algemene gevolgtrekkingen over de aanwezigheid van MVW

Volgens de MIVD berustte de dreiging die van Irak uitging voornamelijk op de in dat land bestaande kennis en kunde op het gebied van MVW, die bij de productie van nieuwe wapens gemakkelijk zou kunnen worden ingeroepen. Ook wees de dienst op het inzetten van zulke wapens door Irak in het nabije verleden. Na het aanvankelijk voor mogelijk te hebben gehouden dat Irak ook qua infrastructuur het MVW-programma kon reactiveren, kwam de MIVD hier begin september 2002 op terug: Irak kon zowel tijdens als na UNSCOM niet in staat worden geacht MVW van enige omvang te produceren. Met dit uitgangspunt werd het openbare Britse rapport op een aantal punten bekritiseerd. Bij de presentatie van Powell en ook bij de reacties op de VN-wapeninspecties bleek die onafhankelijke beoordeling echter verdwenen.

De AIVD hanteerde als uitgangspunt dat er 'breed gedeelde vermoedens' bestonden dat Irak na het vertrek van UNSCOM zijn MVW-programma's had hervat. De verwervingspogingen die de dienst zelf had geconstateerd, versterkten dit beeld.

Gesprekken met de dienstleiding van de AIVD en de MIVD

De Commissie heeft met de toenmalige dienstleiding van beide inlichtingendiensten uitgebreid gesproken over het functioneren van de diensten en over de contacten van de diensten met de betrokken departementen.

Van Reijn, directeur MIVD van tot 1 januari 2003, stelde dat de in Irak aanwezige kennis en kunde op het terrein van mvw 'het enige echte substantiële risico' was. Hij bestreed dat de MIVD geen eigen onderzoek had gedaan, al waren er geen menselijke bronnen in Irak ingezet. Ter onderbouwing van zijn stelling wees hij op de eigen kennis van de dienst voor wat het Iraakse massavernietigingswapen betreft, opgebouwd sinds de jaren tachtig. Daardoor was onder meer veel bekend over Iraakse rakettenbouw. Volgens hem had de MIVD al in een vrij vroeg stadium 'ernstige twijfels' gehad over de vraag of de conclusies van de Amerikanen gedragen werden door de gegevens die zij aanleverden ('dezelfde zachte gegevens als wij hadden'). Herhaalde verzoeken aan de Amerikaanse (en Britse) inlichtingendiensten om meer broninformatie bleven echter onbeantwoord. In een vergadering van de RIV van 15 oktober 2002 had Van Reijn het woord 'gepolitiseerd' in de mond genomen om de Amerikaanse en Britse informatie te omschrijven, een observatie waarmee naar zijn zeggen de eveneens bij deze vergadering aanwezige minister-president 'niet blij' was geweest. In het verslag van die vergadering waren de door Van Reijn aangebrachte nuanceringen overigens grotendeels weggelaten. Hij adviseerde, naar zijn zeggen, met meer succes tegen de door de minister-president geuite wens om de Nederlandse diensten te bewegen tot het openbaar maken van hun bevindingen over mvw in Irak in navolging van het Britse initiatief.⁵⁸

Dedden, directeur van de MIVD van 1 januari 2003 tot 1 mei 2006, sprak als zijn mening uit dat de MIVD noch het bewijs dat er mvw in Irak waren, noch het bewijs dat ze er niet waren, ooit echt heeft kunnen leveren. Zelf ging hij ervan uit dat in ieder geval restanten mvw en overbrengingsmiddelen aanwezig moesten zijn. De MIVD had destijds 'geen goede aanwijzingen' om zo stellig naar aanleiding van Powells presentatie te kunnen uitspreken dat er géén sprake kon zijn van gemanipuleerd materiaal. De informatiepositie van de MIVD was naar zijn mening 'dun' omdat de dienst zich niet kon baseren op (menselijke) bronnen die ter plaatse konden vaststellen wat de situatie was.⁵⁹

Van Hulst, hoofd van de AIVD van 1997 tot 2007, verklaarde, geconfronteerd met enkele uitspraken in rapporten van de AIVD, dat 'wat wij vonden geen enkele impact heeft gehad op de discussie over wel of niet naar Irak gaan, over wel of niet steunen'.

Th.P.L. Bot, plaatsvervangend hoofd van de AIVD van medio 2001 tot najaar 2008, beklemtoonde dat ook in het onderzoek naar mvw de oriëntatie van zijn dienst niet zozeer was gericht op Irak, als wel op Nederland. 'Onze oriëntatie was veel meer de bescherming van Nederland hier, dat Nederland geen doorvoerhaven zou worden en bij Nederlandse bedrijven die op dat terrein [van de verwervingspogingen] actief mochten zijn, in samenwerking met Economische Zaken, verhinderen dat zij dat soort goederen zouden exporteren.' Gevraagd naar de bronnen waarop de dienst zich baseerde, sprak hij als zijn mening uit: 'Terugkijkend vind ik dat wij toch wel wat stellig zijn geweest over gegevens van collega-diensten. Deze hebben later ook toegegeven dat hun bronnen niet deugden.' Hij sloot niet uit dat de MIVD beter was geïnformeerd, 'gegeven hun militaire samenwerkingsverbanden'. Op de vraag of hij kon aangeven waar de AIVD, achteraf gezien, tekort was geschoten, was zijn antwoord: 'Dat wij deducties en extrapolaties heb-

---

58 Van Reijn, 29 juni 2009.

59 Dedden, 30 juni 2009.

ben gepleegd op basis van te dunne eigen waarnemingen. (...) We hebben wellicht te veel vertrouwd op informatie uit het verleden. Die bepaalde het beeld en daar hadden wij meer eigen waarnemingen op los moeten laten alvorens conclusies te trekken.⁶⁰

9.8 De invloed van de inlichtingen van de AIVD en de MIVD op de besluitvorming

Uit de gevoerde gesprekken blijkt dat de dienstleiding en medewerkers van de AIVD en de MIVD weinig fiducia hadden in de invloed van de aangeleverde inlichtingenrapporten op de beleidsvorming, laat staan op de uiteindelijke besluitvorming. De Commissie heeft per departement onderzocht wat er met de inlichtingen van de AIVD en de MIVD is gedaan.⁶¹ Dit levert het volgende beeld op.

9.8.1 HET MINISTERIE VAN ALGEMENE ZAKEN

Op het ministerie van Algemene Zaken bestond vanaf het najaar van 2002 een groeiende interesse voor aanwijzingen over het mvw-programma van Irak. Hierbij was een bijzondere rol weggelegd voor de coördinator inlichtingen- en veiligheidsdiensten (i&v), die conform artikel 4 Wiv 2002 als wettelijke taak heeft het overleg tussen de AIVD en de MIVD voor te bereiden (lid 3 sub a) en de uitvoering van de taken van de AIVD en de MIVD te coördineren (lid 2 sub b). De functie van coördinator i&v werd in de onderzoeksperiode vervuld door de raadadviseur, tevens plaatsvervangend secretaris-generaal, Visser.

Op 13 september ontving het ministerie van Algemene Zaken de reactie van de AIVD op het CIA-rapport. Coördinator i&v Visser resumeerde deze en concludeerde dat 'concrete bewijzen voor de aanwezigheid van NBC-wapens in Irak niet [worden] gegeven, hetgeen overigens ook niet te verwachten was'.⁶² De coördinator bracht de minister-president in herinnering dat de Britse premier Blair had toegezegd 'aanwijzingen – en wellicht bewijzen – die een gewapend optreden rechtvaardigen' openbaar te zullen maken. De coördinator stelde voor de AIVD en de MIVD te vragen 'om de regering te voorzien van materiaal dat te gebruiken is in eventueel overleg in de TK [Tweede Kamer] over een regeringsstandpunt t.a.v. een aanval op Irak'. De minister-president ging hiermee akkoord.⁶³ In de CVIN-vergadering van 20 september werd aangekondigd dat enkele dagen later een Brits openbaar rapport over de mvw van Irak gepresenteerd zou worden. Aan de MIVD en de AIVD deelde de coördinator i&v mee dat de minister-president het wenselijk zou vinden als Nederland ook een dergelijk openbaar rapport zou kunnen presenteren. De AIVD en de MIVD hadden daartegen een aantal bezwaren. Het is de Commissie niet gebleken dat hierop nader is teruggekomen, noch dat vanuit het ministerie van Algemene Zaken op een andere wijze is getracht de diensten te bewegen inlichtingen te verstrekken ten behoeve van een onderbouwing van het regeringsstandpunt.

---

60 Th.P.L. Bot, 24 juni 2009.

61 Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties komt niet aan de orde, aangezien dit departement niet aanwijsbaar getracht heeft een positie in te nemen inzake het mvw-programma van Irak en de veronderstelde banden van het Iraakse regime met Al Qaida.

62 NBC-wapens is een andere term voor mvw en staat voor 'nucleaire, biologische en chemische wapens'.

63 Notitie, kenmerk 3844, 16 september 2002.

Op 25 september ontving de coördinator i&v van de Britse ambassade twee inlichtingenrapporten op voorwaarde dat deze na uitsluitende kennisname door de minister-president retour zouden worden gezonden. De rapporten zouden later de wereld in gaan als de for-your-eyes-onlybrief. Op de dag van ontvangst legde de coördinator i&v de rapporten voor aan de minister-president, met daarbij een notitie waarin stond aan dat inlichtingeninformatie wegens bronbescherming moeilijk nader toegelicht kon worden, maar dat 'wij ervan uit kunnen gaan dat de Britten ook inderdaad op goede gronden die conclusies trekken'.⁶⁴ De coördinator i&v voegde ook het op 24 september publiek gemaakte rapport bij, waarbij hij stelde dat dit 'uiteraard niet meer nieuws [bevat] dan hetgeen blijkt uit beide intelligence-rapporten'. Volgens Blair was het 'buiten twijfel dat Irak beschikt over chemische en biologische mww'. Over het openbare rapport was de coördinator vrij lovend, hij stelde dat 'de winst (...) is dat er nu een openbaar totaal overzicht is'.

De coördinator stelde dat hem bij de overhandiging van het rapport was gezegd dat het ministerie van Buitenlandse Zaken, de AIVD en de MIVD later 'separaat en minder gedetailleerd' geïnformeerd zouden worden. Uit gesprekken met medewerkers van de AIVD en de MIVD is de Commissie gebleken dat deze ontstemd waren over de wijze waarop de Britten hadden gemeend de minister-president rechtstreeks inlichtingen te moeten en kunnen verstrekken, zonder tussenkomst of betrokkenheid van de AIVD of de MIVD. Het gevaar was immers niet denkbeeldig dat Nederlandse politici door deze rechtstreekse informatievoorziening uit het buitenland beïnvloed zouden worden. 'Wij vonden het ongehoord,' zei het plaatsvervangend hoofd van de AIVD, Th.P.L. Bot, hierover. De AIVD zag dit als 'een breuk in de verhoudingen'.⁶⁵

Uit het archief van het ministerie van Algemene Zaken blijkt dat deze for-your-eyes-onlybrief niet het enige buitenlandse inlichtingendocument was dat zonder rechtstreekse tussenkomst van de AIVD of MIVD onder de ogen van de minister-president en zijn departementale medewerkers is gekomen. In diverse notities aan de minister-president maakte de coördinator i&v melding van informatie die voort zou vloeien uit buitenlandse inlichtingenrapporten. Deze rapporten kreeg coördinator i&v Visser ter inzage van buitenlandse inlichtingendiensten; zij werden, nadat daarvan was kennisgenomen, geretourneerd. Desgevraagd vertelde Visser aan de Commissie dat met de buitenlandse diensten was afgesproken dat de informatie die hij ontving, ook door de buitenlandse diensten aan de AIVD en de MIVD zou worden gegeven.⁶⁶ De coördinator presenteerde de informatie van de buitenlandse diensten echter direct aan de minister-president. Het is de Commissie niet gebleken dat de informatie ter toetsing van de validiteit en betrouwbaarheid aan de AIVD en de MIVD was voorgelegd. Uit de notities van de coördinator aan de minister-president blijkt dat rapporten van buitenlandse diensten als gezaghebbend werden gepresenteerd. Zo werd in de notitie van 30 januari 2003 gesteld dat van een (hier niet nader te noemen) buitenlandse dienst was vernomen dat 'het Iraakse leger beschikt over zogenaamde *Unmanned Aerial Vehicles* (UAV's), die geladen kunnen worden met chemi-

---

64 AZ, Notitie, 25 september 2002, kenmerk 3850.

65 Th.P.L. Bot, 24 juni 2009.

66 Brief van Visser aan de Commissie naar aanleiding van het verslag van het gesprek met de Commissie, 4 december 2009.

sche en/of biologische wapens'.⁶⁷ Ook informeerde de coördinator I&V de minister-president – zonder voorbehoud – op basis van dit soort buitenlandse informatie over de Iraakse pogingen verboden materialen te verbergen en mvw inzetbaar te maken.

De Commissie is van oordeel dat deze werkwijze van de coördinator op gespannen voet staat met diens wettelijke taakomschrijving. Deze taak is immers primair gericht op de coördinatie van de activiteiten van de diensten en niet op het ontplooiën van eigen inlichtingenactiviteiten door de coördinator. Zelfstandige vergaring en het zonder overleg met de MIVD en de MIVD voor beleidsdoeleinden gebruiken van inlichtingen van buitenlandse diensten is onwenselijk. De coördinator I&V is niet geëquipeerd om de betrouwbaarheid en validiteit van buitenlandse inlichtingen te beoordelen.

De Commissie heeft niet kunnen vaststellen dat de rapporten van de MIVD waaruit het normbeeld bleek, een rol hebben gespeeld in de beeldvorming over mvw in Irak op het ministerie van Algemene Zaken.⁶⁸ Een enkele keer werden briefings van de MIVD niet zorgvuldig weergegeven.⁶⁹ Ook was er geen aandacht voor de nuances en de technische bezwaren die met name de MIVD had bij stellige uitspraken over mvw in Irak. Van de presentatie van de directeur van de MIVD op 15 oktober in de RIV werd achteraf als conclusie genoteerd: 'De MIVD meldt dat Irak over chemische wapens beschikt en wellicht ook over biologische wapens'.⁷⁰ Het was juist deze presentatie waarin MIVD-directeur Van Reijn bijzonder kritisch was over de verstreckende conclusies in het Britse rapport en waarin hij de technische bezwaren van de dienst nader toelichtte. In het verslag dat Van Reijn zelf opmaakte vlak na de vergadering van de RIV, stelde hij dat de minister-president gevraagd had waar de sterke nuancering door de MIVD op gebaseerd was. Van Reijn had geantwoord dat deze nuancering het resultaat was van een militair-technische beoordeling van de aanwezige informatie, waaronder met name het eindrapport van UNSCOM.

De publieke reactie van de minister-president op de presentatie van Powell was lovend. Hij noemde deze 'een nieuw ijkpunt' en stelde:

(...) als het gaat om de bewijsvoering [zijn] we wel een stuk verder. De bewijzen die vandaag zijn aangedragen door de heer Powell zijn buitengewoon ernstig te nemen. Ik vond

---

67 AZ, Notitie, 30 januari 2003, kenmerk 03g455682. In deze notitie worden nog zes andere punten genoemd afkomstig van buitenlandse inlichtingendiensten. Notities als deze werden wekelijks verzonden door de coördinator I&V aan de minister-president en bevatten naast informatie van buitenlandse diensten ook vertrouwelijke informatie afkomstig van de Nederlandse veiligheidsdiensten, departementen en Nederlandse ambassades.

68 Het is de Commissie niet gebleken dat aan de MIVD-notitie van 21 juni 2002 en dagelijkse briefing 23 september 2002 veel gewicht werd toegekend.

69 AZ, Notitie, 30 januari 2003, kenmerk 03g455682. Zo zou de MIVD in de dagelijkse briefing van 9 januari 2003 hebben gesteld dat de Al Hussein-raketten waar Irak over zou beschikken 'in principe ook geschikt zijn voor transport van massavernietigingswapens'. Deze informatie is echter niet in de betreffende briefing terug te vinden.

70 AZ, Memo, *MIVD's Irak 2002-2003*, 18 juli 2003, kenmerk 04M486442. Over het verslag van de vergadering (7 november 2002, kenmerk 02M441557A) merkte de directeur MIVD op het omslagblad op 'Flink wat van de nuance van mijn verhaal is bij deze verkorte weergave verloren gegaan.' 'Op hoofdlijnen' kon hij wel leven met het verslag. In het gesprek met de Commissie refereerde De Hoop Scheffer ook aan dit verslag en haalde hier als belangrijkste conclusie uit dat de directeur van de MIVD had gesteld dat 'Irak beschikt over chemische wapens en wellicht ook over biologische wapens'. De Hoop Scheffer, 22 september 2009.

dat Powell een goede beschouwing heeft gegeven over wat er gebeurt in Irak als het gaat om het proberen te verduisteren van bewijsmateriaal.⁷¹

Deze reactie was goeddeels in lijn met de eerste reactie van de beide diensten op de presentatie van Powell. Op 14 februari stuurde de minister-president een brief aan de Griekse premier, die op dat moment voorzitter van de EU was. Hij stelde dat het probleem voor de Europese leden van de internationale gemeenschap 'the very real threat posed by the possession by Iraq of weapons of mass destruction and its lack of active co-operation with the weapon inspectors' was.⁷² Het is de Commissie niet gebleken dat de minister-president heeft gereageerd op de bevinding van de AIVD van 28 februari dat de aluminiumbuizen waar Powell in zijn presentatie over sprak niet geschikt waren voor de ontwikkeling van een nucleair wapen.

Uit het archief blijkt dat op geen moment, ook niet na de presentatie van Powell, binnen het ministerie van Algemene Zaken het standpunt werd ingenomen dat het bestaan van de banden tussen Al Qaida en het regime van Irak waarschijnlijk was.

Toen in de zomer van 2003 nog steeds geen mvw waren gevonden, werd bij Algemene Zaken getracht te reconstrueren welke informatie er was ontvangen over de aanwezigheid van mvw in Irak. De conclusie luidde dat de AIVD en de MIVD 'inlichtingen aan de regering hebben verstrekt, waaruit blijkt dat er aanwijzingen zijn dat Irak inzetbare mvw voorhanden heeft'.⁷³ Deze reconstructie wekt bij de Commissie de indruk een onevenwichtige weergave te zijn van door de AIVD en de MIVD aan het ministerie van Algemene Zaken verstrekte inlichtingen. De MIVD plaatste immers kanttekeningen bij de inzetbaarheid van de restanten strijdmiddelen en de AIVD sprak zich over de inzetbaarheid nauwelijks uit. Geconcludeerd werd ook dat de AIVD en de MIVD 'geen adviezen aan de minister-president [hadden] verstrekt t.a.v. de in te nemen posities over mvw'.⁷⁴ Uit gesprekken met medewerkers van de diensten is de Commissie gebleken dat men het primair tot zijn taak rekende te informeren en daarbij de conclusies aan beleidsmakers over te laten.

De Commissie heeft daarnaast geconstateerd dat vanuit Algemene Zaken op een onconventionele manier inlichtingen zijn verstrekt over het mvw-programma van Irak. In een uitzending van *Argos* van 17 februari 2006 stelde PvdA-fractievoorzitter Bos: 'Ik ben wel eens, begin 2003, bijgepraat over wat er allemaal speelde in Irak en ook inlichtingenposities en dergelijke'.⁷⁵ De regering beantwoordde een vraag van de Tweede Kamer naar het bestaan van dit onderhoud met de woorden: 'Het is niet aan de regering deze vraag te beantwoorden'.⁷⁶ In gesprek met de Commissie op 9 juli 2009 memoreerde Bos dat hij in de periode van de formatieonderhandelingen een gesprek had gevoerd met de coördinator I&V. Hij meende zich te herinneren dat de coördinator I&V vergezeld werd door 'één of twee mensen van de inlichtingendiensten'. Zij zouden hem 'op tamelijk indringende wijze hebben geprobeerd

---

71 Reactie van de minister-president op de presentatie van Powell op 5 februari 2003, in *RIL Nieuws* en in *Met het oog op morgen*. Ook weergegeven in de door het ministerie van Algemene Zaken samengestelde 'tijdlijn Irak', 4 juni 2009, kenmerk 3082337, p. 11.

72 AZ, Brief Balkenende aan voorzitter EU, 14 februari 2003, nr. 456098.

73 AZ, Notitie, 27 augustus 2003, kenmerk 260/036449393.

74 AZ, Memo, *WMD's Irak 2002-2003*, 18 juli 2003, kenmerk 04M486442.

75 Te vinden op www.deochtenden.nl.

76 *Kamerstukken II*, 2005/06, 29 622, nr. 3, p. 2.

ervan te overtuigen dat zij de beschikking hadden over inlichtingen die erop wezen dat er sprake was van aanwezigheid van mvw in Irak'. De inlichtingen zouden van een bron afkomstig zijn uit de omgeving van Saddam Hoessein.

Uit het archief van het ministerie van Algemene Zaken en uit het gesprek met toenmalige coördinator i&v Visser blijkt dat in februari 2003 in opdracht van de minister-president inderdaad een gesprek met fractievoorzitter Bos werd geïntroduceerd. Het precieze tijdstip van het gesprek is niet bekend en een heet van de naald geschreven verslag van het gesprek ontbreekt. Pas in juli 2003 stelde de coördinator i&v een verslag op, nadat Bos in de commissie IVD de minister van Defensie hieromtrent had benaderd (zie paragraaf 9.9.2, vergadering van 25 juni 2003). Uit dat verslag blijkt niet dat bij het gesprek medewerkers van de AIVD of MIVD aanwezig waren. Het verslag geeft als directe aanleiding voor dit gesprek:

(...) de deelname op dat moment van de PvdA aan de onderhandelingen voor de vorming van een nieuw kabinet en de wenselijkheid om gelet op de dreigende internationale situatie de onderhandelingspartners van een gelijke informatiepositie te voorzien.⁷⁷

'Het geven van bijzondere inlichtingeninformatie' werd toelaatbaar geacht aangezien Bos als fractievoorzitter van de PvdA deel zou uitmaken van de commissie IVD. Volgens het verslag had de coördinator i&v in het gesprek medegedeeld:

(...) dat de regering inmiddels kennis had kunnen nemen – via inlichtingendiensten – over achtergrondinformatie van de vs en het vk inzake de waarschijnlijke aanwezigheid van verschillende massavernietigingswapens en productiemogelijkheden daarvoor.

De coördinator benadrukte dat het ging om verschillende buitenlandse inlichtingendiensten en dat ook de AIVD en de MIVD die informatie hadden getoetst en onderschreven. Hij stelde dat deze informatie 'mede was gebaseerd' op een zeer goed geïdentificeerde bron. De 'bestuurlijke conclusie' liet de coördinator, aldus het verslag, in het midden. Bos haalde vervolgens fractiegenoot Koenders bij het gesprek en de coördinator vertelde opnieuw over de achtergrondinformatie, met uitzondering van de verwijzingen naar de goed geïdentificeerde bron.

In het gesprek met de Commissie heeft toenmalig coördinator i&v Visser gezegd dat het onderhoud met Bos niet met de AIVD en de MIVD was voorbereid, maar plaatsvond op instigatie van de minister-president.⁷⁸ De AIVD en de MIVD hebben tegenover de Commissie verklaard niet bij het gesprek betrokken te zijn geweest. De inlichtingen die Visser aan Bos verstrekke, waren volgens Visser deels afkomstig uit de for-your-yes-onlybrief.

De Commissie is van oordeel dat het op deze wijze verstrekken van inlichtingen om meerdere redenen onwenselijk is. In de eerste plaats betrof het vooral informatie die niet door een van de eigen inlichtingendiensten was geanalyseerd, maar door het ministerie van Algemene Zaken zelf was geselecteerd uit rapporten van buitenlandse diensten. De aandacht werd daarbij vooral gevestigd op inlichtingen en geheime bronnen van het Verenigd Koninkrijk, waaraan de regering klaarblijkkelijk belangrijke waarde toekende. Het behoort, zoals hierboven reeds is gesteld, niet tot de taken of kwaliteiten van het

---

77 AZ, Verslag 13 juli 2003, met aangehecht een inleidende notitie, 5 augustus 2003, kenmerk 212 03M458805.

78 Visser, 1 september 2009.

ministerie van Algemene Zaken om inlichtingen van buitenlandse inlichtingendiensten op hun waarde te schatten. Daarvoor ontbreken de vereiste professionaliteit en kundigheid. In de tweede plaats werd een onevenwichtig beeld geschetst van de bij de regering aanwezige kennis. De nuancerende geluiden van de AIVD en de MIVD werden niet genoemd. Er werd nadrukkelijk de indruk gewekt dat de AIVD en de MIVD meer belastende informatie over de MVW in Irak hadden dan publiekelijk bekend was. In de derde plaats kan de Commissie zich niet aan de indruk onttrekken dat deze wijze van informatieverstrekking primair tot doel had het politieke standpunt van fractievoorzitter van de PvdA Bos te beïnvloeden (zie ook hoofdstuk 6).

9.8.2 HET MINISTERIE VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Uit het archief van het ministerie van Buitenlandse Zaken blijkt dat er geen zekerheid bestond over de banden tussen het Iraakse regime en Al Qaida. Voor zover er een beleidsstandpunt werd geformuleerd, hield dit in dat men onzeker was over het bestaan van deze banden. Zo verwijderde DGPZ Siblesz uit het door de Directie Afrika en Midden-Oosten (DAM) opgestelde concept voor de Kamerbrief van 4 september 2002 een zin waarin de mogelijkheid van het verstrekken van MVW door Irak aan terroristen werd beschreven. Deze brief ging dan ook niet nader op dit vraagstuk in. Een uitzondering op deze onzekerheid is een uitspraak van staatssecretaris van Buitenlandse Zaken Van Ardenne op 3 maart 2003.

In een gesprek met het ANP over de effecten op Afrika van een mogelijke oorlog in Irak stelde zij: 'Als hij [Saddam Hoessein] massavernietigingswapens verhandelt aan terroristen, en dat doet hij nu, dan is dat ook onveilig voor Afrika.'⁷⁹ Het is de Commissie niet gebleken waarop deze uitspraak gefundeerd was. Kort na de presentatie van Powell spraken medewerkers van de AIVD, plaatsvervangend DGPZ Schaper, enkele medewerkers van de Directie Veiligheidsbeleid (DVB) en DAM met elkaar over de mogelijke banden tussen het Iraakse regime en Al Qaida. De ontkenning van deze banden door de AIVD maakte blijkens het verslag van deze presentatie indruk op Buitenlandse Zaken en betekende volgens het AIVD-verslag 'een kanttekening bij het tot dan toe bepaalde standpunt van Buitenlandse Zaken'. Aan de minister van Buitenlandse Zaken werd voor het plenaire debat in de Tweede Kamer op 12 februari 2003 meegegeven dat de AIVD geen aanwijzingen had voor de banden tussen Al Qaida en het Iraakse regime. Hieraan werd toegevoegd: 'Dat bewijst uiteraard niet dat dergelijke banden niet zouden kunnen bestaan.'⁸⁰

Het ministerie van Buitenlandse Zaken bepaalde in de zomer van 2002 zijn positie over het Iraakse MVW-programma. Voor de brainstormsessie van 9 augustus 2002 had de afdeling Nucleaire Aangelegenheden en Non-proliferatie van de Directie Veiligheidsbeleid (DVB/NN) informatie aangeleverd. Deze afdeling had binnen het ministerie tot taak het dossier-MVW te beheren. Het was deze afdeling die contact onderhield met het ministerie van Defensie en ook met de AIVD en de MIVD en die geacht werd op de hoogte te zijn van de rapporten van deze diensten. Het document dat DVB/NN voor de brainstormsessie aanleverde, stelde dat Irak nog restanten MVW had waarvan de 'kwaliteit waarschijnlijk niet hoogstaand' was. Daarnaast was Irak 'waarschijnlijk' doorgestaan met de productie van MVW. DVB/NN benoemde de dreiging die hiervan

---

79 Bouke Bergsma, 'Afrika zal lijden onder aanval op Irak', interview Van Ardenne met ANP, 3 maart 2003.

80 BZ, DAM/02042. Plenair debat Irak, 12 februari 2003.

uitging niet expliciet. Voor de brainstormsessie zelf was DVB of DVB/NN niet uitgenodigd. In de notitie die DAM na de brainstormsessie op 19 augustus opstelde, stond echter voorop: 'De dreiging die van Irak/Saddam Hoesein uitgaat is reëel.' Aan het slot van de notitie werd gesteld dat de dreiging 'onmiskbaar' was en zich richtte op 'de bevolking van Irak, de landen van de regio van het Midden-Oosten en de internationale veiligheid'.

In lijn met dit uitgangspunt werden, zoals ook in paragraaf 5.2.2 al is beschreven, in de Kamerbrief van 4 september 2002 verstrekkende en toonzettende uitspraken gedaan over het mvw-programma van Irak. Deze brief was in eerste concept opgesteld door DAM. Er bestond volgens dit concept 'aanleiding voor gerede vermoedens' dat Irak opnieuw mvw had ontwikkeld. De dreiging hiervan werd als 'reëel' ingeschat en zou 'naarmate de tijd verstrijkt steeds ernstiger' worden. Het concept werd door DGfZ Siblesz verder aangescherpt. Siblesz liet de brief beginnen met de zinnen: 'Het lijdt weinig twijfel dat Irak beschikt over massavernietigingswapens. De vraag is vooral welke en hoeveel.' Hij veranderde verder 'aanleiding voor gerede vermoedens' uit het concept in 'geen twijfel'.⁸¹ De feitelijke grondslag van zowel de conceptbrief als de door Siblesz aangebrachte wijzigingen blijkt niet uit het archief van het ministerie van Buitenlandse Zaken. In het gesprek met de Commissie en later ook schriftelijk gaf Siblesz aan niet meer te weten op basis waarvan hij de formuleringen in de brief had aangescherpt. Hij hield het voor mogelijk dat de door de AIVD geconstateerde verwervingspogingen hieraan hadden bijgedragen, alsmede de door de MIVD gedane algemene uitspraken over mvw.⁸² Ook toenmalig minister van Buitenlandse Zaken De Hoop Scheffer haalde de door de AIVD geconstateerde verwervingspogingen aan als een van de redenen waarom hij de uitspraken over mvw in de brief 'volstrekt gerechtvaardigd' vond.⁸³

De Commissie constateert dat de in de brief gebruikte bewoordingen niet zijn terug te vinden in de voor 4 september 2002 bij het ministerie van Buitenlandse Zaken aanwezige rapporten van de AIVD en de MIVD. Zoals uit de paragrafen 9.4.3 en 9.5.3 blijkt, stonden de in de rapporten aanwezige nuances dergelijke ongeclausuleerde uitspraken niet toe. Over de restanten strijdmiddelen stelde de MIVD immers bij voortduring dat de samenstelling en kwaliteit ofwel niet vaststond (in het geval van chemische strijdmiddelen), ofwel door het verstrijken van de tijd zo was teruggelopen dat deze niet meer effectief konden worden ingezet (in het geval van biologische strijdmiddelen). Ook de stelling dat de dreiging die hiervan uitging 'reëel' was, werd in de rapporten van de MIVD niet bevestigd. De voornaamste dreiging was volgens de MIVD immers te vinden in de 'Iraakse kennis en kunde op het gebied van massavernietigingswapens', niet in de op dat moment mogelijk aanwezige restanten strijdmiddelen of verder ontwikkelde mvw. De door de AIVD geconstateerde verwervingspogingen hadden bovendien betrekking op *dual use*-goederen die mogelijk gebruikt konden worden in een nucleair programma of ten behoeve van de ontwikkeling van raketten. Hieruit kon geenszins de conclusie worden getrokken dat Irak nucleaire wapens bezat of verder was gegaan met de ontwikkeling van chemische en biologische wapens (zie de formulering van de brief van 4 september). Daar komt bij dat DVB/NN, de afdeling die gespecialiseerd was in mvw en in contact stond met de AIVD en de MIVD, niet was geraadpleegd bij de opstelling van deze brief.

---

81 De uiteindelijke brief is te vinden in *Kamerstukken II*, 2001/02, 23 432, nr. 56.

82 Siblesz, 22 juni 2009. Brief van Siblesz aan de Commissie naar aanleiding van het verslag van het gesprek met de Commissie, 28 augustus 2009.

83 De Hoop Scheffer, 22 september 2009.

Noch DAM noch DGPZ legde het concept ter advisering aan deze afdeling voor. Naderhand bleek dat ook DVB/NN zich niet in de gekozen formuleringen kon vinden.⁸⁴

De Commissie constateert dat de uitspraken over het Iraakse mvw-programma in de Kamerbrief van 4 september 2002 niet gedekt werden door (technische) analyses afkomstig van de daartoe aangewezen instanties. Veeleer bestaat de indruk dat gepoogd is de gekozen politieke lijn te onderbouwen met stellige, slecht gefundeerde uitspraken over het Iraakse mvw-programma. Zoals reeds in paragraaf 5.2.2 is gesteld, kon de toenmalige DGPZ tijdens het gesprek met de Commissie niet uitsluiten dat hij geïnspireerd was door de uitspraken die de Amerikaanse vicepresident Cheney op 27 augustus 2002 had gedaan.⁸⁵

Zoals beschreven in paragraaf 7.4 deed de minister van Buitenlandse Zaken tijdens de wapeninspecties uitspraken over mvw die niet door feitelijke informatie werden gedekt. Ook in deze gevallen was DVB/NN niet betrokken bij het opstellen van spreekteksten. DVB was wel betrokken bij het opstellen van een overzicht van de mvw-capaciteiten van Irak ten behoeve van de Ministerraad van 7 maart 2003. Dit overzicht bevatte een wat eenzijdige weergave van de werkzaamheden van de VN-wapeninspecteurs; daarnaast werd ingegaan op de andere informatiebronnen.⁸⁶ In de eerste plaats werd gewag gemaakt van NAVO-inlichtingen waaruit zou blijken dat UNMOVIC, net als UNSCOM indertijd, slechts het Iraakse mvw-programma ondergronds zou dwingen en dat de vondst en vernietiging van mvw zou berusten op toevalstreffers. Irak vervoerde 'op grote schaal containers met productiemateriaal door het land'. Als tweede werden de Verenigde Staten als inlichtingsbron aangehaald, waarbij onder meer werd geciteerd uit de presentatie van Powell en een door de Amerikaanse ambassade aan het ministerie van Buitenlandse Zaken verstrekt 'non-paper'. Ten slotte werden, voor het eerst expliciet, de door de AIVD geconstateerde verweringspogingen genoemd. Voor DVB leek aldus de informatie afkomstig van de Verenigde Staten en de NAVO, die zonder verdere analyse werd overgenomen, van grote invloed op het ingenomen standpunt.

De Commissie heeft noch in de archieven noch in de gesprekken aanwijzingen gevonden dat vanuit het ministerie van Buitenlandse Zaken op enigerlei wijze druk is uitgeoefend op de AIVD en de MIVD om inlichtingen aan te leveren die het regeringsstandpunt onderbouwden. De Commissie heeft daarentegen vernomen dat de AIVD en de MIVD de indruk hadden dat de aangeleverde rapporten het beleid van het ministerie van Buitenlandse Zaken nauwelijks beïnvloedden. De contacten op de werkvloer met DVB/NN werden weliswaar als constructief en positief ervaren, maar bij de diensten was duidelijk geworden dat aangeleverde informatie niet veel gewicht in de schaal zou leggen, gezien de door het ministerie van Buitenlandse Zaken in een vroeg stadium gekozen lijn. Al op 4 september 2002 werd vanuit de organisatie aan de dienstleiding van de AIVD medegedeeld dat van het ministerie van Buitenlandse Zaken was vernomen dat 'het besluit om al dan niet steun aan de Verenigde Staten [te verlenen] louter om opportunistische redenen zal worden genomen, of Irak nu wel of niet over NBC-wapens beschikt'. Toenmalig plaatsvervangend hoofd van de AIVD Th.P.L. Bot stelde in zijn gesprek met de Commissie:

---

84 Jochems, 31 augustus 2009; Van Loopik, 25 augustus 2009. Ook het ministerie van Defensie was niet geraadpleegd, zie paragraaf 5.2.3 en paragraaf 9.8.3.

85 Siblesz, 22 juni 2009.

86 Voor een verdere bespreking van dit onderwerp zie paragraaf 7.4. BZ, Memorandum *mvw capaciteiten Irak*, van DVB aan DGPZ, 6 maart 2003, nr. DVB/NN-79/03.

Wij wisten in essentie hoe Buitenlandse Zaken erover dacht en dat, tenzij wij aanwijzingen van het volstreekte tegendeel hadden (en die hadden we niet, eerder het tegendeel), daar geen verandering in kon worden gebracht. Voor het overige poogden wij wat wij wel zagen en wisten zo precies en genuanceerd mogelijk over het voetlicht te krijgen.⁸⁷

Toenmalig hoofd van de AIVD Van Hulst stelde ten aanzien van de houding van de leiding van het ministerie van Buitenlandse Zaken: 'Over werkelijk geïnteresseerd doorvragen, hervragen over wat wij over mvw hebben geschreven, kan ik mij niets herinneren.'⁸⁸ Van Reijn, directeur MIVD tot januari 2003, antwoordde op de vraag van de Commissie naar de reactie van het ministerie van Buitenlandse Zaken op MIVD-rapporten:

Er werd gereageerd met heel weinig woorden. Het gaf nooit aanleiding tot grote discussies of vragen van de kant van Buitenlandse Zaken. Ik had niet de indruk dat een verdiepingsslag werd aangebracht.⁸⁹

Volgens toenmalig DVB Jochems had hij in 2002-2003 niet de indruk dat de AIVD en de MIVD meer wisten dan de Britten en de Amerikanen.⁹⁰ In diens brief aan de Commissie schreef DGfZ Siblesz: 'Het was (...) voldoende dat de informatie van AIVD/MIVD erop wees dat er in elk geval "rook" was.'⁹¹ De Hoop Scheffer zei in zijn gesprek met de Commissie dat de AIVD en de MIVD 'nooit hadden gerapporteerd dat er géén mvw in Irak aanwezig waren'. De buitenlandse inlichtingenrapporten waren stelliger geweest in de constatering over de dreiging die van het Iraakse mvw-programma uitging. De Hoop Scheffer verklaarde dat hij zelf in 2002-2003 'op geen enkel moment' achterdocht had gekoesterd dat de informatie van inlichtingendiensten uit het buitenland (bijvoorbeeld uit de Verenigde Staten of het Verenigd Koninkrijk) waren gepolitiseerd om het besluitvormingsproces te beïnvloeden. De AIVD en de MIVD hadden de buitenlandse inlichtingenrapporten weliswaar 'genuanceerd, maar nooit weersproken'. De ervaring van De Hoop Scheffer was dat de AIVD en de MIVD 'zich altijd zullen indekken' met voorzichtige formuleringen en clausuleringen.⁹²

9.8.3 HET MINISTERIE VAN DEFENSIE

De MIVD was en is organiek geplaatst onder de secretaris-generaal van het ministerie van Defensie. De MIVD richtte zich in zijn rapportage over het Iraakse mvw-programma in de eerste plaats tot de eigen minister. De Directie Algemene Beleidszaken (DAB) van dit ministerie adviseert de departementsleiding over de internationale en nationale politieke en maatschappelijke factoren die van belang zijn voor het defensiebeleid (Staatsalmanak 2002 en 2003, K2). Zo concipieerde DAB op 3 september 2002 een notitie voor de minister 'met het oog op uw gesprek met de minister van Buitenlandse Zaken'. Dit gesprek

---

87 Th.P.L. Bot, 24 juni 2009.

88 Van Hulst, 29 juni 2009.

89 Van Reijn, 29 juni 2009.

90 Jochems, 31 augustus 2009.

91 Brief van Siblesz aan de Commissie naar aanleiding van het verslag van het gesprek met de Commissie, 28 augustus 2009.

92 De Hoop Scheffer, 22 september 2009.

zou op 5 september plaatsvinden. In deze nota schreef DAB dat Irak een potentiële dreiging vormde voor de Verenigde Staten en de westerse wereld. DAB achtte het waarschijnlijk dat Irak sinds het vertrek van de inspecteurs in 1998 was doorggegaan met de productie van chemische en biologische wapens. Ook waren er volgens DAB sterke aanwijzingen dat Irak werkte aan een nucleair wapen, al zou het nog vijf tot zeven jaar duren voordat een eenvoudig wapen ontwikkeld kon worden. DAB waarschuwde dat de Verenigde Staten er bij een inval rekening mee dienden te houden dat mvw ingezet zouden worden tegen Amerikaanse militairen. DAB gaf daarnaast aan dat er nog geen overtuigende bewijzen waren van banden van Irak met Al Qaida.

De MIVD voorzag DAB op 5 september van commentaar op de notitie, aangezien deze niet in een eerder stadium met de MIVD was afgestemd. In de begeleidende brief verzocht directeur Van Reijn 'teneinde eventuele misverstanden aangaande dreigingsappreciaties voor de toekomst te voorkomen (...) ook in spoedeisende omstandigheden met de MIVD af te stemmen'. Van Reijn zegde toe waar mogelijk alle steun te verlenen. Uitgelegd werd dat Irak tijdens de UNSCOM-periode 'met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid' niet in staat was geweest materialen ten behoeve van het mvw-programma te verwerven. Ondanks de grotere vrijheid van handelen voor Irak sinds 1998 schatte de MIVD in dat op dit gebied in de praktijk niet wezenlijk veel veranderd zou zijn. 'Irak beschikt niet meer over de mogelijkheden de benodigde middelen in enige omvang lokaal te produceren, dit als gevolg van de door UNSCOM ontmantelde infrastructuur ter zake.' De MIVD ging vervolgens meer specifiek in op de verschillende strijdmiddelen, conform de wijze waarop hierover was gerapporteerd in de notitie van 21 juni. Van Irak ging volgens de MIVD een 'potentiële dreiging' uit.

In een nota van DAB van 1 augustus 2003 werd een inventarisatie gemaakt van de inlichtingen van de MIVD en de wijze waarop het kabinet deze had gebruikt. De nota was in overleg met de directeur MIVD Dedden tot stand gekomen. DAB haalde aan dat de regering zich bij haar uiteindelijke oordeelsvorming had laten leiden door de openbare rapporten van UNSCOM, IAEA en UNMOVIC. Verder had de regering kennisgenomen van een aantal openbare inlichtingendocumenten en -presentaties van vooral de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. DAB stelde: 'In de uiteindelijke oordeelsvorming is deze informatie niet *at face value* genomen, maar inclusief de – over het algemeen nuancerende – toetsing door de MIVD.' DAB concludeerde:

De aldus afgewogen inlichtingeninformatie waarover de regering uiteindelijk beschikte, bevestigde het beeld van de rapporten van UNMOVIC over ontoereikende (inhoudelijke) medewerking aan het inspectieregime en ontoereikende Iraakse antwoorden op vragen over 'ontbrekende' massavernietigingswapens.

De uitspraken van de regering ten aanzien van de Iraakse mvw kwamen volgens DAB overeen met of werden gedekt door de conclusies van de MIVD, zij het dat enkele uitspraken zorgvuldiger geformuleerd hadden kunnen worden.

In zijn gesprek met de Commissie heeft toenmalig minister van Defensie Korthals aangegeven 'niet bijzonder gelukkig' te zijn geweest met enkele passages uit de brief van de minister van Buitenlandse Zaken van 4 september 2002.⁹³ Het ministerie van Buitenlandse Zaken had bovendien nagelaten op ambtelijk niveau contact te zoeken met Defen-

---

93 Korthals, 15 september 2009.

sie.⁹⁴ Zoals in hoofdstuk 10 zal worden besproken, was Korthals nogal sceptisch over een presentatie over het Iraakse mvw-programma die de CIA eind september 2002 gaf. Navraag van Korthals bij directeur MIVD Van Reijn deed deze scepsis niet verdwijnen. Korthals' ambtsopvolger Kamp stelde in het gesprek met de Commissie dat hij er nog voordat hij minister van Defensie werd al van overtuigd was dat er rekening mee moest worden gehouden dat Irak nog over mvw beschikte. Over de MIVD-rapporten stelde hij: 'Ik heb ook niet de indruk dat er door de MIVD iets nieuws gezegd is.'⁹⁵ In het gesprek met de Commissie stelde toenmalig staatssecretaris Van der Knaap over de MIVD-rapporten dat hij 'daar niet altijd van onder de indruk' was. Reden hiervoor was dat de MIVD zich naar zijn mening 'altijd indekte'. Hij stelde: 'Ik wil ze [de MIVD] niet diskwalificeren, maar met een zekerheidsgraad van min 10 tot plus 25 score je altijd goed natuurlijk.'⁹⁶

9.8.4 DE MINISTERRAAD

In de Ministerraad van 6 september 2002 herhaalde minister De Hoop Scheffer van Buitenlandse Zaken het standpunt dat hij in de brief van 4 september en in het Kamerdebat van 5 september had ingenomen. Irak had mvw gehad, had deze eerder gebruikt en er waren gereede vermoedens dat Irak na het vertrek van de VN-wapeninspecteurs was doorgeslagen met de ontwikkeling ervan. De minister herhaalde dat de dreiging die hiervan uitging reëel was en naarmate de tijd verstreek steeds ernstiger werd.⁹⁷ Noch in deze vergadering, noch in latere vergaderingen in het najaar van 2002 sprak de Ministerraad over de beoordeling door de AIVD en de MIVD van het mvw-programma van Irak. Voor zover de Ministerraad over informatie van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten sprak, betrof het alleen het effect van de ontwikkelingen betreffende Irak op de binnenlandse situatie. In het najaar werd aan de Ministerraad wel zonder nadere toelichting meermalen de dreiging die van het Iraakse regime uitging voorgehouden. Zo stelde minister Kamp van VROM op 29 november dat Saddam Hoessein een bedreiging voor de gehele wereldorde vormde. De minister van Buitenlandse Zaken bevestigde dit.⁹⁸

In de vergaderingen van de Ministerraad in december 2002 en januari 2003 werd geregeld aandacht besteed aan de vorderingen van de VN-wapeninspecties. Hierop is ingegaan in paragraaf 7.4. Op 7 februari constateerde minister-president Balkenende dat een militaire actie dichterbij was gekomen. Hij verwees onder meer naar de presentatie van Powell in de Veiligheidsraad twee dagen daarvoor. Gebleken was dat Irak 'de al jaren durende praktijk voortzet van verzet tegen de ontwapening en vernietiging van mvw en van het negeren van het gestelde ultimatum'. Minister Remkes van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties voegde hieraan toe:

Volgens de inschatting van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) is het door minister Powell geleverde bewijsmateriaal overtuigend. De rechtstreekse band tussen Irak en Al Qaida kon niet onomstotelijk worden aangetoond, hetgeen ook in de speech van minister Powell tot uitdrukking werd gebracht.⁹⁹

---

94 Zie ook hoofdstuk 5. Tevens speelt hierin een rol dat de directie die doorgaans dit contact had, DVB/NN, niet was betrokken bij het opstellen van de brief.

95 Kamp, 6 juli 2009.

96 Van der Knaap, 15 juli 2009.

97 Ministerraad 6 september 2002, 1g.

98 Ministerraad 29 november 2009, 3f.

99 Ministerraad 7 februari 2003, 3c.

Minister De Hoop Scheffer concludeerde op 17 maart dat Irak niet had willen duidelijk maken wat het had gedaan met de mvw die bij de inspecties in het verleden waren aangetroffen. De Ministerraad kwam vervolgens tot de 'eigenstandige afweging' dat Irak de vr-resoluties had geschonden. Voor een bespreking van de totstandkoming van deze beoordeling zij opnieuw verwezen naar paragraaf 7.4. Uit de verslagen van de vergaderingen van de Ministerraad op 7, 17 en 18 maart blijkt niet dat de inlichtingen van de AIVD en de MIVD hierbij aan de orde zijn gekomen.

9.9 Het werk van de Nederlandse inlichtingendiensten en de Staten-Generaal

9.9.1 INFORMATIEVOORZIENING AAN DE TWEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL

Voorafgaand aan de oorlog in Irak

De regering berichtte in de periode voorafgaand aan de oorlog in Irak meermalen aan de Tweede Kamer over het Iraakse mvw-programma en de dreiging die hiervan uitging. Met de brief van minister De Hoop Scheffer van 4 september 2002 bleek de toon voor het standpunt van de regering te zijn gezet. De totstandkoming van de vrij stellige uitspraken in deze brief zijn in paragraaf 9.8.2 reeds besproken. Tijdens het Kamerdebat van 5 september vroeg Koenders (PvdA) naar de 'precieze aard van de bedreiging' die van het Iraakse mvw-programma uitging, en naar 'het type bewijzen dat vereist is'. De Graaf (D66) vroeg de minister naar een 'toelichting op zijn stelling' over de Iraakse mvw omdat 'dat nu net iets is wat wij niet weten maar alleen vermoeden'. Van Bommel (SP) stelde de verontwaardiging dat Irak over mvw zou beschikken 'buitengewoon selectief' te vinden en refereerde aan landen als India, Pakistan en Israël. 'Wie of wat wordt er op dit moment bedreigd door Irak?' vroeg hij zich af. Tegelijkertijd was er vrijwel niemand die in twijfel trok dat er van Irak een dreiging uitging. Een bloemlezing uit de *Handelingen* moge dit illustreren: 'Wie in Irak geen reële bedreiging ziet is beangstigend naïef' (Koenders); 'Het regime is (...) zeker bedreigend' (De Graaf); 'Voor onze fractie bestaat er geen twijfel aan de dreiging die van Irak uitgaat' (Eurlings, CDA). Ook over de aanwezigheid van mvw bestond niet veel controverse: dat Saddam Hoessein chemische en biologische wapens 'bezit en ontwikkelt, staat vast' (Karimi, GroenLinks); 'Irak bezit massavernietigingswapens; zie het overtuigende rapport van UNSCOM' (Van Aartsen, VVD).¹⁰⁰

De minister ging vervolgens in op wat hij 'een van de hoofdpunten van dit debat' noemde, te weten: 'Saddam Hoessein vormt een levensgrote bedreiging voor de regio en breder.' Dit bleek volgens de minister uit het UNSCOM-rapport van 1999, dat 'huiveringwekkend' was, gezien de grote hoeveelheden wapens die de inspecteurs hadden aangetroffen. Na operatie *Desert Fox* waren de chemischwapenfaciliteiten volgens de minister weer opgebouwd en deze konden gebruikt worden voor de productie van chemische wapens. De minister ging ervan uit dat Irak op dat moment niet over nucleaire wapens beschikte, maar wel over de kennis om deze te fabriceren. Van Bommel vroeg waarom, als de minister zich op een rapport van 1999 baseerde, dit niet eerder een aanleiding was geweest om op basis daarvan te dreigen met geweld. De minister gaf als antwoord dat het geen twijfel leed dat de stand van zaken in Irak

---

100 *Handelingen II*, 2001/02, 95-5649-5663.

hier aanleiding toe gaf. Van Bommel vroeg vervolgens: 'Heeft u bewijzen of een aanleiding? Ik stel u die vraag concreet omdat u alleen beschikt over het rapport uit 1999.' De minister repliceerde dat Van Bommel met deze vraag 'een vreemde draai met betrekking tot de bewijslast' vertoonde, aangezien het aan Saddam Hoessein was te bewijzen dat hij *niet* over mvw beschikte. Hij plaatste vervolgens het belang van de Iraakse mvw voor het standpunt van de regering op de voorgrond door te stellen: 'De legitimatie voor optreden van de internationale gemeenschap ligt voor mij nagelast in de kwestie van de massavernietigingswapens. (...) Het gaat om het bezit van deze wapens en de enorme dreiging die ervan uitgaat.'¹⁰¹

Op 30 september stuurde de minister van Buitenlandse Zaken een brief aan de Tweede Kamer waarin hij onder meer inging op het op 24 september openbaar gemaakte rapport van de Britse regering. Hij stelde:

De analyse in dit rapport van het streven van het Iraakse regime om in strijd met de vr-resoluties capaciteit te verwerven met betrekking tot massavernietigingswapens, alsmede de dreiging die daarvan uitgaat in het licht van de aard van het bewind in Bagdad, stemt overeen met het beeld dat de Nederlandse regering daarvan heeft.¹⁰²

Tijdens het algemeen overleg de volgende dag meende Van Bommel dat 'het Britse rapport veel conclusies bevat, die slechts in enkele gevallen met bewijzen worden gestaafd'. De Graaf stelde dat uit het Britse rapport niet bleek dat Irak op dat moment een acuut gevaar vormde, en dat het eigenlijk bestond uit 'opgewarmde kliekjes'. Eurlings vroeg de minister in te gaan op 'de meest alarmerende passages en de onderbouwing daarvan'.¹⁰³ De minister antwoordde:

De discussie over het Britse rapport mag de aandacht niet afleiden van het feit dat het aan Saddam is om aan te tonen dat hij niet beschikt over massavernietigingswapens en de grote hoeveelheid massavernietigingswapens die nog aanwezig was toen de wapeninspecteurs in 1998 Irak verlieten, heeft laten vernietigen.¹⁰⁴

Hij voegde daaraan toe dat er geen reden was om aan te nemen dat Saddam was gestopt met de ontwikkeling van mvw. Uit het Britse rapport en de briefings in de Verenigde Staten bleek volgens hem dat Irak:

(...) ultracentrifugeapparatuur heeft geïmporteerd, klaarblijkelijk met het doel om zijn arsenaal chemische en biologische wapens met atoomwapens uit te breiden. Het gevaar dat hiervan uitgaat, wordt nog vergroot door de wetenschap dat hij in het verleden met verschrikkelijke gevolgen chemische wapens heeft ingezet.

---

101 *Handelingen II*, 2001/02, 95-5666.

102 Deze brief heeft geen Kamerstuknummer. Aangezien wel in het algemeen overleg van 1 oktober 2002, *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 61, aan deze brief werd gerefereerd, heeft de Commissie navraag gedaan bij de archiefdienst van de Tweede Kamer. Aldaar is de brief gevonden. De brief is wel behandeld in het debat, maar abusievelijk niet als Kamerstuk gedrukt. De brief, met als onderwerp 'stand van zaken Irak', is op 30 september 2002 met BZ-kenmerk DAM-450/02 naar de Tweede Kamer gezonden.

103 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 61, p. 1-5.

104 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 61, p. 7.

Het Britse rapport werd niet nader inhoudelijk besproken. De kritische kanttekeningen van de mvd bij dit rapport (zie paragraaf 9.5.3) liet de regering onvermeld. Het debat maakte wel duidelijk dat de Nederlandse regering zich vierkant achter het Britse rapport schaarde.

Op 10 februari 2005¹⁰⁵ stuurde de minister van Buitenlandse Zaken een brief aan de Tweede Kamer waarin hij onder meer reageerde op de presentatie van Powell in de Veiligheidsraad op 5 februari. De minister beoordeelde deze presentatie als volgt:

Op basis van de verstrekte informatie, waaronder satellietfoto's en afgeluisterde gesprekken, lijkt de conclusie te moeten worden getrokken dat het Iraakse verbergingsmechanisme dat de inspecties ten tijde van UNSCOM om de tuin moest leiden weer operationeel is.¹⁰⁶

Om zijn beoordeling kracht bij te zetten refereerde de minister voor het eerst in het kader van het Iraakse mvw-programma aan de Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Hij stelde: 'Veel van wat door Powell naar buiten wordt gebracht is reeds langer in inlichtingenkringen bekend en is in lijn met hetgeen uit Nederlandse inlichtingenbronnen is gebleken.'¹⁰⁷

In het plenaire debat op 12 februari trokken verschillende Kamerleden de hardheid van de presentatie van Powell in twijfel: 'Het is niet overtuigend' (Karimi); 'Interessante beelden (...) maar geen bewijzen' (Van Bommel). Andere Kamerleden beaamden de beoordeling van de regering: 'Concrete bewijzen' (Eurlings); 'Het geleverde bewijsmateriaal [is] overtuigend' (Herben, LPF). Huizinga (ChristenUnie) vroeg zich af hoe de uitspraak van de minister-president 'Hard bewijs' in de pers zich verhiel tot de brief waarin werd gesproken over 'harde aanwijzingen'. De Hoop Scheffer antwoordde dat de regering de presentatie van Powell 'overtuigend' vond. De presentatie bevatte volgens de minister 'bewijzen van hoe Saddam Hoessein er alles aan doet om de wapeninspecteurs te misleiden'. De bij dit debat eveneens aanwezige minister-president vond dat het hoe dan ook 'buitengewoon ernstig' genomen moest worden, nu 'uit geluidsopnames blijkt hoe er wordt omgesprongen met het verborgen materiaal'.¹⁰⁸ In de discussie over bewijzen en aanwijzingen herhaalde De Hoop Scheffer met klem dat niet vergeten moest worden dat de bewijslast bij niemand anders dan Saddam Hoessein lag. Hij illustreerde dit uitgangspunt met de metafoor dat de wapeninspecteurs niet in Irak met een zaklantaarn hoefden rond te lopen, maar dat 'Saddam Hoessein het licht aan moest doen'. Minister Kamp stelde al even illustratief dat als de mvw uit Irak verdwenen, er 'daar niets [hoeft] te gebeuren. Er wordt dan niets aangevallen. (...) De vlag kan dan in top. De boten kunnen dan terug.'¹⁰⁹

Na de presentatie van Powell volgden de rapporten van UNMOVIC en IAEA elkaar snel op. De regering gaf hier een aantal malen een reactie op in de Tweede Kamer, tot zij op 18 maart een uiteindelijke beoordeling gaf 'over de mate waarin Irak zijn verplichting om

---

105 Van november 2002 tot januari 2003 kwamen de vn-wapeninspecties meerdere malen in de Tweede Kamer aan de orde. Hierop wordt ingegaan in paragraaf 5.4.

106 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 76, p. 1.

107 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 76, p. 2.

108 *Handelingen II*, 2002/03, 43-3013.

109 *Handelingen II*, 2002/03, 43-3025.

te ontwapenen nakomt'.¹¹⁰ Opvallend is de bijlage van de brief van 18 maart 2003 getiteld 'Ontwapening sinds 1991 (uit UNSCOM/UNMOVIC/IAEA-rapport)'. Deze bijlage is een deel van het overzicht dat op 7 maart aan de Ministerraad werd verstrekt. In paragraaf 7.4 is hier nader aandacht aan besteed. In het beslissende debat in de Tweede Kamer op 18 maart stelde de minister van Buitenlandse Zaken ervan uit te gaan dat Irak chemische en biologische wapens had en dat hij zich 'grote zorgen' maakte over de mogelijke inzet hiervan.¹¹¹

Voorafgaand aan de oorlog gaf de regering aldus niet gemotiveerd aan waar de veronderstellingen over het mvw-programma op waren gebaseerd. Hier werd echter in de Tweede Kamer ook niet diepgaand naar gevraagd. Kamerleden die doorvroegen naar de informatie waar de minister zich op baseerde, werden afgedaan met de redenering dat de bewijslast niet bij de regering, maar bij Saddam Hoessein lag. Enkele vragen over het openbare Britse rapport werden met dezelfde redenering van tafel geveegd, terwijl tegelijk duidelijk was dat de regering aan het rapport grote waarde hechtte.

Na afloop van de oorlog in Irak

Tijdens de oorlog werden er geen mvw gevonden in Irak. Op 10 april 2003 stelde de minister van Buitenlandse Zaken in de Tweede Kamer dat de onvindbaarheid van mvw geen reden was voor een discussie over de legitimiteit van de oorlog. Deze legitimiteit was immers gestoeld geweest op het niet-beantwoorden door Saddam Hoessein van vragen omtrent ontwapening.¹¹² Karimi stelde in een debat van 24 april dat het niet-vinden van de mvw toch wel een geloofwaardigheidsprobleem opleverde voor de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk.¹¹³ Op 4 juni werden de eerste vragen gesteld over de informatie op basis waarvan de regering steun haar had uitgesproken voor de oorlog in Irak. Koenders was hierbij in het bijzonder geïnteresseerd in de informatie over 'de mate van dreiging van massavernietigingswapens'.¹¹⁴ De minister van Buitenlandse Zaken gaf in zijn antwoord op 10 juni vervolgens een opsomming van de aanwezige informatie, te weten:

(...) door de vs, het vk en andere bondgenoten in NAVO-kader gedeelde informatie, de presentatie in de VN-Veiligheidsraad op 5 februari door Secretary of State, Colin Powell, en het rapport van de Britse regering inzake de massavernietigingswapens in Irak van eind vorig jaar.¹¹⁵

De minister voegde hieraan toe dat deze informatie voortdurend was beoordeeld in het licht van de rapporten van UNSCOM, UNMOVIC en IAEA, alsmede de informatie die de eigen inlichtingendiensten ter beschikking hadden. De procedure hierbij was volgens de minister dat de aanwezige informatie werd beoordeeld door de MIVD en AIVD. Vervolgens werd 'de beoordeling van genoemde informatie (...) in samenwerking met het ministerie van Buitenlandse Zaken samengebracht in een wekelijkse rapport' aan de bewindspersonen. Bij de

---

110 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 94, p. 2.

111 *Handelingen II*, 2002/03, 50-3311.

112 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 113, p. 8.

113 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 112, p. 4.

114 *Aanbansel Handelingen II*, 2002/03, nr. 1391.

115 *Aanbansel Handelingen II*, 2002/03, nr. 1391.

beoordeling in interdepartementaal kader hadden 'de AIVD en de MIVD een belangrijke rol'. De Commissie constateert dat deze taakverdeling overeenstemt met de formele procedure. Zoals echter in voorgaande paragrafen gebleken is, hebben de ministeries van Buitenlandse Zaken en Algemene Zaken in de praktijk met betrekking tot de mvw in Irak slechts selectief gebruikgemaakt van de rapporten van de AIVD en de MIVD. Deze rapporten werden enkel aangehaald voor zover deze de reeds ingenomen standpunten onderschreven.

Op 18 juni 2003 vroeg Koenders verder door over dit onderwerp. Hij wilde weten waarop de regering haar conclusies over het Iraakse mvw-programma had gebaseerd. Op 8 juli benadrukte de minister van Buitenlandse Zaken de 'eigen afweging' van de regering. Over het veronderstelde streven van Irak naar mvw-capaciteiten stelde de minister dat dit 'ook in lijn [was] met hetgeen uit Nederlandse inlichtingenbronnen is gebleken'.¹¹⁶ Tijdens het algemeen overleg van 25 juni vroeg Van Bommel naar de rapporten van de inlichtingendiensten over mvw. Inmiddels waren grote twijfels ontstaan over de validiteit van het openbare rapport van de Britse regering van 24 september 2002. De minister van Buitenlandse Zaken had indertijd gezegd dat het rapport overeenstemde 'met het beeld dat de Nederlandse regering daarvan heeft'.¹¹⁷ De minister van Defensie zei over de MIVD-rapporten over mvw: 'Ik heb die rapporten nog redelijk voor ogen. Dat waren genuanceerde rapporten waarin aangegeven werd dat er veel onzekerheden waren.' De oorzaak van die onzekerheden was gelegen in de weigering van het Iraakse regime om antwoorden te geven over openstaande ontwapeningsvraagstukken. Er moest dus op een andere manier gereconstrueerd worden wat er mogelijk aan de hand was. Op grond van de beschikbare informatie 'bestond wel degelijk de indruk dat er een dreiging van massavernietigingswapens was'. De minister had de overtuiging dat de rapporten genuanceerd en verantwoord waren en had 'achteraf dan ook niet de behoefte om er afstand van te nemen'.¹¹⁸

De volgende dag diende Van Bommel een motie in waarin hij inzage verzocht in het rapport van de MIVD waaruit de overeenstemming bleek met het rapport van de Britse regering van 24 september 2002. Van Bommel achtte dat Britse rapport cruciaal voor de discussie die voorafgaand aan de oorlog gevoerd was over het acute gevaar van het Iraakse regime. De minister van Buitenlandse Zaken reageerde hierop door de stellen: 'Kom mij niet aan met verhalen dat de Nederlandse regering haar positie heeft bepaald op grond van welk inlichtingenrapport ook'.¹¹⁹ Het ging de regering immers om de niet-naleving van de resoluties. De minister van Defensie voegde daaraan toe dat hij zich bij de besluitvorming 'nooit op een zodanige manier op de rapporten van de MIVD' had beroepen. Het geven van inzage in interne MIVD-rapporten was dan ook 'volkomen zinloos'.¹²⁰ Van Bommel was verbaasd over het verschil tussen de onzekerheid die de ministers schetsten over de mvw in Irak, en de zekerheid waarmee het Britse rapport stelde dat Irak binnen 45 minuten chemische en biologische wapens zou kunnen inzetten. Hij vroeg zich af hoe dan de regering in de brief van 30 september 2002 had kunnen aangeven dat het Britse rapport en het beeld van de Nederlandse regering overeenstemden. De motie werd alleen gesteund door de fracties van de sp, GroenLinks en de PvdA, en dus verworpen.¹²¹

---

116 *Aanbansel Handelingen II*, 2002/03, nr. 1591.

117 Deze brief heeft geen Kamerstuknummer. De brief met onderwerp 'Stand van zaken Irak' is op 30 september 2002 met BZ-kenmerk DAM-450/02 naar de Tweede Kamer gezonden. Zie noot eerder in deze paragraaf.

118 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 120, p. 33.

119 *Handelingen II*, 2002/2003, 83-4818.

120 *Handelingen II*, 2002/2003, 83-4819.

121 *Handelingen II*, 2002/03, 83-4835.

De vaste commissie voor Buitenlandse Zaken verzocht vervolgens op 22 juli 2003 om schriftelijk op de hoogte te worden gesteld van de informatie op basis waarvan de regering uitspraken had gedaan over het mvw-programma van Irak. Het antwoord hierop in een brief van 22 augustus is reeds in paragraaf 9.3 aan de orde gekomen. Hieruit bleek dat, na de rapporten van de VN-wapeninspecteurs, de rapporten van buitenlandse inlichtingendiensten van belang waren geweest. Deze informatie was volgens de brief alleen betrokken in de uiteindelijke oordeelsvorming van de regering 'na zorgvuldig te zijn getoetst door de MIVD en AIVD'.¹²² Ten slotte 'beschikte de regering over de inlichtingen die de MIVD en AIVD uit eigen bronnen hebben'.¹²³ Al deze inlichtingeninformatie bevestigde volgens de minister het beeld van de rapporten van UNMOVIC 'over ontoereikende (inhoudelijke) medewerking aan het inspectieregime en ontoereikende Iraakse beantwoording van de nog openstaande vragen'. De passages uit de brief van 4 september 2002 dat het 'weinig twijfel' leed dat Irak beschikte over mvw en dat er 'geen twijfel' bestond over de voortgezette ontwikkeling door Irak van mvw, waren 'grotendeels gebaseerd' op 'het eindrapport van UNSCOM, het rapport van Ambassadeur Amorim'¹²⁴ en de inschattingen van de nationale inlichtingendiensten'. Volgens de minister concludeerde zowel de AIVD als de MIVD dat 'ervan uit moest worden gegaan dat Irak nog beschikte over restvoorraden biologische en chemische strijdmiddelen, en dat Irak over de capaciteit en kennis beschikte om de productie ervan op korte termijn te hervatten'.¹²⁵ De AIVD en de MIVD hadden weliswaar geen 'concrete aanwijzingen' voor de hervatting van de productie, maar stelden wel dat Irak sinds 1998 'een grotere vrijheid van handelen had gehad'. Bovendien waren 'ook door de AIVD verwervingspogingen van Irak geconstateerd'. Concluderend stelde de minister dat 'daarom werd geconcludeerd dat de dreiging die van Irak uitging reëel was en naarmate de tijd verstreek ernstiger werd'. Het dreigingsbeeld was niet veranderd sinds de brief van 4 september. De rapporten van UNMOVIC gaven daar geen aanleiding voor, gezien de constatering van Blix over de gevonden zestien verboden chemische granaten (zie paragraaf 7.4), de 'opgevoerde' Al Samoud-raketten, de herbouw van de infrastructuur voor raketontwikkeling en de vele onbeantwoorde vragen.

In het debat op 28 augustus 2003 herhaalde minister Kamp van Defensie dat de MIVD 'in algemene zin erg voorzichtig is' en informatie van buitenlandse diensten niet aanscherpte, maar veelal nuanceerde.¹²⁶ De Tweede Kamer had volgens Kamp 'alle informatie gekregen die van belang en relevant is'. Voor wat de MIVD betreft kon het openbare jaarverslag over 2002 volstaan, waarin enkele uitspraken werden gedaan over de mogelijke aanwezigheid van mvw in Irak en was gesteld dat 'de grootste dreiging echter uit[ging] van Iraks kennis en kunde'. Uitgaand van het vertrouwen 'dat de Tweede Kamer in de

122 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 124, p. 3.

123 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 124, p. 3.

124 Ambassadeur Amorim werd op 30 januari 1999 als voorzitter van een panel door de president van de Veiligheidsraad aangesteld 'to make recommendations to the Security Council on how (...) to re-establish an effective disarmament/ongoing monitoring and verification regime in Iraq.' Amorim rapporteerde op 27 maart 1999 aan de Veiligheidsraad. Uit het archief blijkt dat het ministerie van Buitenlandse Zaken uit het rapport afleidde dat Irak nog verboden wapens had omdat hierin werd gesteld: 'The panel notes that (...) Iraq might reconstitute its proscribed weapons programmes or retain proscribed items.' Conclusie van het panel was echter ook 'the bulk of Iraq's proscribed weapons programmes has been eliminated'. Zie Rapport Amorim, S/1999/356, en BZ, Spreekpunten voor de minister van Buitenlandse Zaken voor debat 23 augustus 2003.

125 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 124, p. 3.

126 *Handelingen II*, 2002/03, 86-5016.

regering mag hebben' was het volgens de minister 'verantwoord' dat de Kamer 'genoegen neemt met de informatie die namens de regering is verschaft'.¹²⁷ In dit debat werd ook de vraag gesteld of de Nederlandse regering een voorpublicatie, een 'advance copy', van het Britse rapport van september 2002 had ontvangen en of dit door de MIVD en AIVD geëvalueerd was. De minister van Defensie wist hier niet van. De minister van Buitenlandse Zaken zei dat:

(...) de minister-president op basis van een persoonlijk contact tussen premier Blair en hemzelf met de uitdrukkelijke afspraak en voorwaarde dat het uitsluitend voor hem alleen bestemd zou zijn, inzage [heeft] gehad in achterliggende geheime rapporten die uiteindelijk hebben geleid tot de op internet gepubliceerde versie van het Britse rapport.¹²⁸

Deze informatieverstrekking zou de wereld in gaan als de for-your-eyes-onlybrief. De minister van Buitenlandse Zaken gaf aan dat andere bewindspersonen geen kennis hadden genomen van dit document. Na dit debat dienden Koenders, Halsema en Van Bommel een motie in met het verzoek de Kamer te informeren over de toetsing door de MIVD en AIVD van de informatie over de Iraakse mvw. De motie werd verworpen.¹²⁹

Op 9 september 2003 schreef de minister-president een brief aan de Tweede Kamer naar aanleiding van vragen van Koenders over de for-your-eyes-onlybrief. Hierin stelde hij dat bij de overhandiging van de brief de mededeling was gedaan dat de MIVD, AIVD en het ministerie van Buitenlandse Zaken 'langs dezelfde lijnen zouden worden geïnformeerd', hetgeen op 26 september 2002 zou zijn gebeurd. Hierdoor had de verstrekking van de for-your-eyes-onlybrief 'geenszins de zorgvuldige en collegiale samenwerking binnen het kabinet in de weg gestaan'. De AIVD en de MIVD hadden vervolgens de minister-president hun beoordeling gegeven van het openbare rapport, waardoor volgens de minister-president het aan hem persoonlijk verzonden rapport 'geen aparte betekenis heeft gehad in de verdere bespreking en besluitvorming'.¹³⁰

De vaste commissie voor Buitenlandse Zaken stelde vervolgens op 26 september 2003 55 vragen, onder andere over de mogelijke kennisachterstand van andere leden van het kabinet en de verschillen tussen het openbare Britse rapport, de rapporten die de AIVD, MIVD en Buitenlandse Zaken ontvingen en de for-your-eyes-onlybrief. De minister-president antwoordde schriftelijk op 20 oktober 2003 dat er 'materieel geen verschil' was tussen de Britse rapporten die Algemene Zaken, Buitenlandse Zaken, de AIVD en de MIVD hadden ontvangen. Het ging om een tweetal documenten van vijf bladzijden, waarvan de inhoud betrekking had op slechts een deel van de materie die in het openbare rapport was behandeld. De documenten bevatten 'geen nieuwe en opzienbarende feiten' en gaven geen aanleiding 'tot bijzondere aandacht' of tot aanpassing van 'het Nederlandse beleid', en waren onderdeel van een reeks informatie die vanuit het Verenigd Koninkrijk aan de regering was verstrekt.¹³¹ De regering herhaalde dat de geheime Britse informatie 'geen aparte betekenis [heeft] gehad in de besluitvorming over de uiteindelijke politieke steun aan de militaire interventie tegen Irak'.¹³²

---

127 *Handelingen II*, 2002/03, 86-5017- 5019.

128 *Handelingen II*, 2002/03, 86-5025.

129 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 123, *Handelingen II*, 2002/03, 86-5029.

130 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 125, p. 1.

131 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 129, p. 5 en 7.

132 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 129, p. 6.

De Commissie constateert dat in het gesprek tussen de coördinator I&V Visser en Bos een andere indruk werd gewekt (zie paragraaf 9.4.1). Visser benadrukte immers het belang voor de regering van geheime bronnen, waarbij, aldus Visser in zijn gesprek met de Commissie, vooral ook werd geput uit de for-your-eyes-onlybrief. Daarnaast constateert de Commissie dat in het archief van het ministerie van Buitenlandse Zaken enkel het openbare Britse rapport is gevonden. Een document dat 'materieel' gelijk was aan de for-your-eyes-onlybrief heeft de Commissie niet aangetroffen. Bij de AIVD en de MIVD waren wel diverse Britse inlichtingenrapporten over het Iraakse mvw-programma uit het najaar van 2002 aanwezig.¹³³

De vaste commissie voor Buitenlandse Zaken had ook een aantal meer specifieke vragen over de AIVD en de MIVD. Het antwoord was kort: 'De regering gaat niet in op vragen over bronnen, modus operandi en het actuele kennisniveau van de inlichtingendiensten.' De regering stelde desgevraagd dat geen van de diensten op enig moment beoordelingsfouten had gemaakt. De opmerkingen in de brief van de minister van Buitenlandse Zaken van 4 september 2002 sloten volgens de minister-president aan bij in het openbare jaarverslag 2002 van de MIVD vermelde informatie over de Iraakse mvw. Daarnaast beantwoordde de minister-president de vraag wat de beoordeling door de Nederlandse inlichtingendiensten van de '45 minutenclaim' was. Gesteld werd dat de AIVD deze stelling niet had kunnen beoordelen en dat 'de MIVD de mogelijkheid niet expliciet [kon] uitsluiten dat Irak inderdaad in staat zou zijn binnen 45 minuten massavernietigingswapens in te zetten'.¹³⁴

De Commissie brengt in herinnering dat de MIVD juist op dit onderdeel van het Britse rapport scherpe kritiek had (zie paragraaf 9.5.3) en dat de regering dit in 2002 onvermeld had gelaten. Bovenstaand antwoord kan derhalve niet anders dan als onjuist worden bestempeld.

Op 22 oktober 2003 meldde de regering dat de door de Verenigde Staten ingezette wapeninspecteurs van de *Iraq Survey Group* nog geen mvw hadden gevonden, maar dat nog niet geconcludeerd kon worden dat de voorraden er niet waren.¹³⁵ In januari 2004 stelde het voormalig hoofd van de *Iraq Survey Group* dat er geen belangrijke hoeveelheden chemische en biologische wapens gevonden zouden worden. Karimi stelde hieromtrent vragen die op 24 februari door minister B. Bot van Buitenlandse Zaken beantwoord werden.¹³⁶ Minister Bot stelde ten aanzien van de informatiepositie inzake Irak voorafgaand aan de oorlog: 'Er bestond (...) veel kennis, maar uiteraard – vanwege onvoldoende medewerking van Iraakse kant – geen zekerheid over de Iraakse programma's voor massavernietigingswapens'.¹³⁷

De uitzending van het programma *Zembla* getiteld 'De waarheid van de wapeninspecteurs' op 15 april 2004, deed de discussie in de Tweede Kamer weer oplaaien. In de uitzending werd gesteld dat de AIVD op basis van zijn contacten met VN-wapeninspecteurs had moeten weten dat Irak al voor de oorlog goeddeels ontwapend was. Koenders vroeg er op 20 april naar in het mondelinge vragenuur. Minister Remkes van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties antwoordde dat er 'een aantal keer contacten' waren geweest tussen UNSCOM en de voormalige BVD, maar dat hij 'over de aard van de contacten en over de aard van de informatie' in het

---

133 Hiervan heeft de Commissie geen kennis kunnen nemen in verband met het ontbreken van Britse toestemming.

134 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 129, p. 10.

135 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 131, p. 3.

136 Deze had op 2 december 2003 de plaats ingenomen van De Hoop Scheffer.

137 *Handelingen II*, 2003/04, Aanhangsel nr. 908, p. 1924.

openbaar geen mededelingen kon doen.¹³⁸ Wel was hij bereid de commissie IVD te informeren, hetgeen ook is gebeurd, waarvoor zij verwezen naar paragraaf 9.9.2.

Op 12 juni 2004 publiceerde *NRC Handelsblad*-journalist Joost Oranje een artikel onder de titel 'Hollandse oorlogslogica'. Daarin stelde hij dat de Tweede Kamer voorafgaand aan de oorlog in Irak onjuist of onvolledig was ingelicht over de kwestie van mvw in Irak. In een door Koenders gevraagde reactie wees minister Kamp van Defensie op 21 juni deze veronderstelling met klem als incorrect van de hand. Kamp wilde niet aan het verzoek tot verstrekking van in het artikel genoemde stukken tegemoetkomen, aangezien dat volgens hem het functioneren van de inlichtingendiensten en van de overheid in algemene zin zou schaden. Evenmin wilde Kamp ingaan op de inhoud van deze documenten, waarin onder andere zou zijn gesteld dat de MIVD achteraf kanttekeningen zou hebben geplaatst bij de wijze waarop het kabinet de Tweede Kamer over de mvw had ingelicht. Wel meldde hij dat de AIVD zelf 'verwervingspogingen [had] geconstateerd, die het kabinet sterkten in de conclusie dat het regime in weerwil van VN-resoluties bleef streven naar het bezit van massavernietigingswapens'. In het debat naar aanleiding van deze brief, op 30 juni, lichtte minister Remkes de door de AIVD geconstateerde verwervingspogingen toe. Internationaal was bekend dat Irak probeerde 'bedrijven en kennisinstututen onbewust en ongewild' te betrekken bij leveranties aan verschillende Iraakse programma's. De AIVD had een bewustwordingsprogramma voor Nederlandse bedrijven en instituten uitgevoerd als onderdeel van het Nederlandse non-proliferatiebeleid:

In de zomer van 2001 namen (...) de signalen toe dat Irak ook werkelijk verwervingspogingen in Nederland ondernam. De AIVD heeft toen zijn onderzoek geïntensiveerd en stelde vervolgens in een aantal gevallen vast dat er inderdaad sprake was van verwerving door Irak. In een enkel geval moest, om deze verwerving te stoppen, in het kader van het exportcontroleregime een ambtsbericht worden uitgebracht aan het ministerie van Economische Zaken. In een van deze zaken heeft het OM een opsporingsonderzoek ingesteld.¹³⁹

Toen in juli 2004 het rapport van de Amerikaanse Senaatscommissie over het onderzoek naar de kwaliteit van het werk van de CIA inzake de mvw in Irak uitkwam, was dit voor Van Bommel aanleiding vragen te stellen over de werkzaamheden en bronnen van de Nederlandse inlichtingendiensten. In de brief van 25 augustus 2004, die reeds in paragraaf 9.3 aan de orde is geweest, lichtte minister Remkes toe op welke bronnen de AIVD en de MIVD zich hadden gebaseerd. Achtereenvolgens ging het om 'rapporten van UNSCOM en UNMOVIC, om inlichtingenmateriaal dat in internationaal verband werd gedeeld en om eigen onderzoek'.¹⁴⁰ De diensten hadden de informatie van buitenlandse diensten vergeleken met andere informatie en beoordeeld op herkomst, inhoudelijke consistentie en waarschijnlijkheid.¹⁴¹ Minister Remkes herhaalde dat de MIVD en de AIVD over hun bevindingen 'steeds op genuanceerde wijze gerapporteerd' hadden. Over de samenwerking met buitenlandse diensten als de CIA stelde de minister: 'Nederland

---

138 *Handelingen II*, 2003/04, nr. 68, p. 4441-4444.

139 *Handelingen II*, 2003/04, 90-5816.

140 *Handelingen II*, 2003/04, Aanhangsel nr. 2104, p. 1.

141 *Handelingen II*, 2003/04, Aanhangsel nr. 2104, p. 1.

dient op dit punt niet afhankelijk te zijn van andere landen en moet zelfstandig inlichtingen kunnen vergaren. Dit bevordert ook de mogelijkheden tot toetsing van inlichtingen die van buitenlandse diensten worden verkregen.¹⁴² Er waren dan ook geen gronden om 'een heroverweging van de werkzaamheden van de Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten' of van 'de samenwerking met de CIA' te maken.

De kwestie van de mvw in Irak kwam na de zomer 2004 nog een aantal keren terug in de Tweede Kamer, vaak naar aanleiding van gegevens die onderzoeksjournalisten presenteerden.¹⁴³ De regering bleef antwoorden in lijn met de bovenstaande redeneringen. Verschillende Kamerleden verweten de regering dat er nooit door haar afstand was genomen van de uitspraken over de mvw, terwijl dit in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk wel was gedaan. Dit verwijt pareerde de regering telkens weer door te herhalen dat voor haar 'de essentie' was dat Irak de resoluties niet had nageleefd.¹⁴⁴ De achterdocht in de Tweede Kamer over de rol van de AIVD en de MIVD werd gevoed door de grote terughoudendheid van de regering om prijs te geven welke informatie de inlichtingendiensten hadden verstrekt. De indruk dat de AIVD en de MIVD, net als de Amerikaanse en Britse diensten, stellige en foutieve informatie aan de regering hadden verstrekt, vatte hierdoor binnen de Tweede Kamer steeds sterker post.¹⁴⁵

9.9.2 BESLOTEN INFORMATIEVOORZIENING AAN DE TWEDE KAMERCOMMISSIE VOOR DE INLICHTINGEN- EN VEILIGHEIDSDIENSTEN (COMMISSIE IVD)

Een brief van de ministers van Algemene Zaken, Buitenlandse Zaken en Defensie van 19 december 2008 bood aan de Eerste Kamer desgevraagd een overzicht van de momenten waarop de regering de commissie IVD had geïnformeerd over Irak. Volgens dit overzicht had vijf keer overleg plaatsgevonden met de commissie IVD¹⁴⁶ en was twee keer schriftelijke informatie verstrekt.¹⁴⁷

De Commissie heeft, zoals in paragraaf 9.1 van dit hoofdstuk is vermeld, van de commissie IVD toestemming gekregen om de verslagen en aan de commissie IVD verstrekte brieven, voor zover relevant voor dit onderzoek, in te zien. In een enkel geval heeft de Commissie ook een kort verslag aangetroffen dat was gemaakt door de MIVD of AIVD. Daarnaast heeft de Commissie gesproken met drie fractievoorzitters die in 2002-2003 deel uitmaakten van de commissie IVD, te weten Verhagen (CDA, tevens voorzitter), Van Aartsen (VVD, lid vanaf 17 mei 2003) en Bos (PvdA, de gehele periode lid). De Commissie constateert dat de verslagen van de commissie IVD rudimentair (in de periode 2002-

---

142 *Handelingen II*, 2003/04, Aanhangsel nr. 2104, p. 2.

143 Bijvoorbeeld *Kamerstukken II*, 2005/06, 29 622, nr. 2 en 3, *Handelingen II*, 2005/06, 9-487-505, *Handelingen II*, 2006/07, 57-3231-3263.

144 *Handelingen II*, 2006/07, nr. 57, p. 3249.

145 Zo werd nog op 28 maart 2009 in *De Telegraaf* naar aanleiding van gelekte documenten gesteld dat de AIVD de inlichtingen over het mvw-programma van Irak zonder verificatie of controle had overgenomen.

146 *Kamerstukken I*, 2008/09, 31 700 V, D, p. 7, achtereenvolgens op 13 maart 2003, 25 juni 2003, 3 juni 2004, 30 juni 2004 en 14 december 2004.

147 *Kamerstukken I*, 2008/09, 31 700 V, D, p. 7, achtereenvolgens op 28 mei 2004 en 11 juni 2004. Op 7 maart en 25 april 2006 gaf de minister van Defensie (openbaar) antwoord op vragen over de vertrouwelijke informatievoorziening. De beantwoording was in lijn met hetgeen in de Tweede Kamer vanaf halverwege 2003 was gesteld. *Kamerstukken II*, 2005/06, 29 622, nr. 2 en 3.

2003) dan wel beknopt (in de periode vanaf 2004) zijn.¹⁴⁸ Hierdoor is het gevoerde debat en de mondeling uitgewisselde informatie slecht te reconstrueren. Pas vanaf 2004, toen ook het aantal aan de Commissie deelnemende fractievoorzitters was uitgebreid,¹⁴⁹ werd de informatie-uitwisseling inzichtelijker, tevens omdat vanaf dat moment vragen meer dan eens schriftelijk werden gesteld en beantwoord.

Uit de door de Commissie bestudeerde verslagen is gebleken dat het mvw-programma van Irak voorafgaand aan de oorlog geen gespreksonderwerp vormde in de commissie IVD. Ook de bovengenoemde toenmalige fractievoorzitters konden zich niet herinneren dat informatie hieromtrent verstrekt of gevraagd werd in deze periode.

Het in 2008 aan de Eerste Kamer verstrekte overzicht vermeldde dat op 13 maart 2003 (voor het eerst) informatie over internationale ontwikkelingen rond Irak en over de gevolgen voor de binnenlandse veiligheid was verstrekt. Dit is juist, zij het dat toen niet nader over mvw en de banden tussen het Iraakse regime en Al Qaida was gesproken. Wel kwam de werving door de Verenigde Staten onder Irakezen in Nederland aan de orde.

In juni 2003 laaide de discussie over de niet-gevonden mvw in Irak en de rol van de inlichtingendiensten in de informatievoorziening weer op in de Tweede Kamer. Uit het verslag van de vergadering van de commissie IVD van 25 juni blijkt dat alleen het jaarverslag van de MIVD werd besproken. Uit het verslag is niet op te maken dat vragen over Irak werden gesteld of informatie werd verstrekt. De AIVD bereidde wel minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties Remkes schriftelijk voor op vragen. Hem werd geadviseerd de commissie IVD te informeren over de verwervingspogingen die de AIVD had geconstateerd, en uit te leggen waarom de AIVD in september 2002 had aangegeven overtuigd te zijn van de validiteit van het Blair-rapport. De motivering hiervan was als volgt:

Deze kwalificatie was gebaseerd op de ervaringen die werden opgedaan tijdens de jarenlange samenwerking met de Britse zusterdienst en de door de Britse dienst verschaft informatie over de wijze waarop deels in het Blair-rapport terechtgekomen inschattingen tot stand waren gekomen. Bij de waardering van het Blair-rapport werd overigens exact aangegeven wat de AIVD uit eigen waarneming kon bevestigen en wat niet.

Uit het verslag blijkt dat noch de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, noch het hoofd van de AIVD aanwezig was bij de vergadering. Bovenstaande, zoals reeds eerder is opgemerkt niet erg overtuigende motivering zal dan ook naar alle waarschijnlijkheid in de commissie IVD niet zijn medegedeeld. In deze vergadering is volgens het verslag wel kort gesproken over het gesprek dat Bos in de tijd van de formatie gehad had met Visser over de aanwezigheid van mvw in Irak (zie paragraaf 9.7.2). In het verslag staat slechts dat:

---

148 Het is de Commissie niet duidelijk waarom er geen degelijk verslag werd gemaakt van de vergaderingen. In de Tweede Kamer zijn de voorzieningen aanwezig die het staatsgeheime karakter van deze documenten kunnen waarborgen. Uitgebreidere verslaglegging zou omwille van de reconstructie van de informatieverstrekking en het parlementair debat zeer aan te raden zijn, ook al zullen deze verslagen doorgaans alleen door een select publiek ingezien kunnen worden.

149 Hiertoe werd na een voorstel van het presidium besloten op 18 december 2003, *Kamerstukken II, 2003/04, 29 375, nr. 1; Handelingen II, 2003/04, 39-2904*.

(...) de minister behalve hetgeen reeds bekend is geen duidelijkheid [kon] verschaffen. De commissie IVD was overigens verbaasd dat de minister van Defensie niet van deze informatieoverdracht op de hoogte was.

De eerste keer dat de commissie IVD gerichte vragen stelde over het mvw-programma van Irak was op 28 april 2004, na de eerdergenoemde uitzending van *Zembla* getiteld 'De waarheid van de wapeninspecteurs'. Bos initieerde deze vragen. Omdat de vragen schriftelijk zijn gesteld en beantwoord op 28 mei 2004, zijn deze voor de Commissie inzichtelijk. Zij hadden vooral betrekking op de contacten van de AIVD met de wapeninspecteurs. In het antwoord stelden de ministers Remkes en Kamp dat de contacten die de AIVD had gehad met de wapeninspecteurs van UNSCOM en UNMOVIC tot stand waren gekomen door tussenkomst van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Op geen enkel moment waren de contacten bij UNSCOM en UNMOVIC aangestuurd in de zin van artikel 21 Wiv 2002, het ging om vrijblijvende gesprekscontacten (artikel 17 Wiv 2002). Uit deze contacten met de wapeninspecteurs kwam volgens de ministers een somberder beeld naar voren dan uit de rapporten van Blix. Er leek binnen UNMOVIC minder vertrouwen te bestaan in de bereidheid van Irak om aan de inspecties mee te werken. Uit die contacten bleek niet dat er binnen UNMOVIC ernstige twijfels waren over de juistheid van de mededelingen van Powell. Daarentegen bleek dat de presentatie van Powell overeenstemde met het algemene beeld dat bij UNMOVIC ten aanzien van Irak bestond.

Op basis van de bevindingen zoals beschreven onder *Eigen contacten met UNSCOM, UNMOVIC en IAEA* in paragraaf 9.4.4 constateert de Commissie dat de contacten van de AIVD inderdaad pessimistischer waren over de inspecties dan Blix in zijn rapporten. De Commissie heeft geen aanwijzingen dat de desbetreffende contacten voorafgaand aan de oorlog in Irak aan de AIVD rapporteerden over de afwezigheid van mvw in Irak of twijfels ventileerden over de presentatie van Powell, zoals in *Zembla* werd gesteld.

Bos had ook een aantal vragen over de inlichtingenanalyse door de AIVD en de MIVD gesteld. De ministers van Defensie en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties antwoordden dat het 'normbeeld' tot stand was gekomen op grond van het 'eindrapport van UNSCOM in 1998', de rapporten van UNMOVIC en het overleg met buitenlandse diensten. Informatie van buitenlandse diensten werd getoetst aan het normbeeld en 'over belangrijke afwijkingen op het normbeeld wordt altijd gerapporteerd aan de politieke, ambtelijke en militaire leiding'. De uitspraken van het kabinet over de presentatie van Powell berustten volgens de ministers 'mede op het oordeel van de inlichtingendiensten'.

Tijdens de vergadering van 3 juni 2004 werden aan directeur van de MIVD Dedden enkele vragen gesteld over de verhouding van de rapporten van de MIVD tot de uitspraken van de regering en de presentatie van Powell. Er werd geantwoord in lijn met de verstrekte brief.¹⁵⁰

Tijdens de vergadering van 30 juni 2004 werd nader gesproken over de gelekte documenten waarop het eerdergenoemde artikel 'Hollandse oorlogslogica' in *NRC Handelsblad* van 12 juni 2004 was gebaseerd. De commissie discussieerde, zonder eenduidige uitkomst, over de vraag of de Tweede Kamer over de informatie uit deze documenten had moeten worden geïnformeerd.

De voorzitter van de commissie IVD vroeg aan de ministers van Defensie en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties om in de brief van 28 mei 2004 aan te geven welke gedeelten voor de openbaarheid geschikt waren. Op 11 juni 2004 gaven beide ministers schriftelijk als antwoord dat de verstrekte informatie conform de met de commissie IVD bestaande afspraken grotendeels geheim diende te blijven.

Op 14 december 2004 werd opnieuw ingegaan op de vraag naar de kennis van de inlichtingendiensten over mvw. PvdA-fractievoorzitter Bos stelde nog aanvullende vragen te hebben naar aanleiding van het artikel van 12 juni 2004. Hij vroeg zich af waarop de minister van Buitenlandse Zaken zich had gebaseerd toen hij in zijn brief van 4 september 2002 sprak over 'weinig twijfel' inzake de aanwezigheid van mvw. De minister van Defensie gaf hierop als antwoord: 'Er ontstond een groot gevoel van dreiging van biologische en chemische wapens. Bovendien had de MVD informatie over de pogingen van Irak tot verwerving van mvw.' Bos haalde verder aan dat het artikel in *NRC Handelsblad* gesteld had dat de 'uitbouw van de capaciteit van mvw' alleen betrekking had op 'de kennis en kunde, maar niet op de fysieke capaciteit'. Minister Kamp stelde dat 'bekend [was] dat Irak mvw had'. De minister had de informatie van de MVD door de Directie Algemene Beleidszaken (DAB) laten vergelijken met de informatie die naar de Tweede Kamer was gestuurd. De conclusie was volgens de minister: 'Er is hier geen spanningsveld, hoewel de informatie op sommige punten wel wat duidelijker had kunnen zijn.' Bos vroeg zich daarnaast af wat de feitelijke aanwijzingen waren om de presentatie van Powell in de Veiligheidsraad als 'solide en belangrijk' te typeren. De minister antwoordde dat de beweringen van Powell 'alleen konden worden getoetst aan de informatie waarover de MVD en de MVD beschikten'. Hij voegde daaraan toe: 'Het kabinet is in vertrouwen op de uitlatingen van de heer Powell afgegaan, mede omdat niet alles met de bij het kabinet aanwezige kennis kan worden bevestigd.'

In een brief van 9 maart 2005 kwam minister Kamp terug op de door Bos gestelde discrepantie tussen hetgeen in het jaarverslag 2002 van de MVD stond, en de formuleringen in de brief van 4 september 2002. Bos had de minister verder gevraagd of de Tweede Kamer niet geïnformeerd had moeten worden dat er 'geen concrete aanwijzing' was dat Irak de productie van chemische of biologische wapens zou hebben hervat. De minister stelde, na te hebben aangegeven dat het de regering ging om de niet-naleving van resoluties en niet om de inlichtingen over mvw, het volgende:

Voorts wijs ik erop dat de regering op geen enkel moment heeft beweerd over concrete aanwijzingen te beschikken dat Irak de productie van chemische of biologische wapens zou hebben hervat. Wel moest volgens de regering met hervatting van de productie van biologische en chemische wapens zeer ernstig rekening worden gehouden.

Voor het overige herhaalde de minister wat ook in de brief aan de Tweede Kamer was gesteld over de wijze waarop met de beschikbare informatie was omgegaan.¹⁵¹

In de vergadering van 10 maart 2005¹⁵² stelde Bos de minister van Defensie de volgende vraag: 'Vindt u, als u terugkijkt, dat het beter zou zijn geweest om iets uitgebreider te zijn geweest in de brief van 4 september 2002?' Minister Kamp hield echter ook dit keer voet bij stuk: 'Ik heb de directie het hele dossier laten bekijken; geen verkeerde formulering maar [het] had duidelijker gekund. De Kamer is goed geïnformeerd.'

Op 6 oktober 2005 vroeg CDA-fractievoorzitter Verhagen tijdens een plenair debat over de oorlog in Irak om als voorzitter van de commissie IVD iets te mogen zeggen. Hij stelde:

---

151 *Kamerstukken II*, 2002/03, 23 432, nr. 124, p. 3.

152 Deze vergadering staat niet beschreven in het in 2008 verstrekte overzicht.

Wij hebben meermalen met de verantwoordelijke bewindslieden over de informatie van gedachten gewisseld. Alle leden van de commissie IVD hebben de gelegenheid gehad om alle vragen die daarbij leefden te stellen, waarna zij na verschillende bijeenkomsten hebben verklaard dat zij afdoende zijn geïnformeerd.¹⁵³

Bos reageerde vervolgens per e-mail aan Verhagen en meldde ook op zijn weblog dat hij 'grote problemen [had] met deze verklaring'. Hij stelde dat hier geen overleg over was geweest in de commissie IVD. De minister had de commissie IVD weliswaar antwoord gegeven op alle vragen, maar dit had de meningsverschillen niet weggenomen. De vraag om extra informatie op basis van een parlementair onderzoek bleef bij hem bestaan.¹⁵⁴ Dit verlangen naar een nader onderzoek zou nog ruim drie jaar op vervulling blijven wachten.

De Commissie constateert dat in de commissie IVD na afloop van de oorlog in Irak een aantal keer de vraag is gesteld hoe de inhoud van de rapporten van de AIVD en de MIVD zich verhiel tot de uitspraken van bewindspersonen. De reactie van de minister van Defensie dat er geen 'spanningsveld' tussen beide bestond, beoordeelt de Commissie als onjuist.

9.9.3 INFORMATIEVOORZIENING AAN DE EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL

In de Eerste Kamer heeft voorafgaande aan de oorlog in Irak geen debat plaatsgevonden over het Iraakse mvw-programma of de rol van de AIVD en de MIVD bij de informatievoorziening aan de regering. Na de oorlog zijn meer dan eens tijdens onder meer begrotingsbehandelingen door Eerste Kamerleden vragen gesteld aan de betrokken ministers. Hoogtepunt was het pakket van meer dan honderd schriftelijke vragen dat op 7 mei 2008 aan de minister-president werd gezonden. Enkele van deze vragen betroffen de rol van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten.¹⁵⁵ Op 19 december 2008 werden de vragen beantwoord.¹⁵⁶ Wat in het antwoord over de rol van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten gesteld werd, was in lijn met de eerder in de Tweede Kamer gegeven antwoorden. Er werd, zoals in paragraaf 9.9.2 is aangegeven, ook een overzicht verstrekt van de momenten waarop in de commissie IVD over dit onderwerp was gesproken. Op 19 februari 2009 werd opnieuw een lange lijst vragen ingediend die afkomstig waren van verschillende fracties.¹⁵⁷ Deze en andere openstaande vragen zijn niet meer beantwoord, maar doorgeleid aan de Commissie van onderzoek besluitvorming Irak.

9.10 Terugblik

De Commissie constateert dat beide Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten ten aanzien van Irak een zeer beperkte informatiepositie hadden. De AIVD en de MIVD bleken nauwelijks in staat zelfstandig inlichtingen in te winnen over het mvw-programma van Irak. Deze teleurstellende informatiepositie kan de AIVD en de MIVD, twee in het

---

153 *Handelingen II*, 2005/06, 9-495.

154 www.pvda.nl/politici/politici/wouterbos/BosBlog/2005/oktober/Bosbode+nummer+64.html.

155 *Kamerstukken I*, 2007/08, 31 200 V, F.

156 *Kamerstukken I*, 2007/08, 31 200 V, D.

157 *Kamerstukken I*, 2008/09, 31 847, C, vragen van PvdA, ChristenUnie (ook namens SP), SP, GroenLinks, D66 en PvdD stelden ook schriftelijke vragen op dezelfde datum. Deze hebben geen Kamerstuknummer.

internationale veld relatief kleine diensten met beperkte mogelijkheden, moeilijk worden aangerekend. Zoals de vergeefse jacht op mvw na de inval in Irak in maart 2003 en de daaropvolgende nationale onderzoeken naar het functioneren van inlichtingendiensten hebben aangetoond, waren ook de grotere inlichtingendiensten van onder andere het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten niet goed geïnformeerd. Voor zowel de AIVD als de MIVD waren de rapporten van de VN-wapeninspecteurs en de berichten van buitenlandse inlichtingendiensten de belangrijkste bronnen van informatie.

De MIVD onderwierp deze informatie in 2002 aan een eigen militair-technische analyse en beredeneerde de beperkte mogelijkheden van Irak om mvw in te zetten. De inlichtingenrapporten van de MIVD werden gekenmerkt door een zekere nuchterheid. Begin 2003 bleef zo'n kritische analyse echter achterwege.

In de weergave van het Iraakse mvw-programma valt op dat de AIVD weinig eigen technisch-analytische deskundigheid liet zien. Vanuit de primaire taak van de AIVD in het kader van non-proliferatie waren door de dienst zelf wel Iraakse verwervingspogingen in Nederland geconstateerd. De bespreking door de AIVD van de resultaten van de wapeninspecties van zowel UNSCOM als UNMOVIC had een pessimistische toonzetting. Ondanks de beperkte eigen kritische analyse van de AIVD waren de bewoordingen die de dienst hanteerde over de dreiging die uitging van het Iraakse mvw-programma, terughoudender dan die van de Amerikaanse en Britse diensten in de (openbare) inlichtingenrapporten.

In het voorjaar van 2003 leek de rol van inlichtingenverstrekking door de AIVD en de MIVD op het terrein van mvw uitgespeeld. De AIVD had een sterkere focus op effecten van een eventuele aanval op Nederlandse belangen en de MIVD rapporteerde met name over militaire ontwikkelingen. De VN-wapeninspecties vonden plaats en de AIVD en de MIVD volstondden in hun rapporten met een samenvatting hiervan. De presentatie van Powell kon voor wat betreft het Iraakse mvw-programma niet op een kritische analyse rekenen. Wel ontcrachten beide diensten de door Powell veronderstelde banden tussen Al Qaida en Irak.

Over de gehele periode genomen heeft zowel de MIVD als de AIVD zich terughoudender opgesteld omtrent de dreiging die uitging van het mvw-programma van Irak dan de bewindspersonen in hun communicatie met de Tweede Kamer.

De Commissie constateert dat de AIVD en de MIVD tijdens de oorlog in Irak inlichtingen verstrekten aan de landen die oorlog voerden tegen Irak. Deze informatieverstrekking vond plaats in het kader van de gebruikelijke internationale samenwerking tussen inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Het is de Commissie niet gebleken dat door de regering aan de AIVD en de MIVD instructies zijn gegeven om ten aanzien van Irak de samenwerking met de oorlogvoerende landen ofwel te intensiveren ofwel te beëindigen.

De Commissie heeft geen aanwijzingen dat op een van de beide diensten druk is uitgeoefend om inlichtingen aan te leveren die het regeringsstandpunt onderschreven. Het was echter wel duidelijk dat al te genuanceerde rapporten weinig lof oogstten. De nuanceren van de MIVD, en in mindere mate van de AIVD, werden niet door de ministeries van Algemene Zaken, Buitenlandse Zaken en Defensie overgenomen. Uit de rapporten van de diensten werden doorgaans slechts die uitspraken gedestilleerd die pasten in het reeds ingenomen standpunt. Uit de gesprekken die de Commissie voerde met De Hoop Scheffer, Kamp en Van der Knaap ontstaat de indruk dat de nuanceren van de AIVD en de MIVD door de toenmalige bewindspersonen werden gezien als 'geen nieuwe informatie' of zelfs als 'zich indekken'.

Het is de taak van de diensten om in het belang van de nationale veiligheid potentiële dreigingen te onderkennen. Hierbij houden diensten doorgaans rekening met een worst-casescenario. Uit de rapporten van de MIVD uit het najaar 2002 blijkt dat alle risico's

grondig zijn afgewogen. De Commissie heeft geen aanleiding om aan te nemen dat de aangebrachte nuanceringsen waren ingegeven door een behoefte 'zich in te dekken'. De MIVD gaf intendeel blijk van een zekere mate van evenwichtigheid die in de communicatie van de regering soms werd gemist.

Het standpunt van het ministerie van Buitenlandse Zaken over het mvw-programma van Irak was direct gekoppeld aan de uitgezette politieke lijn. De feitelijke grondslag van de stellige uitspraken over het Iraakse mvw-programma in de brief van 4 september 2002 kan niet worden gevonden in rapporten van de AIVD en de MIVD. Tijdens de voorbereiding van deze brief is niet de moeite genomen het standpunt te toetsen aan (technische) deskundigheid van de daarin gespecialiseerde afdeling DVB/NN, de AIVD of de MIVD. In de Ministerraad is vóór 19 maart 2003 geen aandacht besteed aan de beoordeling door de AIVD en de MIVD van het Iraakse mvw-programma.

De regering heeft zich in haar beeldvorming over het Iraakse mvw-programma in belangrijke mate laten leiden door, al dan niet openbare, inlichtingen van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Aan analyse van de AIVD en de MIVD van deze buitenlandse inlichtingen en aan het eigen 'normbeeld' van de diensten werd weinig waarde gehecht. Dit blijkt in de eerste plaats uit de lovende woorden van de bewindspersonen voor het openbare Britse rapport van eind september 2002 en de presentatie van Powell in februari 2003. In de tweede plaats blijkt het belang van buitenlandse inlichtingen voor wat het ministerie van Algemene Zaken betreft uit de wijze waarop aldaar werd omgegaan niet alleen met de for-your-eyes-onlybrief, maar ook met de andere door buitenlandse diensten verstrekte inlichtingenrapporten. Deze werden niet ter toetsing aan de AIVD en de MIVD voorgelegd en dikwijls zonder technische analyse als gezaghebbend gewaardeerd. Dat deze buitenlandse informatie van belang was voor de beeldvorming van het kabinet blijkt daarnaast uit het door de minister-president geïnitieerde gesprek tussen coördinator I&V Visser en Bos.

In de Tweede Kamer en in de commissie IVD is voorafgaand aan de oorlog geen noemenswaardig debat gevoerd over de dreiging die uitging van het Iraakse mvw-programma. Pas na de oorlog, toen er geen mvw waren gevonden en er kritische rapporten over het functioneren van buitenlandse inlichtingendiensten uitkwamen, kwam het debat op gang.

De regering heeft terecht tegenover de Tweede Kamer verklaard dat de rapporten van de AIVD en de MIVD 'nuancerend van aard' waren. De regering verzuumde vervolgens echter deze nuanceringsen nader aan te duiden. Desgevraagd werd zelfs over de kwestie waarop de MIVD de scherpste kritiek had (de Britse '45 minutenclaim'), gesteld dat de MIVD 'deze mogelijkheid niet kon uitsluiten'. Hieruit blijkt eens te meer dat de informatie van de MIVD door de regering eenzijdig, en in dit geval zelfs onjuist, werd geïnterpreteerd.

In de is een aantal malen de vraag gesteld hoe de inhoud van de rapporten van de AIVD en de MIVD zich verhiel tot de uitspraken van bewindspersonen. De reactie van de minister van Defensie dat er geen 'spanningsveld' tussen beide bestond, beoordeelt de Commissie als onjuist.

De regering schetste in de Tweede Kamer een grotere rol voor de AIVD en de MIVD dan deze diensten in werkelijkheid hebben gespeeld. Van het beoordelingsvermogen van de AIVD en de MIVD werd in de praktijk, zoals hierboven reeds is geconcludeerd, door de betrokken bewindspersonen en departementen slechts selectief gebruikgemaakt.